

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

86256

18. YÜZYILIN İLK YARISINDA TRABZON VE KASTAMONU'DA FİYATLAR

86256

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Temel ÖZTÜRK

TEMMUZ - 1998

TRABZON
Y.Ü. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BÖLÜM SESSİYON MERKEZİ

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

18. YÜZYILIN İLK YARISINDA TRABZON VE KASTAMONU'DA FİYATLAR

Temel ÖZTÜRK

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce
Bilim Uzmanı (Tarih)
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 06.07.1998
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 15.09.1998

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Kemal ÇİÇEK

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mesut ÇAPA

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. A. Zafer GÖKÇAKAN

Temmuz - 1998

TRABZON

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

0.SUNUŞ

00.Önsöz

Osmanlı Devleti, kuruluşundan çöküşüne kadar üç kıta üzerine yayılmış büyük bir devletti. Onun yüzlerce yıl önce sahip olduğu topraklar üzerinde şimdi, bir çok devlet ve halk hayatını devam ettirmektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin gerek siyasi, gerekse sosyo-ekonomik yapısının aydınlatılması, objektif olarak gün ışığına çıkarılması, Türkiyemizin olduğu kadar dünya üzerindeki bir çok devletin geçmişi ile geleceği arasındaki köprüyü sağlamlaştırmakta ve bizim geleceğimiz ile diğer milletlerin geleceğine ışık tutmaktadır. İşte bu amaçla bir çok değerli bilim adamları ve araştırmacılar, 600 yıldan fazla bir zaman sürecinde bir çok ırk, dil ve dine mensup olan milletleri refah içerisinde barındıran bu büyük devletin gerek siyasi, gerekse sosyo-ekonomik açıdan yapısını anlamak için belirli kesitlerini alıp incelemektedirler. Biz de, bu büyük imparatorluğun, tabir yerinde ise bu büyük deryanın ekonomik yapısı içerisinde çok önemli bir kesiti oluşturan fiyatları, Anadolu'nun iki önemli kenti olan Trabzon ve Kastamonu üzerinde incelemeye karar verdik.

Bu araştırmamızda, bütün araştırmacılar gibi kaynakların tedâriki ve tahlilinde bazı problemlerle karşılaştık. Bu problemlerin aşılmasında yardımlarını esirgemeyip, çalışmamı büyük bir sabır ve titizlikle inceleyen, çok kıymetli zamanlarını bana ayıran danışman hocam Sayın Doç. Dr. Kemal ÇİÇEK'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Yine, bazı Osmanlıca kelimelerin okunmasında yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Halil SAHİLLİOĞLU ile şer'ıyye sicillerinin incelenmesinde yardımsever ve dostane davranışlar sergileyen Milli Kütüphanenin İbni Sina salonundaki yönetici ve çalışanları yanında çalışmama ilgi ve destek gösteren mesai arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamın bilgisayarda şekillenmesinde yardımlarını esirgemeyen ve büyük oranda desteklerini gördüğüm Adıgüzel Bilgisayar Şirketi'nin yönetici ve çalışanlarına sonsuz şükranlarımı sunarım.

Trabzon, Temmuz 1998

Temel ÖZTÜRK

01. İçindekiler

	Sayfa Nr.
0. SUNUŞ.....	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV-VI
02. Özet.....	VI
03. Summary.....	VII
04. Tablolar Listesi.....	VIII
05. Grafikler Listesi.....	IX
06. Kısaltmalar Listesi.....	X-XI
GİRİŞ.....	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM İKTİSADINDA NARH SİSTEMİ.....	5-13
2. OSMANLILARDA NARH SİSTEMİ.....	13-36
20. Genel Açıklama.....	13
21. Osmanlılarda Narh Hakkındaki Görüşler.....	14-16
22. Osmanlılarda Narhı Gerekli Kılan Sebepler.....	16-29
220. Olağan Narhlar.....	17
221. Olağanüstü Narhlar.....	17-29
2210. Kıtılık.....	18-19
2211. Nüfus Artışı.....	19-20
2212. Ticaret.....	20-22
2213. Para.....	22-29
23. Narh Defterlerinin Düzenlenmesi.....	29-36

İKİNCİ BÖLÜM

3. TRABZON'DA FİYATLAR (1700-1750).....	36-57
30. Genel Açıklama.....	36-37
31. Trabzon'da Hububat Fiyatları (1700-1750).....	37-40
32. Trabzon'da Gıda Fiyatları (1700-1750).....	40-47
33. Trabzon'da Eşya Fiyatları (1700-1750).....	47-53
34. Trabzon'da Ücretler (1700-1750).....	53-57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4. KASTAMONU'DA FİYATLAR (1700-1750).....	57-77
40. Genel Açıklama.....	57-58
41. Kastamonu'da Hububat Fiyatları (1700-1750).....	58-61
42. Kastamonu'da Gıda Fiyatları (1700-1750).....	61-69
43. Kastamonu'da Eşya Fiyatları (1700-1750).....	69-77
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77-87
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	87-112

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

02. Özet

Bu tezde şer'ıyye sicillerindeki narh listelerine dayanarak XVIII. yüzyılın ilk yarısında Trabzon ve Kastamonu'da fiyatlar ve fiyat hareketleri incelenmiştir. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk iki bölümünü, kadı tarafından ilan edilen resmi fiyatlar anlamına gelen ve çalışmamızın tamamına ışık tutan narh sistemine ayrılmıştır. Bu kısımda öncelikle İslâm iktisat düşüncesinde ve Osmanlı tatbikatında narh kavramı ve sistemin işleyişi ele alınmıştır. Burada görüldü ki, İslâm'da serbest piyasanın ve tam rekabetin olduğu ortamlarda narh sistemi uygulanmamaktadır. Osmanlı Devletinde ise narhın kamunun menfaatine olan önemli işlerden addedildiği için İstanbul'un fethinden itibaren 1860'lı yıllara kadar titizlikle uygulandığı anlaşılmaktadır.

Çalışmamızın esas kısmını oluşturan iki ve üçüncü bölümlerde, Trabzon ve Kastamonu şer'ıyye sicillerindeki fiyat listelerine dayanarak, 1700-1750 yılları arasında bu iki kentte oluşan fiyatları tahlil ve tasnif ettik. Bu kısımda özellikle temel ihtiyaç maddelerinde (hububat, gıda, eşya vb.) oluşan fiyat hareketlerinin analizleri yapıldı. Buna göre; Trabzon'da temel ihtiyaç maddelerinin fiyatları söz konusu dönemin ortalarına doğru iniş-çıkışlar gösterdikten sonra, hızla yükselme eğilimine girmiştir. Kastamonu'da ise; yüzyılın başlarında yükselen fiyatlar, dönemin ortalarına doğru düşmeye başlamıştır. Ancak burada da fiyatlar XVIII. yüzyılın ilk yarısının ortalarından itibaren istikrarlı olmamakla birlikte yükselmeye başlamıştır.

Tezin son bölümünü oluşturan değerlendirme ve sonuç kısmında ise, Kastamonu ve Trabzon kentlerinde oluşan fiyatlar arasında bir karşılaştırma yapıldıktan sonra bu iki ilde fiyatların birbirinden farklı bir trend izlediği görüldü. İzlenen dönem içerisinde fiyat değişikliklerinin sebeplerini tespit etmek zor olmakla birlikte, zaman zaman fiyat değişikliklerinde kuraklık ve veba gibi doğal afetler ile İran savaşlarının rolü olduğu anlaşılmaktadır. Sonuçta, Trabzon ve Kastamonu'da fiyatlar bir kaç bakımdan kıyaslanarak tartışılmış ve fiyat farklılıklarının nedenleri ve halkın yaşam standartları üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

03. Summary

In this thesis, based on the *narkh defterleri* recorded in the sharia court records, prices and fluctuations in the prices of certain commodities have been examined in Trabzon and Kastamonu provinces in the first half of the eighteenth century. In the first two chapter of the three, the concept of *narkh* (i.e., officially announced price list of certain commodities by the kadi) in Islamic law and Ottoman practice is dealt with in detail, which is of importance for our understanding of the Ottoman economic life as far as the markets are concerned. What must be stressed at this point is that the *narkh* system should not be practiced according to Islam in cases where prices are determined by free and competitive markets. As for the Ottomans, it can be said that they considered its application with meticulous care as important for the public interest from the conquest of Istanbul to 1860, the year in which the state ceased intervening in the markets.

In the second and third chapters which constitute the main parts of this study, price lists of Trabzon and Kastamonu for the years 1700 and 1750 are examined and analysed in detail, especially for the main goods such as cereals, foods and so forth. It is seen that the prices of main commodities in Trabzon were unstable in the middle of the first half of the period, but later on increased sharply. As for Kastamonu, prices increased stably at the beginning of the century, but from the middle of the period onwards, increases became unstable.

What were the causes of such increases or decreases in the whole period is difficult to determine, but from time to time natural disasters such as drought and plague or wars with Iran seems to have considerable effects on the fluctuations in prices. In the last part, prices in Trabzon and Kastamonu are compared and discussed from several points, and some conclusions are drawn as to the reasons of fluctuations and their effects on the living standards of the people in the region.

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Akçe Ağırlıklarının ve Gümüş Miktarlarının Yıllara Göre Seyri.....	28-29
2	13 Şubat 1714 (27 S 1126) İle 26 Temmuz 1750 (21 Ş 1163) Yılları Arasında Trabzon'da Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları (Akçe olarak).....	43
3	XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çeşitli Tarihlerde Trabzon Narh Listelerinde Yer-alan Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları (Akçe olarak).....	45
4	XVIII. Yüzyılın İlk Yıllarında Çeşitli Tarihlerde Trabzon Narh Listelerinde Yer-alan Bazı Eşya Fiyatları (Akçe olarak).....	49
5	2 Ekim 1715 (3 L 1127) İle 21 Eylül 1749 (8 L 1162) Tarihlerinde Trabzon Narh Defterlerindeki Bazı Maddelerin Fiyatları (Akçe olarak).....	52-53
6	Trabzon Narh Defterlerinde Hamalların Bir Seferde Aldıkları Ücretlerle Alabildikleri Bazı Yiyecek Ve Eşyalar (1525).....	54-56
7	Çeşitli Tarihlerde Kastamonu Narh Listelerindeki Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları (Akçe olarak).....	66-67
8	27 Haziran 1703 (12 S 1115) İle 11 Haziran 1742 (6 R 1155) Tarihlerinde Kastamonu Narh Listelerinde Yer-alan Bazı Gıda Fiyatları (Akçe olarak).....	68-69
9	Çeşitli Tarihlerde Kastamonu Narh Listelerindeki Bazı Eşya Fiyatları (Akçe olarak).....	73
10	Kastamonu Narh Listelerindeki 1700 (1112) İle 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161) Tarihlerinde Bazı Maddelerin Fiyatları (Akçe olarak).....	75
11	Trabzon Ve Kastamonu Narh Defterlerine Göre Çeşitli Tarihlerde Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları (Akçe olarak).....	86

05 Grafikler Listesi

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	1700-1750 Yıllarında Trabzon'da Buğday ve Arpa Fiyatları.....	39
2	1700-1750 Yıllarında Trabzon'da Nohut Fiyatları.....	40
3	1700-1750 Yıllarında Trabzon'da Pirinç Fiyatları.....	40
4	1715-1750 Yıllarında Trabzon'da Un Fiyatları.....	41
5	1701-1750 Yıllarında Trabzon'da Ekmek Fiyatları.....	42
6	1700-1750 Yıllarında Trabzon'da Koyun ve Kuzu Eti Fiyatları.....	44
7	1700-1750 Yıllarında Trabzon'da Sade Yağ İle Zeytinyağı Fiyatları....	45
8	1700-1750 Yıllarında Trabzon'da Sabun Fiyatları.....	48
9	1700-1750 Yıllarında Trabzon'da İpek Fiyatları.....	50
10	1700-1750 Yıllarında Trabzon'da Nal Fiyatları.....	52
11	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Saz ve Boyabad Pirinci Fiyatları.	59
12	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Nohut Fiyatları.....	60
13	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Un Fiyatları.....	62
14	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Ekmek Fiyatları.....	63
15	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Et Fiyatları.....	64
16	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Yağ Fiyatları.....	65
17	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Bal Fiyatları.....	68
18	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Sabun Fiyatları.....	71
19	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Mum Fiyatları.....	72
20	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Pamuk Fiyatları.....	73
21	1700-1750 Yıllarında Kastamonu'da Nal Fiyatları.....	74
22	1700-1750 Yıllarında Trabzon ve Kastamonu'da Sade Yağ Fiyatları....	80
23	1700-1750 Yıllarında Trabzon ve Kastamonu'da Koyun Eti Fiyatları...81	
24	1700-1750 Yıllarında Trabzon ve Kastamonu'da Nişasta Fiyatları.....	82

06. Kısaltmalar Listesi

Ad.	: Adet
a.mlf.	: aynı müellif
b.	: oğlu
B	: Recep ayı
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bt.	: Batman
BTTD	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
C	: Cemaziye'l-ahir ayı
Ca	: Cemaziye'l-evvel ayı
Çev.	: Çeviren
der.	: derleyen veya derleyenler
Dr.	: Dirhem
Eİ	: Encyclopedia of İslâm
Evl	: Evâil (ayın ilk günleri)
Evs.	: Evasıt (ayın ortası)
Gy.	: Geym
Gr.	: Gurre (ayın ilk günleri)
haz.	: hazırlayan veya hazırlayanlar
IJMES	: International Journal of Middle East Studies
İFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
Kıy.	: Kıyye
KŞS	: Kastamonu Şer'iyye Sicili veya Sicilleri
L	: Şevval ayı
M	: Muharrem ayı
MD	: Mühimme Defteri
MÜ-TAD	: Marmara Üniversitesi Türklük Araştırma Dergisi
N	: Ramazan ayı
Nr.	: Numara
OA	: Osmanlı Araştırmaları

- R : Rebiu'l-ahir ayı
Ra : Rebiu'l-evvel ayı
S : Safer ayı
Slh. : Selh (ayın son günleri)
Ş : Şaban ayı
TAD : Ankara Üniversitesi Tarih Araştırma Dergisi
TDA : Türk Dünyası Araştırmaları
TM : Türkiyat Mecmuası
TŞS : Trabzon Şer'ıyye Sicili veya Sicilleri
TTK : Türk Tarih Kurumu
TTEM : Türk Tarih Encümeni Mecmuası
Z : Zilhicce ayı
Za : Zilkâ`de ayı

GİRİŞ

Devletlerin tarihlerinin bilinmesi ve gün yüzüne çıkarılması, onların her bakımdan incelenmesiyle mümkün olmaktadır. Buna ilişkin, Türk tarihi üzerinde yapıla-gelen çalışmalarda son zamanlara kadar daha çok, tarihin askeri ve siyasi yönü irdelenmiş, sosyal ve iktisadi tarih araştırmalarına pek az yer verilmiştir. Ancak, son zamanlarda bu konularda yapılan yoğun araştırma faaliyetleri memnuniyetle izlenmektedir. Bu vesile ile tarihi bir bütün olarak kabul ettiğimizde, sosyal ve iktisat tarihi araştırmalarının önemi kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Devletlerin iktisat durumlarını yansıtan bir takım ölçüler vardır. Bunlar her hangi bir devletin parasının durumu, ticaret hacmi, ithalat- ihracat dengesi vb. dir. İşte bir devletin iktisat durumunu yansıtan ölçülerden bir diğeri ve belki de en önemli göstergelerinden biri de fiyatlardır. Fiyatlar fertlerin olduğu kadar, devletin de ilgisini çekmektedir. Fertlerin ilgisi, geçim endişesi ve alışılan hayat seviyesini sürdürme imkânına bağlıdır. Devletin ilgisi ise, hem bir fert gibi müşteri durumunda olmasından ve hem de enflasyonist baskıları azaltarak sosyal gerginliği hafifletmek durumundan kaynaklanır. Fiyatların bu derece önemi, son zamanlarda bir çok araştırmacıyı bu konuya yöneltmiştir. Bunların içerisinde Süheyl Ünver, Ömer Lütfü Barkan, Halil Sahillioğlu, Mübahat S. Kütükoğlu, Suraiya Faroqhi ve Mustafa Öztürk gibi çok değerli araştırmacılar bu konuda eserler yazmışlardır.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Trabzon ve Kastamonu'nun fiyat tarihi üzerinde yaptığımız çalışmada, zamanın seçiminin bir çok önemli nedeni vardır. Karlofça öncesi Osmanlı İmparatorluğunun, özellikle savaşlar sebebiyle, içine girdiği ekonomik bunalımın sonuçlarının görülmesi, istikrarın (1699 sonrası) ekonomi üzerindeki tesirlerinin izlenmesi, Lâle Devri'nde yönetimin tutumunun ekonomi üzerindeki etkilerinin görülmesi, bu dönemde 1740'da Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları serbest bırakması ve bunun Karadeniz Limanları üzerindeki tesirlerinin ne yönde olduğunun izlenmesi ve bütün bu durumların yaşam standartlarında meydana getirdiği değişikliklerin görülmesi açısından XVIII. yüzyılın ilk yarısı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Ayrıca bu dönemin çalışma alanı olarak belirlenmesindeki diğer etkenler arasında; bu dönemdeki Trabzon ve Kastamonu'ya ait narh

listelerinin bir seri halinde olması ve fiyat gibi uzun yılların araştırılması gereken bir konuya kaynaklık etmesi ile çok az bilinen 18. yüzyılın araştırılması gibi hususlar yer almaktadır. Gerçekten, XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde bir çok olayların cereyan ettiği yüzyıldır. Osmanlı bu yüzyıla kadar sürdürdüğü kendi kendine yeterlilik prensibini sona erdirdi. Bu yüzyılda gerek askeri gerek ekonomik alanda olsun, bir çok değişiklikler yapıldı. Avrupa'da uygulanan serbest piyasa ekonomisinin tohumları yine bu yüzyılda Osmanlıya atılmıştır. Bu nedenle Osmanlının duraklama ve gerileme sürecinin anlaşılmasında, XVIII. yüzyılın doğru olarak analiz edilmesinin büyük payı vardır. İşte bütün saydığımız bu sebepler, bizi XVIII. yüzyıla ilişkin bir dönem içerisinde çalışmaya yöneltmiştir.

Zamanın seçiminde olduğu gibi, mevki olarak konumuzun esasını teşkil eden Kastamonu ve Trabzon'un seçiminde de pek çok sebebimiz vardır. Bu duruma ilişkin; Trabzon önceki dönemlerde olduğu gibi, XVIII. yüzyılın ilk yarısından da dış ve transit ticarete faal bir liman, Kastamonu ise iç ticarete rol alan önemli bir kent idi. Bu durum da, her iki ildeki narh defterlerinin zenginliğini ortaya koyar. Her iki ilin narh defterinde olan mal çeşiti hemen hemen İstanbul'daki kadardı. Diğer yandan şimdiye kadar yapılan araştırmalarda, Anadolu'nun diğer şehirlerinde bu kadar çeşitli mala rastlanmamıştır. İşte her iki ilin bu özellikleri buldukları ticari konumdan kaynaklanmaktadır. Hinterlandı sebze ve meyve bakımından zengin olan Kastamonu, İnebolu aracılığı ile Anadolu'nun iç kesimlerine mal dağıtırken, yine aynı şekilde İnebolu aracılığı ile ürün artığını İstanbul'a göndermekte idi. Trabzon ise, Doğuya ve Kafkaslara açılan bir liman konumunda bulunmakla beraber, Orta Asya'ya bile mal transferini sağlamakta idi. Narh listelerinde geçen ve Kırım'dan gelen yağ, bu bölgeler arasındaki ticarete dair en güzel örneği oluşturmaktadır. Yine bu iki şehir, Karlofça (1699) öncesi savaş alanlarının dışında olması, yani bu yönde suni artışların görülmemesi bakımından da önem arz etmektedirler. Ancak, Trabzon'un XVIII. yüzyılın ilk yarısında İran'la girdiği savaşlar, onun ekonomisini ve halkın yaşam standardını ne yönde etkilemiştir? İşte bu hususlar bu iki vilâyetin mal arzı ve fiyatlarının incelenmesi yönünde dikkat çekicidir. Araştırmamızda seçtiğimiz bu iki il, ticari bakımdan olduğu gibi diğer pek çok açıdan da farklı idi. Örneğin her iki ilin coğrafi konumu birbirinden ayrı özellikler taşımakta idi. Buna ilişkin Kastamonu, tarım açısından Trabzon'dan daha gelişmiş bir bölge idi. Diğer yandan bu iki vilâyet nüfus bakımından da farklılıklar göstermekte idiler. Trabzon

nüfus bakımından orta büyüklükte bir kent iken, Kastamonu daha küçük bir şehir konumunda idi. Her iki vilâyetin bu ayırıcı özellikleri de araştırmayı bu mevkilere yöneltmiştir. Son olarak, Kastamonu ve özellikle Trabzon'un araştırma alanı olarak seçilmesinde bir diğer sebepte; bölge araştırmalarına üniversite konumu gereği katkıda bulunmaktır.

Para değeri konusunda bölgesel farklılıkları ifade etmek, para tarihi araştırmalarına katkıda bulunmak, halkın yaşam standartlarının belirlenmesi ve diğer bölgedeki narhlarla karşılaştırma yapmak amacıyla hazırladığımız bu çalışmamızın konusu olan fiyatları incelerken bir takım problemlerle de karşılaştık. Problemlerden ilki kaynakların seçilmesi aşamasında yaşanmıştır. Arşiv kaynaklarımızın değişik defter ve belgelerinde pek çok fiyat bulunmaktadır. Fakat, bütün bu defterlerdeki fiyatlar gerçek fiyat olarak addedilemez. Örneğin tahrir defterlerinde verilen bir takım rakamlar sadece, tahririn yapıldığı önceki üç yıl ortalamasına ait rakamlardır. Dolayısıyla bu tip defterlerde rakamlar statiktir, hareketlilik yoktur. Yani fiyatlar yıllık olarak takip edilemez. Fiyatların yıllık artış ve düşüşleri ancak, kadılar tarafından tutulan şer'yye sicillerinden takip edilebilir. Şer'yye sicilleri bulunduğu yerin iktisadi hayatına dair birinci elden orjinal tarih vesikalarıdır. Bunlar, iktisat tarihi açısından; halkın hayat ve geçim tarzını, ithalat ve ihracat konusu olan eşyaları, halkın yetiştirdiği tarım ürünlerini ve imal ettiği sanayi mamullerini mevcut olan sanat ve meslek çeşitlerini, para arzı ve çeşitlerini, para enflasyon ve devalüasyonun gerçek manada tarihi seyri gibi pek çok konuları ifade ederler. Yine siciller içerisinde serbest piyasa fiyatlarıyla resmi fiyatları yansıtan pek çok belge vardır. Bunlardan tereke kaydı ve karşılıklı mal alış-verişini içeren ilâmlar serbest piyasa fiyatlarıdır. Devletin para politikasını belirleyen ve bu amaçla yayınlanan emir ve fermanlarda geçen altın ve gümüş fiyatları, vazife beratlarında ve nafaka ilâmlarında geçen fiyatlar ile narh fiyatları ise resmi fiyatları yansıtmaktadır. Biz bunlardan en güvenilir olan, yıllar itibariyle fiyat artış ve düşüşlerini daha kolaylıkla takip edebilme imkânını sağlayan ve serbest fiyatları yansıtan terekelerin içerdiği bazı malların fiyatının belirlenmesinde etkin rol oynayan narh defterlerini kaynak olarak seçtik ve çalışmamızı bu defterler üzerinde yoğunlaştırdık.

Problemlerden diğeri kaynakların incelenmesi sırasında ortaya çıkmaktadır. Osmanlı metrolojisinde bir birliğin olmayışı bu yönde bir problemi göstermektedir. Ancak bu problemi, bütün ölçü birimlerini günümüz ölçü birimine çevirerek çözümledik. Diğer bazı problemler kelimelerin ve yazının okunması aşamasında yaşanmıştır. Sicillerin fiyatlarla ilgili bazı sayfalarının tahrip olması yazının okunamamasına neden olmuştur. Yine aradan geçen yaklaşık üç asır zamanında yerini yenileri alan eski şeyler, kullanılma alanları kalmadığından unutulmuş ve bundan dolayı bazı kelimelerin okunmasında zorluklarla karşılaşmıştır. Bu tür okuyamadığımız kelimelerin sonuna soru işareti koyduk. Diğer yanda fiyatı oluşturan rakamın bir tanesinin silik veya yazılmamış oluşunu fiyatın tam olarak tespit edilmesine engel olmuştur. Örneğin 3 L 1127 tarihli bir narh defterinde katır nalının bir geymi 8 akçe olarak kaydedilmişti. Halbuki, katır nalı aynı tarihte 36 akçe olan eşek nalından büyüklüğü itibariyle de daha pahalı olmalı idi.

Yine özellikle Trabzon sicillerindeki narh defterleri değişik sayfalarda olduğundan, bir sicildeki bütün sayfalar teker teker kontrol edilmiştir. Buna ilişkin Trabzon ve Kastamonu'ya ait yaklaşık 100 adet şer'iyye sicillerinin her sayfası hızlı bir şekilde ve büyük bir titizlikle incelenmiştir. Son olarak bir diğer problem de, ek kısmında olan tabloların yapılmasında meydana gelmiştir. Her iki ildeki (Trabzon, Kastamonu) narh listelerinde geçen maddelerin çeşitleri çok fazla olduğundan tabloların büyüklüğü bir problem teşkil etmiş, fakat bilgisayardaki çalışmalar sonucu problem ortadan kalkmıştır.

Çalışmamızın daha sağlıklı olması açısından, açıklamalarımızı grafik ve tablolarla pekiştirdik. Hazırladığımız grafiklerde bazı maddeleri gösteren çizgiler ara ara kesintiye uğramış ve tekrar devam etmiştir. Bu durum, grafik içerisindeki çizginin temsil ettiği maddeye ait narhın, bu ara ara kesik olan dönemlerde verilmediğini gösterir. Yine çalışmamızın ek kısmında, Trabzon ve Kastamonu'da 1700-1750 yılları arasındaki bütün narh listelerinin içeren bir tablo hazırladık. Ayrıca bu iki ildeki ithal malları haritalarla belirttik. Çalışmamızın sonunda sunduğumuz sözlükle de, narh listelerinde geçen bazı bilinmeyen maddelerin okuyucu tarafından öğrenilmesini sağladık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM İKTİSATINDA NARH SİSTEMİ

İslâm, dünyada insanların hayatını belirli kurallarla düzenlemiştir. Bu kurallardan iktisadi hayata ait düzenlemeler, diğer konularda (sosyal, siyasi vb.) olduğu gibi, insanların hem dünyada hem de ahirette huzura kavuşmalarına yöneliktir. İnsanların çalışması devamlı desteklenmiş, “hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünyaya, yarın ölecekmiş gibi de ahirete çalışılması” düsturuyla bu durum açıkça ifade edilmiştir. İnsanoğlunun çalışmasında el emeği, alın teri her şeyden üstün tutulmuş, helâl kazanç her zaman teşvik edilmiştir¹. Buna karşın, toplumu sömüren ve sosyal düzeni bozan faiz, kesinlikle haram kılınmıştır². Helâl kazançtan elde edilen kârın altın yapılarak saklanması, yani iddihar kesinlikle yasaklanmış, bu kârın (sermayenin) fabrikalara ve iş merkezlerine dönüşerek iş alanlarının açılması tavsiye edilmiştir. Kurulan iş merkezlerinde çalışan iş veren ile işçiler arasındaki ilişkiler, en ince noktasına kadar düzenlenmiştir. Çalışan işçinin teri kurumadan ücretinin ödenmesi esas alınmıştır³.

İslâm dininde emeğinin karşılığını alan kişi, tüketim aşamasında da sınırlandırılmıştır. Kur'an'da bir çok emirlerle lüks tüketim ve israf kesinlikle yasaklanmıştır⁴. Tüketim konusunda lüks tüketim yerine, insanın asli ihtiyacının karşılanması esas alınmıştır. Bu ihtiyaçların haricinde bütün mallar ve kazançlar 1/40 oranında zekâta tabi tutulmuştur. Zengin malı içerisinde fakirin hakkı olan zekât, sadece iktisadi hayata değil, sosyal hayata yönelik de düzenlemeler getirmiş, insanlar arasında dayanışmayı arttırmıştır. Bu aşamada

¹ Kur'an, 5 Mâide Suresi, Ayet 4 ve 88, Kur'an, 16 Nahl Suresi, Ayet 113 ve 114.

² Faiz, Kur'an'da şu ayetlerle açıkça yasaklanmıştır: “Ribâ yiyenler, ancak kendisini şeytan çarpmış olan kimsenin kalkması gibi (kabrlerinden) kalkarlar. Böyle olması da onların, ‘Alım satımda ancak ribâ gibidir’ demelerindedir. Halbuki Allah, alışverişi helâl ribâyı haram kılmıştır. Kim Rabbinden kendisine bir öğüt gelip de vazgeçerse, geçmişisi ona ve işi de Allah'a aittir. Kim de tekrar dönerse, onlar ateşin yârânıdırlar ki, orada ebedi kalıcıdırlar. - Allah ribânın bereketini tamamen giderir, sadakaları ise artırır. Allah çok kâfir, çok günahkâr hiç bir kimseyi sevmez”. Bkz. Kur'an, 2 Bakara Suresi, Ayet 275 ve 276.

³ Ücret konusunda bkz. Adem Esen, Sosyal Siyaset Açısından İslâm'da Ücret, Ankara, 1993, ss. 14-17, 64-71, 86-89.

⁴ Kur'an, 6 En'am Suresi, Ayet 141, Kur'an, 7 Araf Suresi, Ayet 31 ve 32, Kur'an, 17 İsrâ Suresi, Ayet 26-28.

İslâm ekonomisi, insanın verici yönünü ön plâna çıkaran, rekabetçi yerine dayanışmacı unsurların var olduğu bir toplumu oluşturur. Üretim konusunda ise İslâm ekonomisi, arz yönlü yani üretime dayalı bir ekonomidir. İnsanların ihtiyaçlarına cevap verecek her alanda üretimin yapılması teşvik edilmiştir. Bu alanlardan özellikle madencilik, gemi yapımı, mensucat ve dericilik, hayvancılık ve ziraatçılık Kur'an'da zikredilmiştir⁵. Üretilen malların insanlara ulaşması aşamasında ticarete büyük önem verilmiş, tüccar ve esnafın meşru şekilde ticareti sürekli desteklenmiştir.

Ortaçağ toplumlarında olduğu gibi, İslâm'da da serbest piyasa ekonomisi geçerliydi. Bu tür piyasalarda fiyatlar genellikle toplam arz ve talep dengesini yansıtır. Bu sebeple servetteki artışın talebi ve orantılı olarak da fiyatları arttırması tabiidir. İslâm'ın ilk döneminde talepteki artış ele geçirilen ülkelerden ithal edilen mallarla karşılanırdı. Fakat nakil araçlarının yavaşlığı nedeniyle arz genellikle talebin altında kalırdı. Artan gelir ve şehirleşme hayat şartlarını etkilemekteydi⁶.

İslam'da karşılıklı rızaya dayanan alış-verişin⁷ olduğu piyasa ortamlarında, yani liberal ekonomiye sahip piyasalarda fiyatlara müdahale edilmez. Fiyatların suni olarak artmasına sebep olanlara karşı ise önlemler alınması bizzat Peygamberimiz tarafından buyrulmuştur. Bu konuya ait bir hadisinde O, "Pahalılığı arttırmak için Müslümanların fiyatlarına müdahale eden kimseyi, kıyamet gününde büyük bir ateşe oturtmayı, Allah üzerine almıştır"⁸ demektedir.

İslâm'ın ilk devirlerinde (7. yy.) Medine Şehri'nin ekonomisi dışa bağımlıydı. Ekonomi tarım ekonomisi olup, hurma, sebze ve meyve türü üretim yaygındı. Buğday ve diğer önemli gıda maddeleri dışarıdan gelirdi. Dışarıdan gelen malların sınırlandırılmaması, arzın

⁵ Maden: Kur'an. 57 Hadid Süresi. Ayet 25. Gemi Yapımı: Kur'an. 23 Mü'minün Süresi. Ayet 27. Kur'an. 55 Rahman Süresi. Ayet 24. Kur'an. 42 Şura Süresi. Ayet 32. Mensucat ve Dericilik: Kur'an. 16 Nahl Süresi. Ayet 80. Kur'an. 6 En'am Süresi. Ayet 142. Hayvancılık: Kur'an. 16 Nahl Süresi. Ayet 5-8. 14. 66. Kur'an. 36 Yasin Süresi. Ayet 71-73. Ziraatçılık: Kur'an. 6 En'am Süresi. Ayet 141. Kur'an. 22 Hacc Süresi. Ayet 5.

⁶ Ali İhsan Samurkaş. Türkiye'de ve Hz. Muhammed Döneminde Enflasyon Düşüncesi. Ankara. 1993. s. 354.

⁷ Nisa Süresi'nin 29. ayetinde. karşılıklı rızaya dayanan alışveriş konusunda şöyle buyrulmaktadır: "Ey iman edenler, birbirinizin mallarını haram sebeplerle yemeyin. Şu kadar var ki o malların sizden karşılıklı bir rızadan doğan ticaret malı olması müstesnâdır". Bkz. Kur'an. 4 Nisa Süresi. Ayet 29.

⁸ Hayreddin Karaman. Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar. 4. Baskı. İstanbul. 1987. s. 79.

daraltılmaması için de fiyatlara veya piyasaya müdahale edilmemesi gayet tabiidir. Bu amaçla Müslümanların pazarlarına mal getiren tüccar sürekli övülmüş, malları saklayan karaborsacılar ise lânetlenmiştir. İslâm'ın ilerleyen yıllarında, başlangıçtaki sade şehir hayatının yerini, yavaş yavaş gelişmekte olan bir devlet sistemi almaya başlamış ve bununla beraber bir takım problemler ortaya çıkmıştır. Bunlardan piyasa ile ilgili olan, nüfusun artması, kıtlık, karaborsa vs. piyasalara müdahaleyi ve dolayısıyla narh⁹ hususunu gündeme getirmekte idi.

Narh, sözlüklerde devlet başkanının veya yetki verdiği memurların yahut da halkın işlerini yürütmeyi üzerine alanların pazarlara, esnafa mallarını belli bir fiyata satmalarını emretmesi ve maslahata binâen belirlenen fiyattan aşağı veya yukarı bir fiyata satış yapmayı yasaklaması olarak tanımlanmaktadır¹⁰.

Fiyat politikaları narh yönünden başlangıçtan beri iki şekilde kendini göstermiştir. Bunlardan bir tanesi, piyasaya müdahale etmeyerek her şeyi tabiiğine bırakmak isteyen mutlak serbestiyet taraftarları, diğeri ise; her şeye el koyan tanzim eden müdahaleciler. Bu iki grup arasında süre gelen antlaşmazlıklar bütün ortaçağ boyunca, hatta günümüze kadar şehir ekonomilerinde yerlerini almıştır¹¹.

İslâm'ın ilk yıllarında fiyatların pazar şartlarına göre belirlenmesi ağır basmakta, bunun dayanağı olarak da peygamberimizin şu hadisi zikredilmektedir. Enes şöyle rivayet etmiştir: "Halk 'Ey Allah'ın Rasulü fiyatlar arttı. Bizim için fiyat tayin et!' dediler. Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: 'Fiyatları Allah tayin eder, O, kâbid (sıkan-daraltan), bâsit (açan,genişleten) ve râzık (rızklandıran)'dır. Ben hiçbirinizin ne kan, ne de mal hususunda benden bir talebi

⁹ Narh kelimesi yerine: Arapçası olan tes'ir ve bunun dışında: fiyatlara müdahale, fiyatları sınırlandırma, fiyat dondurma, fiyat tespiti ve fiyat dengelemesi gibi kelimeleri de kullanabilirdik. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında bu kelimelerden bazılarını yer vereceğiz. Ancak ağırlıklı olarak, bir çok kaynaklarda geçen "narh" kelimesini kullanacağız.

¹⁰ Narhın tanımı için bkz. Davut Aydın, İslam İktisadında Narh, İzmir, 1994, s. 3. M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt II, İstanbul, 1993, s. 654. Mübahat S. Kütükoğlu, "Narkh", EI, Cilt 7, Leiden, 1993, s. 964. Halil Sahillioğlu, "Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul'da Fiyatlar", BTTD, Sayı: 1, (1967), s. 3.

¹¹ Sabri Fehmi Ülgener, "İslâm Hukuk ve Ahlâk Kaynaklarında İktisat Siyaseti Meseleleri", Ebulüla Mardin'e Armağandan ayrı basım, İstanbul, 1944, ss. 1152-1154.

bulunmadığı halde Allah'a ulaşmak isterim"¹². Gerçekten rızık daraltan ve genişleten Allah olduğuna dair Kur'an'da pek çok ayet vardır¹³.

Peygamberimiz fiyat tespiti konusunda, yukarıdaki hadis çerçevesinde fiyatlara müdahale etmemiş, ancak tüketiciyi korumak ve tekeli önlemek amacıyla pazarlarda serbest rekabet ortamının sağlanması için bazı çalışmalar yapmıştır. O, bu hususu iç ve dış piyasalara yönelik tedbirlerle sağlamıştır. İthalatın teşvik edilmesiyle, sınırlı düzeyde gerçekleşen mal arzını yüksek tutmaya çalışmıştır. Bu konuda Peygamberimiz: "Hayatın gereksinimlerini pazara alıp getiren, Allah Teâlâ tarafından rızık ve rahmet bulur. Ama onu stoklayan kimse ise Allah'ın lânetine müstehakk olur"¹⁴ şeklinde buyurmuştur. Bunun yanında sürekli pazar denetimleriyle serbest rekabet ortamı kontrol altında tutuluyordu. Bu denetimlerden en önemlisi ölçü ve tartıların doğru yapılmasına yönelikti. Fiyatlar üzerinde fazla oynayamayan hilekâr satıcılar, ölçü ve tartı üzerinde oynama yaparak alıcıyı aldatmakta idiler. Kur'an'da bu durumu yasaklayan bir çok ayet mevcuttur¹⁵. Pazarlara yönelik bu tedbirlerden bir diğeri de, kalitesiz ve çürük malların, kaliteli ve sağlam mallar arasında aynı fiyattan satışının yasaklanması idi. Bu hususa ilişkin Peygamberimiz, olgunlaşmamış meyvelerin satışını yasaklamaktadır¹⁶. Bütün bunların yanında, malın değiştirmeksizin satışının yasaklanması, olmayan malın satışının yasaklanması, komisyonculuğun yasaklanması, satış üzerine satışın, bir satışta iki satışın ve iddiharın yasaklanması gibi meseleler zikredilebilir¹⁷.

Dört halife döneminde ise fiyatlar konusunda mümkün mertebe titizlikle davranılmış, Peygamberimizin yaptığı gibi serbest piyasa ortamının sağlanmasına çalışılmıştır. Ancak İmam Malik, Muvatta adlı eserinde Hz. Ömer'e ilişkin şu olayı zikreder. Hz. Ömer, çarşıda kuru üzüm satan Hâtib b. Belta'ya uğradı. Ömer ona: "Ya fiyatı arttırırsın ya da çarşımızdan

¹² Ebu Davud. Sünen. Buyu' 49. Tirmizi. Sünen. Buyu' 73. İbn Mace. Sünen. Ticârat 27. Ahmed İbn Hanbel, Müsned. Cilt II. s. 227. Ayrıca hadisin geniş yorumu için bkz. Samurkaş, a.g.e., ss. 316-355.

¹³ Kur'an, 29 Ankebut Süresi. Ayet 62. Kur'an, 17 İsrâ Süresi. Ayet 30. Kur'an, 28 Kassas Süresi. Ayet 82. Kur'an, 13 Ra'd Süresi. Ayet 26. Kur'an, 30 Rum Süresi. Ayet 38. Kur'an, 34 Sebe Süresi. Ayet 36 ve 39. Kur'an, 42 Şura Süresi. Ayet 12. Kur'an, 39 Zümer Süresi. Ayet 54.

¹⁴ Mevdudi. İtikadi. İktisadi. Sosyal ve Fikhi Meselelerin Fetvaları. Cilt 1. Çev: Mahmud Osmanoglu - A. Hamdi Choha. İstanbul. 1992. s. 356.

¹⁵ Kur'an, 6 En'am Süresi. Ayet 152. Kur'an, 83 Mutaffifin Süresi. Ayet 1-3. Kur'an, 55 Rahman Süresi. Ayet 9. Kur'an, 17 İsrâ Süresi. Ayet 35.

¹⁶ Geniş bilgi için bkz. Muhammed Bakır es-Sadr. İslâm Ekonomi Sistemi. Çev: Mehmet Keskin - Sadettin Ergün. Cilt II. 1. Baskı. Ankara. 1993. s. 349.

¹⁷ Bu konular hk. geniş bilgi için bkz. Samurkaş, a.g.e., s. 373-420. Celal Yeniçeri. İslâm İktisadının Esasları. İstanbul. 1980. ss. 381-421.

uzaklaştırılırsın” dedi. Bu olayın devamında Ömer, Hâtıb’ın evine uğrayıp, az önce söylediği sözlerin bir hükmü olmadığını, üzümü istediği fiyattan satabileceğini söylemiştir¹⁸. Hz. Ali ise, Valisi Eşter’e tüccarlardan söz etmiş, ona bazı tavsiyelerde bulunup şöyle demiştir: “Bununla beraber bil ki; tüccarların içinde eli son derece sıkı, çirkin denecek kadar cimri vardır. Menfaatleri tekelinde bulunduran, satışlar üzerinde hegemonya kuran vardır. Ki bu da umum (toplum) için zarar kapısıdır. Yöneticiler için kusurdur. Şu halde karaborsacılığı yasakla. Zira Rasulullah karaborsacılığı yasaklamıştır. Satışlar adilâne ölçüler içerisinde ve müsamahakârane bir şekilde yapılsın. Fiyatlar ne satıcının ve ne de müşterinin aleyhine olmasın”¹⁹.

Hanbeliler ile Şafililerden bir kısmı narh koymaya karşıdır. Bunlar, imamın (yöneticinin) insanlara fiyat tayin etme hakkının olmadığını, aksine insanların tercih edecekleri fiyata göre mallarını satabileceklerini ifade etmektedirler. Malikiler ve Hanefiler ise, insanlara gelebilecek zararları önlemek maksadıyla ihtiyaç duyulan maddelerin fiyatlarının yönetici tarafından tespit edilmesini uygun görmüşlerdir. Yalnız insanlar satışa mecbur tutulmaz. Sadece tespit edilen fiyatın dışında satış yapmaları yasaklanır. Bunun yanında satanın kâr elde etmesine de engel olunmaz²⁰.

Meşhur İslâm alimlerinden İbn Teymiye ise fiyatların bir kısmının caiz, bir kısmının da caiz olmadığını söylemektedir. Fiyatlar insanlar arasında adaleti içeriyorsa caizdir. Fakat insanlar arasında zulmetmeyi, haksız olarak bir malı rıza gösterilmeyen bir fiyatla satmaya zorlanmayı içerirse caiz değildir. Her hangi bir eşyayı satın alan veya satan kişilerin aldıkları malın fiyatını düşürmek ve artırmak, malları pazar dışında karşılamaktan, şehirlinin köylüden

¹⁸ Bkz. Malik. Muvatta. Büyü’ 57.

¹⁹ Muhammed Bakır es-Sadr. a.g.e., s. 30.

²⁰ Vehbe Zuhayli. İslam Fıkıh Ansiklopedisi. Cilt 4. İstanbul. 1992. ss. 389-390. Bu konuda ayrıca bkz. Cengiz Kallek. Hz. Peygamber Döneminde Devlet ve Piyasa. İstanbul. 1992. ss. 75-95. İbn Teymiye. Bir İslâm Kurumu Olarak Hisbe. Çev: Vecdi Akyüz. İstanbul. 1984. ss. 45-63. Mutezile mensupları ise her konuda olduğu gibi fiyatlar konusunda da insanın etkinliğini Allah’inkinden daha fazla görmektedir. İnsanların fiyatlara etkinliğinin devlet başkanlığı bazında olduğunu söylemektedirler. Buna karşın. fiyatların düşüşlerinde müsebbib Allah ise. fiyat düşüşünü O’na izafe etmek gerektiğini söylemektedirler. Çünkü malı bir vakitte ve yerde bollaştıran Allah’tır. Bu bollukta fiyatların düşmesine sebep olur. Aksine Allah malı azaltınca. mal pahallanır ve bu seferde fiyat artışları Allah’tan olur. Bkz. Şerafettin Gölçük. “Kelâmi Açından Fiyat Artış ve Düşüşleri”. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı: 5. (1982). ss. 26-31.

satın almasından daha büyük bir zulümdür. Bu durumda, insanlar mallarını emsal bedelden satması zaruri olur²¹.

İktisat tarihinde kapalı ve dar ölçülü şehir ekonomilerinden geniş bir piyasa iktisadına geçişi teşkil eden devirlerde olduğu gibi, İslâm'da da büyük hükümdarlıkların ve geniş iktisadi ülkelerin kurulmaya başladığı asırlar sürekli fiyat artışlarına sahne olmuşlardır. Büyük merkezlerde talebin sınırsız bir şekilde artması buna ilişkin arzın aynı tempoda kalması fiyatları yükseltmekteydi. Bunun yanında sürekli savaş ve kuşatma yıllarında veya hasatların yetersiz kalmasıyla, geniş piyasayı doyurma gücünü, fiyat yükseliş çizgisini daha da tırmandırmakta idi. İşte bunlar ve diğer bir takım (karaborsacılık, tekel, para vb.) sebeplerden dolayı fiyat artışları, şehir ekonomilerinin bünyesinde değişiklik yapmakta, orantılı olarak da müdahaleyi gerektirmekte idi²².

Fiyat yükselişlerinin arka planında yatan iki önemli neden vardır. Bunlardan birincisi; servetin belirli kişiler elinde birikmesi ve süs eşyası vb. amaçla tutularak para arzının daraltılmasıdır. İkincisi ise; mal ithalatında gerek pazarlama ağının tekel oluşu ve gerekse satıcının tüketicilerden sadece zengin zümrenin gelirini dikkate alarak toplam arzı daraltmasıdır²³.

Şimdi de, müdahalenin ortaya çıkmasına sebep olan, İslâm alimlerinin üzerinde çokça durduğu²⁴ ve daha önce zikrettiğimiz karaborsacılık, kıtlık ve nüfus konularını biraz daha detaylı biçimde ifade edelim.

İhtikâr (karaborsacılık); bir malı, fiyatı artınca satmak amacıyla piyasadan çekmek, saklamak, stok etmek veya piyasaya sunmamaktır²⁵.

Hanefilere göre ihtikârın tanımı şöyledir. İhtikâr, dilbilgisi bakımından (ha,ke,ra) kelimesinin mastarıdır. Hapsetmek demektir. O bakımdan ihtikâr, pahalılaşmasını bekleyerek gıda maddelerini alıkoymak veya yiyecek vb. şeyleri satın alıp, pahalılaşınca kadar 40 gün süre ile saklamaktır. Çünkü Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Her kim yiyecek bir şeyi 40

²¹ İbn Teymiye. a.g.e., ss. 45-49. İslâm alimlerinden Bakıllâni ve İbn Teymiye'nin öğrencilerinden el-Cuveyni fiyatların yükseldiği durumlarda narhı caiz görmüşlerdir. Bkz. Samurkaş. a.g.e., ss. 355-420. İmam Gazali ise, kıtlık zamanında narh konulabileceği fikrindedir. Bkz. Yeniçeri. a.g.e., s. 325.

²² Ülgener. a.g.m., ss. 1166-1168.

²³ Samurkaş. a.g.e., ss. 366-367.

²⁴ Bu alimler arasında İbn Teymiye, Yusuf Karadavi, Mevdudi, Cuveyni, Vehbe Zuhayli vd. sayılabilir.

²⁵ Karaman. a.g.e. s. 79.

gün süre ile alıkoyacak olursa, Allah'tan beri (uzak) olur. Her hangi bir mahalle halkı arasında birisi geceyi aç geçirecek olursa Allah'ın himayesi onların üzerinden kalkar"²⁶.

Bu tanımdan ve hadisten anlaşılacağı üzere, bir malı karaborsada alıkoyma süresi 40 gündür. Karaborsacılık zaruret halinde ortaya çıkar. Kişinin kendi arazisinin ürününü alıp saklaması veya dışarıdan mal gelmesi âdet ise, bunun saklanması mekruhtur. İhtikâr, insan ve hayvan gıdalarında haram kılınmıştır²⁷.

Karaborsada malların saklanarak piyasaya sürülmemesi sonucu arzda bir daralma ve sıkıntı meydana gelmektedir. Talep ile arz arasındaki dengeyi bozacak olan karaborsa, neticede fiyat artışlarına sebep olmaktadır. Bu durumda da tüketicinin lehine karaborsa mallarına narh konulur. Sadece geçmiş dönemlerde değil, günümüzde bile karaborsacılık fiyatların yükselmesine sebep olmakta, halkı geçim sıkıntısına sokmaktadır²⁸.

Kıtlık, fiyatların yükselmesine ve narha yol açan bir diğer önemli etkidir. Mahsulün bol olmadığı zamanlarda yaşanan kıtlık neticesinde, piyasaya halkın ihtiyacını giderecek mal sürülememekte, bu da arz ve talebin dengesini bozmakta ve doğal olarak fiyatları yükseltmektedir. Hele kıtlık zamanında karaborsacılar ortaya çıkarsa halkın durumu daha da zorlaşmaktadır. Bu aşamada yükselen fiyatlara devlet müdahale etmekte ve tüketicinin lehine onları aşağıya çekmektedir.

Hicri I. yılda zahire kıtlığı yaşanmış ve fiyatlar yükselmişti. Peygamberimiz Cuma günü hutbe okurken tüccarlardan biri Mescid-i Nebeviye'ye yakın olan bir pazar yerine yüklediği kervanı indirdi. O sırada erzak kervanının geldiğini haber veren dümbeleğin çalmasıyla mescitte bulunan cemaat, Peygamberimizin hutbesi bitmeden dışarı çıktılar. İçeride sadece on kişi kaldı. Bu olay üzerine Cum'a Suresi'nin: "Bir ticaret ve eğlence görünce seni ayakta bırakıp da oraya koşuştular" ayeti indi²⁹.

²⁶ Zuhayli, a.g.e., s. 385.

²⁷ Zuhayli, a.g.e., Cilt: 4, s. 387.

²⁸ Bu konuda: Resmi Gazete'de yayınlanan, Yaş Sebze ve Meyve Kanunu'nda zikredilen: "Hallerde fiyatlar, serbest ekonomide arz ve talep tarafından belirlenir. Malları satıştan kaçırmak, stok ve bu yönde propaganda yapmak yasaktır" yazı 29.12.1997 tarihinde Radikal Gazetesi'nde yayınlanmıştır.

²⁹ Kallek, a.g.e., s.79.

Bu hadiseden de anlaşılacağı üzere kıtlık, halk için gerçekten vehameti büyük bir olaydır. Zaten Peygamberimizin kendi zamanında narh koymayışının en önemli sebeplerinden bir tanesi de; kıtlık ortamında, tüccarların getirdikleri malları kesintiye uğratmayıp, arzı geniş tutmaktır.

Nüfusun fiyatları etkilemesi talep yönünde gerçekleşir. Artan nüfusun talebi artıracığı için, arzı da ona göre ayarlamak lazımdır. Geniş halk kitlelerinin ihtiyaçları karşılanamadığında ve bu etkene bir de karaborsa eklendiğinde arz, talep karşısında eriyip gitmektedir. Buna orantılı olarak da fiyatlar yükselmektedir. Medine Şehri'nin nüfusu gittikçe yükselmekteydi. Artan nüfusun talebinin karşılanması için de ticaret sürekli teşvik edilmekte idi. Günümüzde de artan nüfus arz ile talep arasındaki dengeyi bozmaktadır.

Buraya kadar ifade edilenlerden görülmektedir ki, ilk zamanlarda serbest piyasa ortamlarında teşekkül eden fiyatlar, daha sonraları iâşe temini problemleri ve ihtikârcılık (karaborsacılık) nedeniyle “narh koyan Allah'tır” düsturundan uzaklaşmakta ve bu yönde müdahaleciliğe doğru geçiş yapılmakta idi. Diğer yandan ise müdahalecilik prensipleri yavaş yavaş zihinlere yerleştiriliyordu. Burada bir kez daha önemle belirtelim ki, bu müdahaleciliğin asıl gayesi, karaborsacılık ile tekeli önlemek ve tüketiciyi korumaktır. Bu gün bile piyasa ekonomisi uygulanan ABD, İngiltere gibi ülkelerde fahiş fiyatla mal satmak ve tekel oluşturmak yasaklanmıştır. Buna yönelik olarak, geçmiş çağlarda olduğu gibi, çağımızda, hatta günümüzde bile fiyatlara müdahale edilmemesi ve fiyatların serbest piyasa ortamında teşekkül etmesine ilişkin konular dikkat çekmekte ve gazete sayfalarında yerini almaktadır³⁰. Günümüzde serbest piyasa ekonomilerinde amaçlarına göre, tüketiciyi korumak için tavan fiyatı, üreticiyi korumak için taban fiyatı, bu iki kesimin çıkarlarını dengelemek için de tek fiyat şartların gereği ve siyasi iktidarların dayandıkları oy profiline göre değişik ölçülerde uygulama alanı bulmaktadır.

³⁰ Eski Cumhurbaşkanılarından Merhum Turgut Özal'ın enflasyon ve fiyatlara müdahale hususunda konuşmalarını yansıtan 22.02.1988 tarihinde Milliyet ve Hürriyet Gazetesi'nde yazı çıkmıştır. Özal bu konuşmasında özetle, enflasyonun bir kader meselesi olduğunu, fiyatların yükselişi hususunda Peygamberimizin bile, zamanında fiyatlara müdahale etmediğini, fiyatları belirleyenin Allah olduğunu ifade etmiştir. Yine fiyatlara müdahale konusunda, Tayyar Altıkulaç'ın görüşlerini belirten 25.02.1988 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde, Burhan Özfatura'nın ise görüşlerini açıklayan, 25.03.1989 tarihinde Sabah Gazetesi'nde bir yazı yayınlanmıştır. Geçtiğimiz yıl da bu konuya ilişkin, ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Işın Çelebi'nin “Fiyatları serbest piyasa belirler. Fiyatların ve kur'un sabitleştirilmesi söz konusu değildir” şeklindeki görüşlerini yansıtan bir yazı, 25.12.1997 tarihinde Türkiye Gazetesi'nde yayınlanmıştır.

Yaptığımız açıklamalarda İslâm iktisadında narh sistemini genel çizgileriyle ifade etmeye çalıştık. Gördük ki, İslâm'ın ilk yıllarında normal şartlarda İslâm devletlerinde fiyatların pazar şartlarına göre belirlenmesi fikri ağırlıktaydı. Ancak fiyatları suni olarak arttırma yolundaki (karaborsacılık, tekel vs.) eylemlere karşı müdahale caiz görülmüştür. Bu nedenle de üretici ve tüketiciyi koruyacak şekilde narh konulmuştur. Konulan narh ve kuralların denetimi için muhtesip³¹ ve ilerleyen yıllarda muhtesip memurları görev yapmış, satıcı ve tüketici için rahat ve düzenli bir piyasa ortamı sağlamışlardır.

2. OSMANLILARDA NARH SİSTEMİ

20. Genel Açıklama

Osmanlılar halkın refahı için tüketiciyi ve üreticiyi koruyucu tedbirler almışlardır. Bu çerçevede üretimden tüketime kadar her sahayı denetim altında tutmayı prensip edinmişlerdir. İşte, narh bu denetim zincirinin bir sonucudur. Ancak şunu hemen belirtelim ki; Osmanlılar tam bir rekabet ortamının olduğu piyasalara ve bunlar içerisinde özellikle ithal mallara asla müdahale etmemişlerdir³². Dolayısıyla müdahale edilen piyasalar rekabetin tam olarak bulunmadığı tekelci piyasalardır. Yapılan müdahale de ise, daha çok tüketicinin menfaati düşünülmektedir. Çünkü; ekonomi içerisindeki bir çok piyasa türünde (tarım ürünleri piyasası, sanayi ürünleri piyasası, yerli ürün piyasası, ithal malları piyasası gibi.), rekabetin dozları farklılaşmakta ve eksik rekabetin ortaya çıktığı piyasalarda fiyatlar halkın aleyhine yükselebilmektedir. İşte esas itibariyle bu durum ve ileride değineceğimiz bazı hususlar (kıtık, ticaret, para vs.), Osmanlılarda narhı gerekli kılmakta idi³³. O halde detaylarını ilerideki kısımlarda tartışmak üzere, Osmanlıların narhı, rekabetin tam olarak oluşmadığı piyasalarda halkın menfaatleri doğrultusunda denetlemek amacıyla uyguladıklarını düşünebiliriz.

³¹ İbn Teymiye Hisbe adlı meşhur eserinde ilk muhtesibin Peygamberimiz olduğunu, ilerleyen yıllarda ise Mekke ve Medine'de muhtesip memurları görevlendirdiğini açıklamaktadır. Geniş bilgi için bkz. İbn Teymiye, a.g.e., ss. 23-45.

³² Osmanlı Devleti'nin ithal mallara müdahale etmeyişindeki sebep; arzın daralmasının istenmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu yönde Osmanlılar, Peygamberimizin narhı yasaklayan hadisinin ardındaki sebepler ile uyum içerisindeydi. Bu sebepler için bkz. s. 8-13.

³³ BOA, MD 3. Hüküm No: 1051, 1109, 1270, 1652, 1653, 1654, 1660. BOA, MD 6. Hüküm No: 115, 266, 371, 485, 489, 1115, 1184, 1384, 1474. Bu hükümlerin genel konuları; imparatorluğun bir yerinden diğer yerine gönderilecek emtianın narh-ı rüziye göre belirlenmesi hakkındadır.

21. Osmanlılarda Narh Hakkındaki Görüşler

İşte Osmanlı Devletinin narh uygulamalarını ve bu konuda ileri sürülen görüşleri bu açıdan değerlendirmek daha doğru olur kanaatindeyiz. Nitekim narh uygulamalarının başlangıç tarihi olarak ileri sürülen 1453 yılı devletin otoritesini hissettirdiği ve yoğun fetihler sebebiyle piyasaların muhtemelen olumsuz etkilendiği bir döneme rastlaması bakımından ilginçtir³⁴. Ancak her halükârda bu tarihten sonra narhın Osmanlı devlet adamları ve maliyecileri tarafından önemli işlerden addedildiğini biliyoruz. Bu sebeple padişahlar bu konu üzerinde önemle durmuş ve bu konuyla ilgili hükümler çıkarmışlardır³⁵. Sadrazamlar ise bizzat narh kontrollerine katılarak bu işe verilen önemi vurgulamışlardır³⁶. Sadrazam Lütü Paşa, “Asafnâme”sinde, “... ve ahval-i narh umûr-ı mühimmedendir” diyerek narhın önemli işlerden olduğunu ve narha uymak gerektiğini ve narh konulmasının fakirin iyiliği için olduğunu dile getirmektedir³⁷. Sadrazamlar içerisinde sadece Fazıl Mustafa Paşa, “...ahval-i narh kitapta yoktur. Bey’ u şirâ rızâ-yı tarafeyn ile olmalıdır” diyerek narha karşı çıkmış ve onun zamanında kısa bir süre için narh uygulanmamıştır³⁸. Ancak fiyatların yükselmesi üzerine narh uygulamasına geri dönmüştür.

Buna karşılık ulemanın da narhı caiz gördüğü ve şeyhülislamın bu yönde fetvalar çıkardığı bilinmektedir. Örneğin Osmanlı Devleti’nin meşhur Şeyhülislamlarından Ebussuud Efendi, narhı benimsediği gibi narha uymayanların şiddetle cezalandırılıp, uzun süre hapsedileceğini, ancak tövbe edip narha uyduğunda affedileceğini ifade etmiştir³⁹.

³⁴ Bkz. Samurkaş, a.g.e., Ankara, 1993, s. 428. Samurkaş, narhın Fatih döneminden itibaren uygulandığını söylemekte ise de, bunun daha önce uygulandığına dair elimizde yeterli delil bulunmayışındadır.

³⁵ BOA, MD 3. Hüküm No: 425,482,558,640 vs. Ayrıca bkz. Kanunnâme-i Sultânî Ber- Muceb-i Örf-i Osmâni II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasakname ve Kanunnameler, Yayınlayanlar: Robert Anhegger- Halil İnalçık, Ankara, 1956, ss. 37,84-85.

³⁶ Bu duruma ilişkin Damad İbrahim Paşa, arasına çarşları dolaşmakta ve eksik ekmeğe tesadüf eder etmez, derhal İstanbul kadısı görevden almakta idi. Ahmed Refik. Lâle Devri 1130-1143, 3. Baskı, İstanbul, 1331, s. 89.

³⁷ Lütü Paşa, Asafnâme, İstanbul, 1326, s. 17.

³⁸ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi”, İFM, Cilt: 43, Sayı: 1-4, (1987), ss. 121-122.

³⁹ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İstanbul, 1972, ss. 160-161.

Adli yönetimde önemli görevler üstlenen kadılar ise, özellikle taşrada bizzat bu işe memur tayin edilmiş ve narhın tespiti için oluşturulan komisyona başkanlık yapmışlardır.

Siyaset yazarları, narhı halkın refahı için zaruret olarak görmüşlerdir. Gelibolu Mustafa Ali narh konusunu şöyle kaleme almaktadır: “Ahval-i âleme müte’allick olan cüz’iyâtı yoklayup, narh-ı rûziye mukayyed olup, her nesneyi değer bahası ile sattırmak, narh gözetmeyup alış veriş edenleri buldurup, hem satana hem alana siyaset ettirmekle müyesserdir”⁴⁰. Ali “Kühü’l- Ahbar” adlı eserinde de, “tüccar ve pazar halkı ise narh riayet etmeyup bir akçalık nesneyi beşe satmaya başla(masından)” şikayet etmektedir⁴¹. Hazerfan Hüseyin Efendi, kadıların narh konulan malları kontrol edip, her nesneyi değer bahaları ile sattırmaları gerektiğini ifade etmektedir⁴². Tevkii Abdurrahman Paşa da kanunnamesinde “Kanun-ı Narh” adıyla bir fasıl açarak fiyatların, halkın aleyhine yükseldiğinde padişahın narh tayin etmesi gerektiğini, bunun için de kadılara ferman gönderilmesini ve kadıların da fermana uygun narh koymalarını ifade etmektedir⁴³.

Ali Haydar Efendi Mecelle’nin şerhinde, narh koymanın uygun olduğunu ifade ederken, “zarar-ı amme def’ için, zarar-ı has ihtiyar olunur”, “muzdar için zorluk yoktur” ilkelerine dayanmakta idi⁴⁴.

XVIII. yüzyılda, Defterdar Sarı Mehmed Paşa da “Zübde-i Vekâiyat” adlı eserlerinde narha değinmiş ve narhın önemini dile getirmiştir⁴⁵. Mustafa Nuri Paşa ise “Netâyic ül-Vukuât” adlı serinde, “...ekmekçi ve esnafının diledikleri yerlerden tahıl satın alarak

⁴⁰ Ülgener, “İslâm Hukuk ve Ahlâk Kaynaklarında İktisat Siyaseti Meseleleri”, *Ebulûla Armağandan ayrı basım*, İstanbul, 1944, s.1183. Ali bu görüşüyle narhı devletin görevleri arasına koymakta ve bu konuda, “Fusûlü’l Hall ve’l-Akd ve Usûlü’l-Harc ve’n-Nakd” adlı meşhur eserinde şunları kaydetmektedir: “Narh-ı rûzi umûr-ı külliyyeden iken cüz’idir deyu padişah ve vezir mukayyed olmadığı takdirce mücerred şehrin kadısı ol hükmü icra edemez ve siyaset kenduye müte’allick olmağın ol tarika gidemez. Öyle olsa herkes istediği gibi alır satar, helal aşına tama’-ı hâm ile zehir katar...” Ali bu sözleriyle de müdahalecilik hususunda kuvvetli bir merkezîyete taraftar görünmektedir. Bkz. Ülgener, a.g.m., ss. 1183-1184.

⁴¹ Ahmed Güner Sayar, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, İstanbul, 1986, s. 72

⁴² Robert Anhegger, “Hazerfan Hüseyin Efendi’nin Osmanlı Devleti’ne Dair Mülâhazaları”, *TM*, Cilt X’dan ayrı basım, İstanbul, 1953, s. 387.

⁴³ Mübahat S. Kütükoğlu (haz.), *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul, 1983, s. 7.

⁴⁴ Ali Haydar Efendi, *Şerh-i Mecelle*, Cilt II, s. 84, 26. Madde

⁴⁵ Defterdar Sarı Mehmet Paşa, *Zübde-i Vekâiyât (Olayların Özü)*, Sadeleştiren: Abdülkadir Özcan, Cilt 3, İstanbul, 1979, ss. 74-76.

tutulan çeşniye uygun olarak verilen narh ile satmaları ilan edildi” şeklinde, narhın zorunluluğundan bahsetmektedir⁴⁶.

Görüldüğü üzere Osmanlılarda narha çok önem verilmiş, siyaset yazarlarının ve devlet adamlarının görüşlerinde narh kabul bulmuş ve desteklenmiştir. Ancak XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılda, özellikle III. Selim döneminde başlayan liberalleşme hareketleri, narh uygulamasına engel teşkil etmiştir⁴⁷. Liberalleşme yönündeki düşünceler yavaş yavaş fiyatlarda çözülmeye yol açmış ve çözülen fiyatlar tüketiciyi tedirginliğe iterken, narhı uygulayan üretici ve tüccarı zor durumda bırakmıştır. Bu ikilem karşısında 1795’de Zahir Hazinesi uygulanmaya konmuş ve aynı yıl tahıl fiyatı ve satışları serbest bırakılmıştır⁴⁸. Nitekim narh uygulamasını engelleyen bu liberalleşme hareketleri, 1838 yılında yapılan Balta Limanı Antlaşmasıyla daha da ilerlemiştir⁴⁹.

Liberalleşme yönünde Cevdet Paşa’nın düşünceleri de önemlidir. Cevdet Paşa, serbest ticareti savunmuş, mübayaa emirlerinin terk edilmesini ifade etmiştir. Cevdet Paşa’nın bu düşünceleri kendini en fazla fiyat düzenlemeleri alanında göstermiş ve narh uygulamasını zayıflatmıştır. Hala uygulamaya devam eden narh ise, Cevdet Paşa’nın “Tezâkir”indeki; “el-mısarru hu-vellahu fehvasınca narh kaldırıldı ise de bunu vaktiyle yapmalı idi” mısralarından anlaşıldığına göre, 1860’ların ertesinde kaldırılmıştır⁵⁰.

22. Osmanlılarda Narhı Gerekli Kılan Sebepler

Osmanlı Devletinde narh uygulamasına ait bilgilerimiz, elimizdeki kaynaklar ışığında, 1453 yılında Fatih’in İstanbul’u fethinden sonra başlamakta ve 1860’lı yılların ertesine kadar devam etmektedir. Daha önceleri narh uygulamasının bulunup bulunmadığı veya bu uygulamanın başlamasında hangi hallerin lüzumlu olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Ancak narh, Osmanlı Devleti’nde olağan ve olağanüstü haller olmak üzere

⁴⁶ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyic ül-Vukuât Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Cilt III-IV, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, Ankara, 1992, s. 291.

⁴⁷ Liberal düşüncelerin Avrupa’dan Osmanlı zihniyetine sokulmasında elçilerin ve özellikle İngiliz iktisatçısı olan David Urquhart’ın büyük etkisi vardır. Bkz. Sayar, a.g.e., ss. 139-293.

⁴⁸ Sayar, a.g.e., ss. 188-189.

⁴⁹ a.mlf., a.g.e., ss. 210-217.

⁵⁰ a.mlf., a.g.e., s. 74.

genelde iki şekilde uygulama alanı bulmakta idi. Bu uygulama alanı gerek fermanlarla gerekse ihtisab kanunnâmeleriyle⁵¹ hukuki destek alarak güçlenmekteydi.

220. Olağan Narhlar

Olağan durumlarda narhlar; bahar ayında ilk kuzu kesimi yapılacağı günden (rüz-ı hızır) bir kaç gün önce ete narh konulması, ilk ve sonbaharda süt ve mamullerinin ayarlanması, mevsimlere göre sebze fiyatlarının belirlenmesi⁵² ve şaban ayında fiyatların ayarlanmasıyla⁵³ uygulama alanı bulmaktaydı.

221. Olağanüstü Narhlar

Narh uygulamasını gerekli kılan olağanüstü sebeplerden birkaçını da kıtlık⁵⁴, nüfus artışı, ticari dengelerdeki değişiklikler (özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra piyasaları etkisi altına alan maden hareketleri) ve paranın değer kaybetmesi gibi unsurlar oluşturmaktadır.

⁵¹ İhtisab kanunnâmeleri hk. bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar I", *Tarih Vesikaları*, Cilt I, Sayı: 5, (Şubat 1942), ss. 326-340. a. mlf., "Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar II", *Tarih Vesikaları*, Cilt II, Sayı: 7, (1942), ss. 15-40. a. mlf., "Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar III", *Tarih Vesikaları*, Cilt II, Sayı: 9, (1942), ss. 168-177. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 6. Kitap, İstanbul, 1993, ss. 299-300.

⁵² Sebze ve meyvelere turfanda iken her gün veya bir kaç gün ara ile narh verilirken, bollalıktan sonra son turfanda mevsimine kadar fazla bir değişme olmaz, son turfanda iken yeniden narh verilir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Narkh", *EI*, Cilt VII, Leiden, 1993, ss. 964-965.

⁵³ Halkın Ramazan ayını rahat geçirebilmesi için Şaban ayının sonuna doğru fiyatlar ayarlanır ve mümkün mertebe düşürülürdü. Ancak KŞS'nde bazı seneler Şaban ayında fiyatların normalden yüksek olduğu gözlenmiştir. Örneğin lahm-i ganemin fiyatı 13 Cemaziyelevvel 1113'de 18 akçe iken, 28 Şaban 1113'de 26 akçe olarak belirlenmiş ve 22-23 akçeye satılabileceğine müsaade buyurulmuştur. KŞS, 420/10, s. 171 KŞS, 421/11, s. 282. KŞS, 425/15, s. 163. Ayrıca Şaban ayında fiyatların ayarlandığına dair TŞS'nde pek çok narh defteri mevcuttur. Ancak biz bu defterlerden bir kaç tanesini referans göstereceğiz. Bkz. TŞS, 42/1890, s. 92. TŞS, 42/1900, s. 2. TŞS, 42/1906, s. 113.

⁵⁴ Kıtlık konusunu daha önce "İslâm İktisadında Narh Sistemi" adlı bölümde işlemiştik. Ancak XVIII. yüzyılda kıtlığa sebep olacak bazı olayların meydana gelmesi, bizi tekrar bu konuya yöneltmiştir. Kıtlığın sebepleri tabii ve siyasi olmak üzere genelde ikiye ayrılır. Tabii sebepler içerisinde kuraklık, fazla sert ve yağışlı kışlar ve salgın hastalıkları zikredebiliriz. Siyasi sebepler içerisinde de harpler (abluka ve harp dolayısıyla müstahsil kuvvetlerde azalma olur), idari yolsuzluklar ile mali zorlukları (narh tayini, nakil zorluğu vb.) ifade edebiliriz.

2210. Kıtlık

Kıtlık, olağanüstü narhlar içerisinde tabii bir etkindir. Tesirleri de açlık ve gıdasızlık olmak üzere fizyolojiktir. Fizyolojik etkinin daha arkasında ise iktisadi neticeler bulunmakta ve insanların zaruri gıda maddelerine aşırı taleplerinden dolayı fiyatlar yükselmektedir. Diğer taraftan talep olan mallar alanında üretim genişlemekte, zaruri olmayan mallara talep düşük olacağından, bu malların üretim alanları da daralmaktadır. Kıtılık faktörü, para düzeninin de bozulması ve nihayetinde karaborsacılığın da eklenmesiyle şehir içerisinde buhranların yaşanmasına sebep olmaktadır⁵⁵.

Osmanlı Devleti, kıtlık konusunda bir buhranın yaşanmaması için gerekli bütün tedbirleri almaktadır. Bu yönde; bir kısmını tahıl (hububat) gıdalarının oluşturduğu maddelerin ihracatını yasaklamıştır. İthalatı serbest bırakmış ve tüccarlara kolaylık göstermiştir. Büyük şehirlerde, özellikle nüfusu hızla artan İstanbul'da iâşe sıkıntısı yaşanmaması için özel tedbirler almış⁵⁶, gıda maddelerinin özellikle hububatın büyük bir kısmının İstanbul'a kaydırılması yönünde hükümler yayınlamıştır⁵⁷.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nde kıtlığa sebebiyet verebilecek bir durum meydana gelmiştir. Orta Afrika kaynaklı olan veba Avrupa'nın ve Osmanlı Devleti'nin büyük bir kesimini kaplamış, özellikle 1720-1740 yıllarında Karadeniz Bölgesi'nde, dolayısıyla Kastamonu ve Trabzon'da da görülmüştür⁵⁸. Kıtlığa sebep olan

⁵⁵ Sabri Fehmi Ülgener, *Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadi Muvazenesizlik Meselesi*, İstanbul, 1951, ss. 16-75.

⁵⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nda şehir içerisinde üretilen mal belirli tüketim politikalarıyla harcanmakta idi. Öncelikle şehir ihtiyacına göre tüketim yapılır, artan mal ordunun ve İstanbul'un iâşesi için tahsis edilirdi. Mehmet Genç, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi", **V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi**, Ankara, 1990, ss. 13-27. İstanbul'un iâşesinin temini için alınan tedbirler hk. bkz. Ahmet Refik, *Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (961-1000)*, İstanbul, 1333, ss. 109-145. Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay- Enver Özcan, Cilt I, Ankara, 1990, ss. 167-201.

⁵⁷ Lütfü Güçer, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İâşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", **İFM**, Cilt XI'den ayrı basım, İstanbul, 1922, ss. 397-411. a. mlf., **XVI.- XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**, İstanbul, 1964, ss. 7-12, 28-36. a. mlf., "XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabii Olduğu Kayıtlar", **İFM**, Cilt 13, Sayı: 1-4, (1951-1952), ss. 93-95.

⁵⁸ Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1750-1850)*, Çev: Serap Yılmaz, İstanbul, 1997, s. 255-265.

mal girişi azalır. Dolayısıyla bir kıtlık yaşanır. Diğer yandan zirai ve ticari alanda çalışan insan gücü savaş alanlarına kaydırılacağından üretimde nispi bir daralma görülebilir. Ancak XVIII. yüzyılın ilk yarısında özellikle İran ve Rus savaşlarına⁶⁰ rağmen böyle bir daralma görülmemiş, aksine üretim ve sanayi alanları genişlemiřtir⁶¹. Bu üretim ve sanayii alanlarının genişlemesinde nüfusun da önemi büyüktür. Ancak fazla nüfus fiyat artışlarına da sebep olabilmektedir.

2211. Nüfus Artışı

Nüfus artışları, Şehir merkezlerinde iktisadi dengeyi bozmakta ve talebin arzı ezici bir çoğunlukta artması neticesinde, fiyatları da yükseltmektedir. Önemli derecede iktisadi dengeyi bozabilecek nüfus artışlarının başlangıcı XVI. yüzyıla isabet eder. F. Braudel "Akdeniz ve Akdeniz Dünyası" adlı meşhur eserinde XVI. yüzyılın ikinci yarısına doğru, Akdeniz'de nüfusun hızla yükseldiğini ve bunun da fiyatları olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir⁶². Yine Avrupa tarihçisi H. G. Koenigsberger de XVII. yüzyılda Avrupa'da nüfusun hızla arttığına işaret etmektedir⁶³. Meşhur tarihçimiz Ömer Lütfü Barkan, bu konuyu Osmanlı İmparatorluğu açısından ele almış ve XVI. yüzyılda nüfusun

---

ihmal idub, zabıtler tekâsül itmeğle esbâb-ı ma'aç mükedder olub, vilâyette kaht u galâ bir mertebeye vardı ki, zamân-ı evvelde birer akçeye alınan bazı nesne Şimdi onar akçeye bulunmaz oldu". Mehmet İpşirli, "Hasan Kâfi El-Akhisârî ve Devlet Düzenine Ait Eseri Usulü'l-Hikem Fi Nizâmî'l-Alem", TAD, Sayı: 10-11, (1981), s. 253.

⁶⁰ XVIII. yy. ın ilk yıllarında Osmanlıların Arupalı düşmanları Venedik Cumhuriyeti ile Habsburg İmparatorluğu idi. Bunlardan, Akdeniz'de donanma üstünlüğünü muhafaza edemeyen Venedikliler, Osmanlılara yenilerek Pasarofça Antlaşmasını (1718) imzaladılar. Yirmi yıl sonra Avusturya ile başarıyla savaşan Osmanlılar, 1739'da kendi lehlerine gerçekteşen Belgrad Antlaşmasını imzaladılar. Asrın ortalarında Osmanlılara karşı savaşan Rusların asıl amacı sıcak denizlere inmekti. Büyük Petro 1696'da Azak'ta elde ettiği toprak parçasını, 1711'de Prut'ta geri vermek zorunda kaldı. Galip gelen fakat, 1735-1739 savaşında Avusturyalılarca terk edilen Ruslar, Belgrad Antlaşmasıyla pek az kazanç sağladılar. Diğer yandan Doğuda 1722 yılında İran'la başlayan savaşlar, XVIII. yy. ın ilk yarısı boyunca da, ara ara olsa bile, devam etmiştir. Burada değinmemiz gereken bir diğer hususta, XVIII. yy. ın yakalaşık ilk 30 yılına damgasını vuran Lâle Devridir. XVIII. yy. ın ilk yarısının barış ve eğlenceli bir dönem olarak geçmesinde Lâle Devri'nin payı büyüktür. III. Ahmed döneminde süren bu devir, 1730 yılında yeniçerilerin, yüksek vergi ve hızla artan fiyatlar altında inleyen halkı kışkırtmaları sonucu, padişahın ve hükümetin devrilmesiyle son buldu. Lâle Devri hk. geniş bilgi için bkz. Ahmed Refik, Lâle Devri 1130-1143. Üçüncü Baskı, İstanbul, 1331.

⁶¹ Mehmet Genç, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve Savaş". **Yapıt: Toplumsal Araştırmaları Dergisi**. Sayı: 49, (1984), ss. 52-61.

⁶² F. Braudel, II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Cilt I, Ankara, 1993, ss. 477-497, 611-638.

⁶³ Koenigsberger eserinde, nüfus artışlarının fiyatları etkilediğini dile getirmektedir. H. G. Koenigsberger, *Early Modern Europe 1500-1789*, New York, 1987, ss. 28-35.

hızla arttığına işaret etmiştir⁶⁴. Bu durum değerli maden bolluğu yaşandığı bir dönemde Osmanlı Devleti'nde fiyatların aşırı artmasında rol oynamıştır. Nüfus artışlarında ticari sebeplerin yanında isyanlardan dolayı yapılan göçlerde göz-ardı edilemez⁶⁵. Bu yönde Osmanlı Devleti'nde iç göçler esas itibariyle XVI. yüzyılda başlamış ve XVIII. yüzyılda da devam etmiştir. Bu göçlerin önlenmesi için pek çok ferman yayınlanmıştır⁶⁶. Buna ilişkin, 1737 yılında yayınlanan fermanla, içlerinde Karadeniz kıyıları ve Trabzon'unda bulunduğu bir çok Anadolu kentinden göç yasaklanıyordu⁶⁷. Göç olgusu nüfusla bağlantılı olarak fiyatları etkilediği gibi, aktif ticareti de engellemekteydi.

2212. Ticaret

Osmanlılarda yerel ticaret, köyden kente yapılmaktaydı. Köylü ürettiği malları kentteki pazar yerlerinde satmakta ve bu süreç ticareti canlı tutmakta idi⁶⁸. Bu hususta, özellikle büyük şehirlerin iâşesinin sağlanması için devlet tarafından özel tedbirler alınmıştır⁶⁹. Diğer yandan Osmanlılar açısından büyük bir geliri oluşturan dış ticaretin önemi tartışılmazdı. Osmanlı Devleti dış ticarete dengelerin kendi lehine oluşması için bütün gayreti göstermekte, önemli ticaret merkezlerini ele geçirip, bu merkezlerin üstünlüğünü korumaya çalışmakta idi.

İmparatorluğun ilk önemli ticari merkezi olan Bursa'yı daha sonra I. Bayezid tarafından fethedilen (1389-1402), Amasya ve Tokat⁷⁰ takip etmiştir. 1516-1517 yıllarında

⁶⁴ Ö. L. Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", TM, Cilt X, (1953), ss. 1-27.

⁶⁵ Bu konuda bkz. Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâli İsyânları, İstanbul, 1995, ss. 329-353, 446-452.

⁶⁶ Özellikle kapısız levend eşkıyaların yaptıkları göçlerin önlenmesi için XVIII. yüzyılda pek çok adalet fermanı yayınlanmıştır. Bkz. Yücel Özkaya, "Osmanlı İmparatorluğunda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu", TAD, Cilt XIV, Sayı:25, (1982), s. 172.

⁶⁷ a. mlf., a.g.m., s. 176. Ayrıca 1739 yılında çıkarılan bir emirde, Musa adlı bir gemi reisinin Trabzon'dan altı yüzden fazla kişiyi göç amacıyla gemisine bindirmesi yasaklanmıştır. Bkz. a. mlf., a.g.m., s. 186. Ancak göçler sebebiyle yakalananlar tekrar geri gönderilip yerlerine mesken ediliyordu. Bu amaçla Kastamonu ve Trabzon XVIII. yüzyılda iskân bölgesi idi. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara, 1991, s. 131

⁶⁸ Suraya Faroqi, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Çev: Neyyir Kalaycıoğlu, 2. Baskı, İstanbul, 1994, ss. 68-69,93-127.

⁶⁹ Bu duruma yönelik olarak, özellikle İstanbul'un iâşesi için bkz. Ahmed Refik, Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (961-1000), İstanbul, 1333, ss. 109-145. Lütfi Güçer, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İâşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", İFM, Cilt XI'den ayrı basım, İstanbul, 1952, ss. 397-411.

⁷⁰ Tokat'ın bir ticari merkez olarak yükselmesi hk. bkz. Mehmet Genç, "17-19. Yüzyıllarda Sanayi ve Ticaret Merkezi Olarak Tokat", MÜ-TAD, Sayı: 3, (1988), ss. 35-57.

Halep pazarının denetimi Osmanlılara geçince, yukarıdaki ticari merkezlere Halep de eklenmiştir. Böylece Akdeniz ticaretini kontrol eden Osmanlı büyük bir ticari üstünlüğe ulaşmıştır.

Osmanlıda önemli bir ticari konuma sahip olan ipek Tebriz, Halep ve Trabzon olmak üzere, üç yoldan ülkeye girmekte idi. Anadolu'da, ipek yolu ticaretinin önemli bir noktası olan Tebriz ile İstanbul'u birleştiren başlıca iki ticaret yolu vardı. Birincisi, Kuzeyden Erzurum, Erzincan, Sivas, Tokat, Ankara, Bolu ve Bursa üzerinden işlemektedir. İkincisi ise daha güneyden olup Van, Bitlis, Diyarbakır, Birecik, Halep, Adana, Konya, Akşehir, Kütahya ve Bursa yolunu takip etmektedir. Anadolu'nun birçok şehrini yükselten bu ticaret yolu Ümit Burnunun keşfinden sonra yavaş yavaş önemini kaybetmiştir. İran'dan Orta Avrupa pazarlarına kadar uzanan kârlı ve bereketli transit ticareti esas mihverini kaybettikçe daha uzak ve masraflı yollara çevrilmiştir.

İpeğin Osmanlıya girişindeki Trabzon yolu ise, Ermenistan, Azerbaycan'dan ve Hazar boylarından gelen ipeklerin takip ettikleri yoldur. Gence ve Kefe gibi çok uzak memleketlerin ipekleri bu yoldan gelmekte idi. Bu yolu bilhassa Ermeniler kullanmakta idiler⁷¹. Trabzon ayrıca İran üzerinden gelen ticaret kervanlarının son durağı olmakla beraber, bu ticarete en büyük limanı olan Çömlekçi Limanı'nın önemi tartışılmazdı.

XVIII. yüzyılın sonlarına kadar Karadeniz ticareti kontrol altında tutulmuştur. Trabzon ve Kastamonu'da 1700-1750 yılları arasında görülen ithal mallarındaki çeşitlilik bu ticaretin aktifliğine bir işarettir⁷². Ayrıca İstanbul'un işesi için ucuz bir yol olan deniz taşımacılığı, bu merkezleri, özellikle Trabzon'u ticari yönden canlı tutmakta ve XVIII. yüzyılın başından itibaren Trabzon gümrük mukataası 800.000 akçe dolayındaki yıllık tutarı hazineye ödemek koşuluyla iltizama verilmekteydi⁷³.

⁷¹ Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*, İstanbul 1960, sh.128-129 İpek ve fiyatları konusunda ayrıca bkz. Murat Çizakça, "Fiyat Tarihi ve Bursa İpek Sanayii: Osmanlı Sanayii'nin Çöküşü Üzerinde Bir İnceleme 1550-1650". *Toplum ve Bilim*, Sayı: 11, (1980), ss. 89-118.

⁷² Bkz. Ek 4, Harita : 1.

⁷³ Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler", *Belleten*, Cilt LII, Sayı: 203, (1988), s. 524.

Ticaret bahsinde değinmemiz gereken ve fiyatların yükselişinde büyük bir öneme sahip olan, Güney ve Doğuya yapılan kıymetli maden ve para akışıdır. Bilindiği gibi İspanya'ya gelen Amerika gümüşleri önce Avrupa'ya⁷⁴ oradan da Doğuya ulaşmıştır. Batıdaki mal fiyatlarının yüksekliği karşısında, Osmanlı'dan Batıya mal akışı olmakta iken, Batıdan da Osmanlıya gelen maden ve paralar gittikçe fiyatların yükselmesine⁷⁵ belki de en önemlisi Osmanlı parasının değer kaybetmesine neden olmaktadır. Bu sebeple fiyatları bu derece etkileyen para üzerinde geniş bilgi vermeye çalışalım.

2213. Para

Devletlerin devamlılığında, paranın istikrarını koruyup kendisini idame ettirmesinin çok önemli rolü vardır. Ortaçağ İslâm'ını ayakta tutan, altın (dinar) ve gümüş (dirhem) paralarıyla hiçbir devletin rekabet edememesiydi. Osmanlı İmparatorluğu'nu tedricen istila eden parasal devrim, onun, Avrupa Konseyine girişinin bir sonucuydu. Para ayrıca, tarih boyu hem kapitalizm dünyasını kontrol edip, emri altına alıyor, hem de ticaret ekonomilerine yön veriyordu.

XVI. yüzyıldan önce Osmanlı para düzeni Avrupa ve Asya ekonomilerinde olduğu gibi altın, gümüş, bakır ve diğer madenleri içeren sikkelerdi. İmparatorluğun ana para birimi gümüş içerikli akçeydi. Mangır ve pul adı verilen paralar ise günlük alışverişlerde kullanılmaktaydı. Bunların yanında Osmanlı sınırları içerisinde, pek çok Avrupa ülkesinin parası, XIV. asırdan itibaren her dönemde Osmanlı sikkelerinin yanında tedavül etmiştir. Osmanlılar bu durumu gayet normal karşılamakta idiler. Eğer yabancı paraları yasaklasa ya da bazı devletlerin yaptığı gibi sınırlardan girerken kur değerleri üzerinden devlete teslimini talep etse, ekonominin ihtiyacı olan altın ve gümüş piyasadan yer altına inecek ve para darlığı artacaktı⁷⁶.

⁷⁴ Bkz. F. Braudel, a.g.e., ss. 566-593.

⁷⁵ Ö. L. Barkan, "The Price Revolution of The Sixteenth Century: A Turning Point In The Economic History of The Near East", *IJMES*, Cilt 6 (1975), ss. 3-28.

⁷⁶ Şevket Pamuk, "Osmanlı Para Tarihine Nasıl Bakmalı?", *Tarih ve Toplum*, Cilt 20, Sayı: 119, (1993), s. 32.

Madeni sikke tedavülünde ödeme imkanları doğrudan doğruya maden elde etme miktarına bağlıdır. Sikke basılan maddelerin azalıp çoğalması para arzını, fiyatları ve ticaret hacmini etkiler. Bunun yanında ticaret hacminin genişleme ve daralması da piyasadaki madeni paraların artma ve büyüme veya azalma ve ufalmalarına sebep olabilir. Yine madenlerin tedariki kâğıt paraya oranla çok daha zor olduğundan bu tür ekonomilerde emisyon yoluyla enflasyonu finansman aracı olarak kullanma imkanları çok sınırlıdır⁷⁷.

Yabancı paralar Osmanlı parası darbında hammadde kaynağı teşkil etmiştir⁷⁸. Bu kaynaklar her ne kadar öneminden kaybetmediyse de Gümüşhane, Keban ve Ergani maden ocakları başta olmak üzere Anadolu'nun birçok maden ocağından ve XVI. yüzyıldaki kadar olmamakla birlikte Rumeli maden ocaklarından da yararlanmıştı⁷⁹. Diğer yandan ihtiyaçların baskısı altında bir çok maden ocağı yeniden işletilmeye açılmıştır⁸⁰.

Osmanlılarda milli usule ait sikkelere akçe, mangır ve altın denirdi. Milli usulde vahidi kıyasi olarak akçe, ufaklık olarak mangır ve büyük para olarak da altın kullanılırdı. Osmanlılar altın paraları, Kanununun ölümüne kadar dış ticarete kullanıyorlardı⁸¹.

Para ve akçe muhasebe sikkeleri haline gelmişlerdi. Akçenin çeyreği olan mangır tedavüldeki en düşük değerli gerçek paradır. İstanbul'un para dolaşımı, Mısır'a, Ermeni kolonilerinin ticareti canlandırdığı, Basra, Bağdat, Musul, Halep ve Şam üzerinden Hintlere kadar yansımaktadır. Belli bir parasal bozulma aşıkârdır. Yabancı paralar Osmanlı paraları karşısında pirim yapmaktadır. Bir Venedik belgesi, daha 1668'de (Mısır'a) gönderilen İspanyol riyalleri üzerinden %30'a varana kadar kazanç sağlanabileceğini işaret etmekte idi. 1671 tarihli olan bir başkası ise Venedik'ten satın alınıp, İstanbul'a gönderilen sekine ve angariden %12-17.5 kâr edilebileceğini bildirmekte idi. Osmanlı İmparatorluğu

⁷⁷ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 1985, ss. 276-277.

⁷⁸ a. mlf., *Türk İktisat Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul, 1994, s. 271.

⁷⁹ Bu hususta bkz. Rhoads Murphey, "Silver Production in Rumelia According to an Official Ottoman Report Circa 1600", *Südost Forschungen*, Cilt XXXIX, (1980), ss. 75-101.

⁸⁰ Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 1985, s. 278. Bu konuda ayrıca bkz. Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-1750)", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Özel Sayı (1978), ss. 1-38.

⁸¹ Sahillioğlu, a.g.m., s. 10.

böylece, Batı paralarına tuzak kurmaktadır. Bunlar onun para dolaşımı için gereklidir: Osmanlı Devleti talep edendir⁸².

Daha önce de zikrettiğimiz gibi Osmanlı ana parası olan akçe isminden gümüş para kastedilirdi. İsfahan Selçuklularında da akçe adıyla para kesilmiştir. Osmanlılar evvelki devletlerin ve hatta ilk zamanlarda muâsırlarının kabul ettikleri dirhem ve dinar tabirlerini kullanmayarak ilk defa bastırdıkları gümüş paraya “beyaz sikke” manasında olarak akçe-i Osmani demişlerdir. İlk basılan bir akçe-i Osmani 6 kırat⁸³ edememiş ve zamanla kıymeti azalmıştır⁸⁴.

XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı parası bir buhran içerisine girmiş bulunuyordu. Bu buhranın da en önemli sebebi Batıdan gelen ve Osmanlıyı geçerek Güney ve Doğuya giden maden hareketi idi⁸⁵. Diğer yandan kalpazanların piyasaya bol miktarda sahte para sürmeleri⁸⁶, devletin resmi paralarını kenarlarından kırmak ve yanlarından kazımak suretiyle esas veznini ve değerini düşürüp, bunları Venedik’e götürerek damgasını değiştirdikten sonra tekrar Osmanlı piyasasına sokan “Yâhud ve Nasâra taifesi”nin çalışmaları ile külçe gümüşü toplayıp, İran’a veya başka ülkelere kaçırmak suretiyle kıymetli madenin kıtlaşmasına sebep olan yerli ve yabancı tüccarlar bu buhrana sebep olmakta idiler⁸⁷. Devlet bu yönde çok çeşitli tedbirler almıştır⁸⁸. Ancak XVIII. yy.da çok

⁸² Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV ve XVIII. Yüzyıllar*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Cilt I, Ankara, 1993, ss. 394-395.

⁸³ Mekke, Mısır, Suriye ve Anadolu’da bir kırat daima 1/24 miskal ya da 1/16 dirhemdir ve genellikle 4 hebbeye eşittir. Yani ağırlığı Anadolu’da 0.2004 gram, diğer adı geçen bölgelerde ise 0.195 gramdır. Bkz. Walter Hinz, *İslâm’da Ölçü Sistemleri*, Çev: Sevim Acar, İstanbul, 1990, s. 34.

⁸⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Akçe”, *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt II, İstanbul, 1965, s. 232.

⁸⁵ Özellikle XVI. yy. ın ikinci yarısından itibaren kuruş denilen iri gümüş sikkeleri Osmanlı ülkesinde görülmeye başlamıştır. Yabancı para bolluğu maden ocaklarının ve darphanelerin de çalışmasını engelleyerek, kapanmalarına sebep olmuştur. Ülkede bir yabancı para hakimiyeti başlamış ve bu durum fiyatların artmasına sebep olmuştur. Bkz. Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul, 1994, ss. 261-278. Sahillioğlu, a.g.m., ss. 1-38. Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi (1453-1556)*, Cilt II, İstanbul, 1995, ss. 272-303.

⁸⁶ Bu konuda A. Refik şöyle demektedir: “İstanbul’un kullâb ve muhtekirleri ulûfe çıkar çıkmaz bu akçeleri toplamışlar, sekiz üstüne kesilen fâsid akçeleri on beş üstüne keserek İstanbul piyasasına atmışlardı. Artık halk me’külât ve melbûsâta yanaşamaz olmuştu”. Bkz. Ahmet Refik, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Meskukat”, *TTEM*, İstanbul, 1341, s. 3.

⁸⁷ Bekir Sıtkı Baykal, “Osmanlı İmparatorluğu’nda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni İle İlgili Belgeler”, *Belgeler*, Cilt IV, Sayı: 7-8’den ayrı basım, Ankara, 1969, s. 49.

⁸⁸ Bkz. Sahillioğlu, “Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-1750)”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Özel sayısı (1978), ss. 1-38.

miktarda mevcut olan para cinsi bu tedbirleri zorlaştırmakta idi⁸⁹. Kalp para basanlar ve akçelerin kenarını kesenler (özellikle Yahudi tüccarları) akçenin içindeki gümüş miktarını durmadan azaltıyor ve bu durum resmi kur ile fiyatı 60 akçe olarak tespit edilmiş olan altınların halk arasında 80 ya da 100 akçeye kadar alınıp verilmesine sebep oluyordu⁹⁰. Burada kısaca şunu da belirtelim ki; XVIII. yy.ın ilk yarısında önemli bir para operasyonu olmamıştır⁹¹. Örneğin 1689'da bir dirhemden 16 akçe kesilirken, 1693'te 23, 1693'te 17 adet kesilmiş⁹², 1703 yılında ise 0.75 gram ağırlığında olan akçe, 0.45 gram gümüş içermekte ve 1755 yılında da aynı ağırlıkları muhafaza etmekteydi⁹³.

Şimdi de akçeyi yakından ilgilendiren sikke tecdidı, sikke tağşişi ve sikke tashihi hakkında kısa malumat verelim.

Sikke Tecdidı: Osmanlı padişahları tahta geçer geçmez ilk iş olarak kendi adına kestirdiği yeni akçeleri tedavüle çıkardığında selefine ait akçelerin tedavülünü yasaklardı. Eski akçe yasağı kararı, tedavüldeki bütün paraların yeniden darphaneden geçmesi, darphanelerin olağanüstü bir çalışma dönemine girmesi demektir. Eski akçeler ya hurda gümüş ya da devletçe tespit edilen bir oranda yeni akçeyle değiştirildi. Bu münasebetle "gümüş arayıcıları" da denilen eski akçe yasağın görevlendirilir, bunlar çarşı ve pazarlarda halkın üzerindeki paraları kontrol ederler ve çoğu zaman buldukları eski akçelere devlet adına el koyarlardı. Sikke tecdidı ve eski akçe yasağı, hazineye darp hakkı ve darp ücretinden gelen bir gelir sağlardı. Darphaneler ne kadar fazla gümüş işlerse bu gelir o kadar artardı. Fatih sikke tecdidı ile birlikte akçeyi tağşiş ediyor yani ağırlığını düşürüyordu. Böylece ufak çapta bir devalüasyon kârını da hedef almış oluyordu⁹⁴.

⁸⁹ 1700-1750 döneminde Osmanlı Devleti'nde 772 madeni para mevcut olmakla beraber bunların 454 adeti gümüş para idi. Bkz. Nuri Pere, Osmanlılarda Madeni Paralar, İstanbul, 1968, s. 4.

⁹⁰ Paranın resmi ve serbest piyasadaki değeri için bkz. Yusuf Oğuzoğlu, "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)", OA, Cilt XV, (1995), ss. 162-166.

⁹¹ Bkz. Tabakoğlu, "Osmanlı İktisat Tarihinde Enflasyon Meselesi 1300-1750", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt II, Sayı: 2, (1995), s. 247-257. a. mlf., İktisat Tarihi, s. 263. Mehmet Genç, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve Savaş", Yapıt, Sayı: 49, (1984), ss. 54-55.

⁹² Sahillioğlu, "1682-1740 Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu Hazine Gelir ve Gideri", VIII Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Cilt II, Ankara, 1981, s. 1401.

⁹³ Akçenin ağırlık ve gümüş miktarındaki değişiklikler için bkz. Tablo : 1.

⁹⁴ Sahillioğlu, a.g.m., s. 1401.

Sikke Tağışı: Akçenin ayar ve tartısını düşürmek anlamına gelir ve daha ziyade tartı üzerinden yapılırdı. 1550-1650 arasında hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde para birimlerinin içerdiği gümüş miktarında azalmalar, yani bir devalüasyon hareketi gözlenmiştir. Yine bu tarihlerde çok büyük miktarlarda altın ve gümüş Osmanlı İmparatorluğu'na girmiştir. Bu devrede Osmanlı ekonomisi tarihte görülen en büyük “akçe tağışı” operasyonlarına tanık olmuştur. Örneğin XVI. Asrın ilk yarısında 1491-1566 tarihleri arasında 100 dirhem gümüşten en çok 420 akçe kesilmekte olduğuna göre, bir akçe 0.731 gr. Gümüş arasında 52, 1517-1549 yıllarında 55 ve 1550-1566 senelerinde 60 tanesiyle bir Osmanlı altını alınabilmekteydi. Buna göre bir gr. Altının kıymeti 1491'de 10.64 ve 1566'da 11.52 gr. Gümüş idi. 1566 tarihinde II. Selimin tahta geçmesinden sonra bu oranlar bozuldu ve 100 dirhem gümüşten 420 akçe yerine 450 akçe kestirilmeye başlandığında akçelerin ihtiva ettiği gümüş miktarı da 0.731 gr.'dan 0.682 gr.'a düşürülmüş oldu. Buna rağmen Osmanlı altınının yine 60 akçeye tekabül etmesi istendi.

Ülkede gümüş ve altın arzının artmasıyla normal olarak devletlerin bu artan bulyon miktarının büyük bir kısmını ellerine geçirecek para birimlerinin içindeki altın ve gümüş oranını artırabilecekleri veya hiç olmazsa sabit tutabilecekleri beklenebilir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nda beklenenin tam tersi gerçekleşmiş ve para birimleri hemen her ülkede tağış edilmişlerdir⁹⁵.

Örneğin 1584-1586 yılları arasında geliştirilen bir hükümet kararına göre⁹⁶, o zamana kadar 100 dirhem gümüşten 450 adet olarak kestirilmekte olan ve beheri 0.682 gr. Ağırlığında gümüşü ihtiva eden akçeler yerine, 100 dirhem gümüşten 800 adet kestirilerek ağırlıkları 0.384 gr.'lık Osmanlı altınlarından bir tanesi kıymet itibariyle bu akçelerden 120'sine karşılık kabul ediliyordu. Bu suretle eskiden toplamı 40.920 gr. Gümüş ihtiva

⁹⁵ Murat Çizakça, “Osmanlı Ekonomisinde Akçe Tağışının Sebepleri Üzerinde Kısa Bir İnceleme”, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Cilt 4-5, (1978), s. 22.

⁹⁶ Ahmet Güner Sayar, “İktisat Tarihi” adlı eserinde Osmanlı ekonomisini kapitalistleşmeye ve ticarileşmeye dönük eğilimleri canlı tutamayışının sebeplerinden biri olarak, 1585 parasal şoku göstermekte ve bu şokun para talebini kamçılmasıyla paranın tedavüle ayrı bir hız vermesi beklenirken iddihar olayının daha bir ağırlık kazanması nakdi ekonomiye geçişi sürüncemede tuttuğunu söylemektedir. Bkz Sayar, a.g.e., ss. 143-144.

eden 60 akçe ile alınabilen bir altına yeni kur'da, operasyonda bir gr. Altının fiyatı 11.52 gr. Gümüşten 13.10 gr. Gümüşe çıkarılarak altına pirim tanınmış oluyordu⁹⁷.

Diğer yandan Yavuz Sultan Selimin saltanatında 3.172 karat (0.651gr.) olan akçenin vezni, Kanuni devrinde yine devalüe edilerek 100 dirhem gümüşten 500 adet akçe kestirilerek 31/4 karata inmiş, III. Murad devrinde 1589'da yapılan ilk sikke tashihiinde 100 dirhem gümüşten 800 akçe kestirmek suretiyle iki karattan (0.401 gr.) da az bir vezne, 0.384 gr.'a kadar düşürülmüştür.

Akçe darbını düzenleyen fermanlar, bunun saf gümüşten olmasını emreder. Akçenin gümüşünün resmen ayarlanma tarihi 1697'dir. Bu tarihten sonra basılan akçeler %10 oranında bakır ihtiva etmektedir⁹⁸.

Para talebindeki büyük artışın hem devlet masraflarında meydana gelen artış ile hem de enflasyonun başlamasıyla ortaya çıktığını ifade edebiliriz. Böylelikle iki ana etkenin müştereken etkilerini sürdürdükleri ve sonunda ülkeye artan miktarda giren bulyona rağmen devleti tağşiş yapmaya zorladıkları anlaşılmaktadır⁹⁹.

Sikke Tashihi: Görüldüğü üzere Osmanlı temel parası başlangıçta "akçe" adıyla sadece gümüşten kesiliyordu. Yani "monometalizm" benimsenmişti. İlk Osmanlı altın parası olan "sultani altın" 1479'da kesildi. Bu tarihe kadar Osmanlı Devleti'nde yabancı ülke paraları basılıyordu. İkili para sistemine (bimetalizm), geçiş 1479'da oldu. Para basımı için gerekli madenler ya işletilen maden ocaklarından ya da eski kırkık ve mağşuş paraları eritilmesinden sağlanıyordu. Bu gibi hammadde toplanan yerlerde darphaneler kurulmuştu¹⁰⁰.

XVI. yy.ın ikinci yarısında görülen uluslararası değerli maden hareketleri Osmanlı piyasasını olumsuz yönde etkiledi. Para sürekli tağşiş edilmeye, akçe içindeki gümüş

⁹⁷ Akçenin ağırlık ve gümüş miktarındaki değişiklikler için bkz. Tablo : 1.

⁹⁸ Sahillioğlu, "Akçe", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul, 1989, s. 226.

⁹⁹ Çizakça, a.g.m., s. 25.

¹⁰⁰ Yaşar Yücel, *Osmanlı Ekonomi- Kültür- Uygulık Tarihine Dair Bir Kaynak Es'ar Defteri* (1640 Tarihli), Ankara, 1992, ss. 17-18.

XVI. yy.ın ikinci yarısında görülen uluslararası değerli maden hareketleri Osmanlı piyasasını olumsuz yönde etkiledi. Para sürekli tağşiş edilmeye, akçe içindeki gümüş miktarı sürekli olarak azaltılmaya başlandı. Bu sıralarda merkezi gücü büyüyen ve gelir kaynakları daralan Osmanlı Devleti, maliyenin para talebi artınca sık sık sikke tashihine başvuruldu. “Sikke tashihi” denilen para operasyonu basit anlamda paranın değerli maden muhtevasını düşürmektedir. Bunun için eski paraların toplanıp yeni ayara göre basılması gerekiyordu. Ancak, o zamanın para teknolojisinde bunu başarmak zordu. Parayı hızla toplamak ve hızla para basmak mümkün olmuyordu. Osmanlı maliyecileri bunu hızlandırmak için paraları kesme yoluna gitmişler ve böylece “kırkık akçe” ortaya çıkmıştır¹⁰¹.

Dış ticaret, eşya fiyatları, sikkenin gerçek değeri ile ülkede bulunan altın ve gümüş madenlerinin miktarı arasında sıkı bir ilişki vardır. Akçe ayarlamaları sonucu eşya fiyatları arttığı gibi istikrarlı altın paraların rayiçleri de yükselirdi. Bu sebeple önemli para ayarlamaları yapıldığında eşya fiyatları yeniden tespit edilir ve genel narh cetvelleri yayınlanırdı. Nitekim 1584 ayarlamasından sonra Koca Sinan Paşa böyle bir narh listesi çıkarmıştı. 1600’de¹⁰² bu liste üzerinde tadilat yapılmış ve 1641¹⁰³ sikke tashihinde yeni bir narh listesi düzenlenmiştir.

Tablo : 1

Akçe Ağırlıklarının ve Gümüş Miktarlarının Yıllara Göre Seyri

Yıllar	Akçe Ağırlığı	Gümüş Ağırlığı	Endeks
726/1326	5.75	5.175	100
761/1359-1360	5.464	4.9176	95.02
792/1390	5.625	5.0625	97.82
805/1402-1403	5.2	4.68	90.5
816/1413-1414	5.375	4.8375	94.09
848/1444-1445	5.25	4.725	91.3
855/1451	4.625	4.1625	80.4

¹⁰¹ a. mlf., a.g.e., s. 18.

¹⁰² Mübahat S. Kütükoğlu, “1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul’da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları”, TED, (1978), ss. 1-83.

¹⁰³ Mübahat S. Kütükoğlu, a.g.e.

Tablo 1'in Devamı

886/1481	3.604	3.0634	59.19
918/1512	3.283	2.79055	53.9
926/1520	3.125	2.65625	51.32
974/1566-1567	2.9107	2.474	47.8
982/1574-1575	2.6346	2.2394	43.27
1003/1594-1595	1.4812	1.259	24.32
1012/1603-1604	1.5625	1.328	25.66
1026/1617	1.4	1.19	22.99
1032/1622-1623	1.4875	1.2644	22.43
1049/1639-1640	1.5	1.125	21.73
1058/1648	1.34	0.805	15.55
1115/1703	0.75	0.45	8.69
1143/1730-1731	0.75	0.45	8.69
1168/1754-1755	0.75	0.45	8.69

Kaynak : TABAKOĞLU, 1994, s. 264.

23. Narh Defterlerinin Düzenlenmesi

Yukarıda ifade ettiğimiz gerek olağan, gerekse olağanüstü durumlar narhı gerekli kılmakta idi. Bu yönde ilk olarak narhın tespiti işi ehemmiyet arz etmektedir. Narh tespiti, yukarıda açıklanan durumlar sonucu (olağan ve olağanüstü) yapılabildiği gibi, esnafın narhı az bularak yaptıkları müracaatları veya kadılık tarafından fiyat ayarlanmasına ihtiyaç duyulması halinde yapılabilirdi. Esnafın müracaatı iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki; kendi içlerinde rekâbeti önlemek amacıyla talep edilen narhtır ki, bu da hammadde alımında azâmi mamul, madde satımında asgariyi gösterirdi. Diğer ise; hammadde fiyatlarının yükselmesi karşısında kâr oranının düşmesi üzerine gerçekleşir¹⁰⁴. Esnafın, narhın yükseltilmesi için yaptığı müracaatta mesele araştırılır, gerekli görülürse narh yükseltilir, aksi durumda istekler reddedilirdi¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Kütükoğlu, "1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları", TED, Sayı: 9, (1978), s. 2.

¹⁰⁵ Kütükoğlu, a.g.e., s. 12.

Fiyat tespitleri, kadı'nın başkanlığında toplanan bir komisyon tarafından yapılırdı. Bu komisyona âyan, ulema ve esnafta katılmakta idi. Buna ilişkin Trabzon narh defterlerinin birinde şöyle bir kayıt bulunmaktadır: "Trabzon Valisi İzzetlu Osman Paşa Hazretlerinin musahhah defterleri üzerine medine-i Trabzon'un bi'l-cümle ulemâ ve a'yân ma'rifetleri ve ma'rifet-şer'le olan es'âr defteridir ki....."¹⁰⁶. Fiyatların tespitinde üretici, esnaf ve tüketici göz-önünde bulundurulur, bu grupların zarara uğramayacakları bir oranda fiyatlar tespit edilirdi. Ancak satıcı her zaman yüksek kâr amacı güdeceğinden, narhlar mümkün mertebe tüketicinin lehine olacak şekilde, düşük fiyatta belirlenirdi. Esnafın narhu artırması yönündeki talebi karşısında fiyatlar belirlenirken, bir üretim süreci oluşturulur; hammadde halindeki malın nihai duruma gelinceye kadar geçirdiği safhalardaki maliyetleri, iş saatleri, ücretleri bizzat müşahede ile tespit edilir, yani belgelerin deyimiyle bir kurul huzurunda "çaşni" tutulur, yeterli kâr bırakması halinde fiyatlar yükseltilmezdi¹⁰⁷.

Kadı'nın başkanlığındaki komisyon tarafından yapılan narh tespitinde büyük bir itina gösterilirdi. Fiyatı tespit edilen mallar genellikle gıda ve zorunlu ihtiyaçlara cevap veren maddelerdi¹⁰⁸. Malın maliyeti tam olarak hesaplandıktan sonra %10 oranında esnafa kâr bırakılmakla beraber, iş güçlüğü fazla olan mallarda bu oran %20'ye çıkartılırdı¹⁰⁹. Kaliteli mal üreten ve satan esnafın, daha yüksek bir fiyat üzerinden satış yapmalarına izin

¹⁰⁶ TŞS, 42/1895, sh.3. XVI. yy.'da Ankara'ya ait şer'iyye sicillerindeki narh defterlerinde de, fiyatların tespitinde âyan ve esnafın görev aldığı kayıtlıdır. Bkz. Özer Ergenç, "Osmanlı Klâsik Dönemindeki Eşraf ve Ayan Üzerine Bazı Bilgiler", OA, Cilt III, (1982), ss. 110-111. Kütükoğlu fiyat tayin hususunu İstanbul narh defterleri üzerinde şu şekilde gözlemlemiştir: Kadı başkanlığında toplanan komisyonda esnaftan şeyh, kethüda, yiğitbaşı, ehl-i hibre (ehl-i vukuf) gibi yöneticilerle halkın temsilcileri bulunmaktadır. Kadı fiyat tespiti yapmadan önce, fiyatında değişiklik yapılmasına ihtiyaç duyulan malları ve fiyatın değişmesini gerektiren sebepleri de izah eden bir tavrile sadrazama bildirir, sadrazam ise padişaha sunduğu telhis üzerine yazılı olarak veya şifahen sadır olan fermanı aldıktan sonra kadıyı fiyat tespiti ile vazifelendirirdi. Eğer kadı fiyat tespitinde bulunmuş ve uygun görülürse hatt-ı hümayun bu şekilde çıkar ve bu husus yine sadrazam tarafından kadıya buyruldu ile bildirilirdi. Bkz. Kütükoğlu, a.g.e., ss. 12-13.

¹⁰⁷ Ömer Lütfi Barkan, İstanbul'un ihtisab kanunnamelerine ilişkin yaptığı çalışmada ekmeğin üretim fiyat belirleme sürecini (çaşni) belgelere dayanarak belirlemiştir. Bkz. Ömer Lütfi Barkan, "XV. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tespit ve Teftişi Hususlarını Tazim Eden Kanunlar I". Tarih Vesikaları, Cilt 1, Sayı: 5, (Şubat 1942), ss. 329-330.

¹⁰⁸ Bazen lüks malların fiyatları da tespit edilirdi. Örneğin Lâle Devri'nde, İran'ın Lâle-i Duhteri'sine İstanbul'da Mahbûb lâle adı verilmiş ve bir soğanı için bin altın narh konulmuştur. Ahmed Refik, Lâle Devri 1130-1143, 3. Baskı, İstanbul, 1331, s. 45.

¹⁰⁹ Kütükoğlu, "Narkh", EI, Cilt VII, Leiden, 1993, sh.964-965.

verilirdi¹¹⁰. Yine narh tespit edilirken bazı narh defterlerinde getirici ve oturucu (mukim) için ayrı fiyat belirlenirdi¹¹¹. Diğer yandan değişik narh defterlerinde, tüketici açısından, bazı mallarda¹¹² tespit edilen fiyatlar sicile geçirilirken, bu fiyatların yanında veya aşağısında “müsamaha veya müsâ’ade”, “ba’dehu” veya bir başka tarih kaydedilerek iki, hatta ikiden fazla fiyat verilmektedir. Bu şekilde yazılan fiyatlar muhtemelen, esnafın talebi üzerine veya fiyatların yükselmesinden dolayı kaydedilirdi. Narh listelerinde kayıtları bulunan “müsamaha veya müsâ’ade” terimlerini açıklayan her hangi bir not yoktur. Ancak, bu durumdan, esnafın bu fiyatlar üzerinden de satış yapabilecekleri hükmü çıkarılabilir. Bu konuya ilişkin Kastamonu narh defterlerinde bir çok kayıt vardır¹¹³. Aynı şekilde “müsâ’ade ve ba’dehu” gibi kayıtlar Bolu narh defterlerinde de zikredilmekte idi¹¹⁴. Fiyatlar tespit edildikten sonra, esnaf belirlenen rakamların üstünde satış yapmayacaklarına ve satış yaptıkları takdirde cezalarına razı olacaklarına dair taahhütte bulunurlardı.

Tespit edilen fiyatlar kadılar tarafından sicillere geçirilmekte idi. Bu fiyatların halka duyurulması ise münâdiler aracılığı ile yapılmaktaydı. Sicillere geçirilen narh defterleri çeşitlilik arz etmekte ve iktisat tarihi açısından zengin bir malzeme oluşturmaktadır. Pazarların kontrolleri merkezde bizzat sadrazam tarafından “kola çıkmak” suretiyle yapılabildiği gibi¹¹⁵ sadrazamın olmadığı zaman, bu kontroller kadınların başkanlığında yapılırdı. Taşradaki pazar teftişleri, genelde kadı’nın başkanlığında yapılırdı. Eğer kadı yoksa bu işle muhtesib ilgilenirdi. Her an pazar kontrollerini muhtesib yapardı. Esnafla sürekli iç-içe bulunan yine muhtesibdi. Bu nedenle piyasayı en iyi bilen kişi o idi. Bu konumundan ötürü de fiyat tespitinde görev alırdı. Muhtesib kontrol işlerini maiyyetinde

¹¹⁰ Sahillioğlu, 1669-1679 tarihlerine ait Bolu narh defterlerinde yaptığı incelemede, herkes bir akçeye 125 dirheme ekmek satarken, Ekmekçi Mustafa’nın kaliteden dolayı 120 dirheme satmasına izin verildiğini ifade etmektedir. Sahillioğlu, “Bolu’da Eşya Narh Fiyatları 1669-1679”. *Çele*, Sayı: 12, (1964), s. 9.

¹¹¹ TŞS, 42/1911 sh.2,4. TŞS, 42/1912, s. 2.

¹¹² Bu mallardan birkaç tanesini şunlar oluşturmaktadır: Dakik-i has, nân-ı pide, nân-ı pide-i has, nân-ı somun, peksimet, nişasta, lahm, lahm-i ganem, lahm-i bakar, nohud, saz pirinci, mum, asel-i Rumeli vb. Bu mallar için bkz. Ek 2 ve Ek 3.

¹¹³ Bkz. KŞS, 420/10, s. 171.

¹¹⁴ Bkz. Sahillioğlu, “Bolu’da Eşya Narh Fiyatları 1669-1679”. *Çele*, Sayı: 12, (1964), ss. 8-16.

¹¹⁵ Kütükoğlu, “Narkh”, *EI*, Cilt VII, Leiden, 1993, s. 964.

bulunan kol oğlanları, terazibaşları ve taşoğlanları ile yürütürdü. Ayrıca muhtesib, ihtisab gelirlerini bir seneliğine iltizam yoluyla toplardı¹¹⁶.

Fiyatların tespitinde etkili olan esnaf teşkilâtının üyeleri (şeyh, nâkib, yiğitbaşı ve ehl-i hibre), piyasaların kontrolünde de aktif rol almaktadır. Bu yönde zanaat ve ticareti düzenlemekte ve malın kalite denetimi ile standartizasyonunu sağlamakta idiler¹¹⁷.

Pazarlarda kontroller, tespit edilen narh fiyatlarından tartılara, esnafın davranışından gedik sistemine¹¹⁸ kadar dikkatle yapılmaktaydı. Bu denetimler içerisinde özellikle, verilen narh fiyatının altında veya üstünde bir satış yapılmamasına ve tartılara dikkat edilirdi. Kurallara uymayanlar, anında pazar yerinde cezalandırılırdı¹¹⁹. Ancak XVII. ve XVIII. yy.'larda yeniçeri ve esnaf sanatkârlarının sayıları arttığı için ceza görecek olan esnaflar, zabıtlere teslim edilip, daha sonra cezalandırılırdı¹²⁰.

1700-1750 tarihlerini kapsayan Trabzon ve Kastamonu narh defterleri de kendi aralarında benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Trabzon narh defterleri, sicillerin ilk¹²¹, son¹²² ve hatta orta¹²³ sayfalarında yer almakla birlikte, bir sayfada bir kaç narh listesi de bulunabilmektedir¹²⁴. Kastamonu'ya ait narh defterleri ise sicillerin ya başında¹²⁵ ya da sonunda yer almakta¹²⁶, bazen bir buçuk sayfayı doldurmaktadır¹²⁷. Bu yönde XVII.

¹¹⁶ Mehmet Genç, "Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/Tartışmalar 8-10 Haziran 1973*, Ankara, 1975, ss. 232-235. Muhtesib için bkz. Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisab Müessesesi*, İstanbul, 1987, ss. 65-233.

¹¹⁷ Esnafın fiyat tespiti ve kontrollerdeki rolü için bkz. *An Economic Social History of The Ottoman Empire 1300-1914*, der: Halil İnalcık-Donald Quataert, Cambridge, 1994, s. 5962. Fahri Solak, "Ahilik", *İktisat ve Din*, haz: Mustafa Özel, İstanbul, 1994, ss. 69-81. Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, 1989, ss. 99-107. Hayreddin İvgin, "Ahilerde Ahlâki Değerler ve Bunların Uygulanması", *I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1996, ss. 71-75.

¹¹⁸ Gedik sistemi memurların kadro sistemine benzer. Gerek duyulmadan bir başka işyeri açılmazdı. Gedik sistemi hk. bkz. Yusuf Ziya Binath, "Osmanlı Döneminin İktisadi ve Hukuki Bir Müessesesi Gedikler", *Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 1, (Nisan 1980), ss. 1-29

¹¹⁹ Bu konuda TŞS'inde şöyle bir kayıt düşülmüştür: "İş bu defter mücibince 'amel ve hareket ve hılâfının hazer olunup düsturu'l-'amel olunmak üzere sicille kayd ve hılâf-ı defteri ziyâde ve noksan cesâret ider olur ise cezâları tertib olunacağı emr-i mukarrerdir bu minvâl üzere nidâ oluna deyu buyuruldu fi 4 Ca 1144". TŞS, 42/1895, s. 3.

¹²⁰ Kütükoğlu, a.g.e., s. 20.

¹²¹ İlk sahifedeki narh defterlerine örnek olması için bkz. TŞS, 42/1911, s. 2. TŞS, 42/1912, s. 2.

¹²² Son sahifedeki narh defterlerine örnek teşkil etmesi için bkz. TŞS, 42/1896, s. 86. TŞS, 42/1877, s. 87.

¹²³ Orta sahifelerdeki narh defterlerine örnek olması için bkz. TŞS, 42/1874, s. 182. TŞS, 42/1890, s. 174.

¹²⁴ Bkz. TŞS, 42/1877, s. 87.

¹²⁵ Baştaki narh defterlerine örnek için bkz. KŞS, 437/27, s. 2.

¹²⁶ Bkz. KŞS, 420/10, s. 171.

¹²⁷ Bkz. KŞS, 419/9, s. 117 ve 118.

yüzyıla ait İstanbul sicillerdeki narh defterleri de genelde son sayfada yer almakta idi¹²⁸. Diğer yandan, Trabzon narh defterlerinde olduğu gibi Kastamonu narh defterlerinde de ilk olarak gıda fiyatları zikredilmekte ve narh listesi içerisinde büyük bir çoğunluğa sahip olmaktadır. Bunları çeşitli temizlik, giyim ve ev eşyaları ile demirci ve ayakkabıcı esnafına ait mallar takip etmektedir. Bu konuda İstanbul ve Bolu narh defterleri aynı özellikleri göstermekte ve defterlerin çoğunluğunu gıda fiyatları oluştururken, bunları temizlik ve diğer zaruri ihtiyaçlara ait eşyalar takip etmektedir¹²⁹.

Düzen bakımından Kastamonu narh defterleri Trabzon narh defterlerinden daha düzenlidir. Kastamonu sicillerindeki narh listeleri genellikle “defter-i es’ardır ki fi.....”, “İş bu ..... senesinde ehl-i sùka verilen narhtır ki zikr olunur” tabirleriyle başlar ve ayrı ayrı esnaf gruplarının¹³⁰ zikredildiği tek bir listeden oluşur¹³¹. XVII. yüzyıla ait Konya ve Malatya defterleri de Kastamonu narh defterleri gibi düzen içerisindedir¹³². Trabzon narh defterlerinde ise, defterin başında belirli bir tarih kaydedilerek altında malların isimlerini ve fiyatlarını içeren uzunca listeler yazılmıştır. Bu uzun listeler çoğu kez “der-beyân-ı es’ardır ki ber-vech-i âti zikr olunur fi.....” şeklindeki bir kayıtla başlar malların isim ve fiyatlarıyla devam eder. Ayrıca narh defterlerindeki bu uzunca listelerden ayrı olarak da, tek bir maddeyi içeren narhlar da mevcuttur¹³³. Diğer taraftan Trabzon narh defterlerinde getirici ve oturuca (mukim) fiyatları ayrı ayrı belirtilirken¹³⁴, Kastamonu narh defterlerinde getirici fiyatlarına rastlanılmamıştır. İstanbul’a ait 1600 ve 1640 tarihli narh defterlerinde de oturuca ve getirici fiyatları ayrı ayrı kayıtlı idi¹³⁵.

¹²⁸ Kütükoğlu, a.g.e., s. 26.

¹²⁹ Bkz. Kütükoğlu, a.g.e., ss. 91-339. Sahillioğlu, “Osmanlı Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul’da Fiyatlar”, *BTTD*, Sayı: 1, (1967), ss. 36-40; Sayı: 2, (1967), ss. 54-56; Sayı: 3, (1967), ss. 50-53. a. mlf., “Bolu’da Eşya Narh Fiyatları”, *Çele*, Sayı: 12, (1964), ss. 8-16. Süheyl Ünver, “Üç Asır Önce Bir Nerh Defteri”, *Önasya*, Cilt 4, Sayı: 46, (1969), ss. 1-2.

¹³⁰ Bu esnaf grupları bakkalân, habbazân (etmekçiyân), kassabân, demirciyân (haddâdan), na’lçeciyân, helvaciyân, manavciyân ve penbeciyândan oluşur. Bkz. KŞS, 428/18, s. 294 ve 295. KŞS, 425/15, s. 163. KŞS, 427/17, s. 265.

¹³¹ KŞS, 429/19, s. 159. KŞS, 417/7, s. 151.

¹³² Bkz. Kütükoğlu, a.g.e., s. 28.

¹³³ Bu konuya ilişkin ete narh verildiği TŞS’inde şöyle kayıtlıdır: “İşbu bin yüz yirmi altı senesinin zilhiccesinin yirmi altıncı gününde koyun kalildir deyu bu hall kış olduğu şikârı ahbâr etmeleriyle lahme narh verildiği buyruldu. Lahm-i Ganem 1 kıyye 15 akçe”. Bkz. TŞS, 42/1874, s. 183.

¹³⁴ TŞS, 42/1912, s. 2.

¹³⁵ Bkz. Kütükoğlu, a.g.e., s. 16.

1700-1750 yıllarında gerek Trabzon, gerekse Kastamonu narh defterlerindeki ölçü birimleri de benzerlik göstermektedir. Bu ölçü birimleri; dirhem¹³⁶, kıyye¹³⁷, keyl (kile)¹³⁸, batman¹³⁹, yük¹⁴⁰, yem¹⁴¹, çift¹⁴², geym¹⁴³, ve adeddar¹⁴⁴. Bu ölçü birimlerinden dirhem, kıyye (vakıyye), batman, çift vs. bir çok narh defterlerinde zikredilmektedir¹⁴⁵. 1525 yılı sonundaki İstanbul'a ait narh listesinde ise ölçü birimleri dirhem, vakıyye, kile veya keyl ile sıvı ölçü birimi olarak kullanılan "medre"den oluşmaktadır¹⁴⁶. Narh defterlerinde zikredilen para birimleri ise; akçe, kuruş¹⁴⁷, para¹⁴⁸, sümün¹⁴⁹, rub¹⁵⁰ ve sülüs¹⁵¹ idi. Ancak bunların içerisinde kuruş, para ve sümün çok az yerde kayıtlı iken, akçe¹⁵² narh listelerinin hepsinde ve hemen hemen bütün mallarda para birimi olarak zikredilmekte idi. Akçe, narh defterlerinde meblağ olarak kayıtlıdır. XVII. yüzyıl narh defterlerinde de akçe çoğunlukta kullanılan para birimi olmakla beraber, meblağ olarak kayıtlı idi¹⁵³. Ancak 1525 yılı sonundaki İstanbul'a ait narh defterlerinde akçe, kıymet olarak zikredilir¹⁵⁴.

Bütün bunların yanında 1700-1750 yıllarına ait Trabzon ve Kastamonu narh defterlerinde öyle maddeler vardı ki, bu maddelerin bazısının miktarı kayıtlı iken fiyatı

¹³⁶ TŞS, 42/184, s. 182-183. TŞS, 42/1877, s. 87.

¹³⁷ TŞS, 42/1890, s. 92 vd. KŞS, 420/30, s. 12 vd.

¹³⁸ TŞS, 42/1874, s.183.

¹³⁹ TŞS, 42/1874, s. 183. KŞS, 422/12, s.86.

¹⁴⁰ TŞS, 42/1885, s. 199.

¹⁴¹ TŞS, 42/1890, s. 92.

¹⁴² TŞS, 42/1895, s. 3. KŞS, 444/34, s. 148.

¹⁴³ TŞS, 42/1895, s. 3.

¹⁴⁴ TŞS, 42/1895, s. 3. KŞS, 444/34, s. 148.

¹⁴⁵ Bkz. Kütükoğlu, a. g. e., ss. 94-339. Sahillioğlu, "Bolu'da Eşya Narh Fiyatları", Çele, Sayı: 12, Bolu, 1964, ss. 8-16.

¹⁴⁶ Sahillioğlu, "Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul'da Fiyatlar", BTTD, Sayı: 1, (Ekim 1967), ss. 39-40.

¹⁴⁷ Trabzon narh defterlerinde kuruşa ağırlıklı olarak 1150-1164 yılları arasında rastlanmaktadır. TŞS, 42/1911, s.2. Kastamonu narh defterlerinde kuruş nal, ham delinmedik nal ve demir gibi mallarda zikredilir. Bkz. KŞS, 454/44, s. 302.

¹⁴⁸ Trabzon narh defterlerinde paraya ağırlıklı olarak 1150-1164 yılları arasında rastlanmaktadır. TŞS, 42/1912, s.2. KŞS, 441/31, s. 172.

¹⁴⁹ Bir sümünün 13 akçeye eşit olduğu, TŞS, 42/1874 nolu sicilde kayıtlıdır. Sümün narh defterlerinde sayılabilecek derecede çok az yerde ve 1700-1720 yıllarında kayıtlıdır. KŞS, 420/10, s. 176. TŞS, 42/1876, s. 10.

¹⁵⁰ Rub', kuruşun dörtte biri olup, bir rub' 30 akçe rayicinde idi. Bkz. TŞS, 42/1874, s. 182.

¹⁵¹ Sülüs, kuruşun üçte biri olup, bir sülüs 40 akçe idi. Bkz. TŞS, 42/1874, s. 182.

¹⁵² TŞS, 42/1877, s. 87. KŞS, 421/11, s. 282. 1700-1750 yıllarında akçe rayici şöyle idi: Bir para 3 akçe idi. Bir kuruş 40 para ve 120 akçe bir kuruş idi. Bkz. Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Cilt VI, İstanbul, 1303, ss. 17-18. Bekir Sıtkı Baykal, a.g.m., ss. 61,64,66.

¹⁵³ Bkz. Kütükoğlu, a. g. e., ss. 91-338.

¹⁵⁴ Sahillioğlu, "Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul'da Fiyatlar", BTTD, Sayı: 1, (Ekim 1967), s. 39.

bulunmamakta, bazısının ise ne miktarı ne de fiyatı bulunmakta idi. Örneğin Trabzon narh defterlerinde bazen bastırma, nebat şekeri, patlıcan, badem gibi maddelerin ne miktarı ne de fiyatları belirtilmeden kaydedilmişlerdir¹⁵⁵. Kastamonu narh defterlerinde ise bazen fındık, güfter, incir, cevizici, soğan, badem, sirke gibi malların miktarları belirtilmiş, fakat fiyatları kaydedilmemiştir¹⁵⁶.

Narh fiyatlarının sicillere kaydedilmesinden sonra en önemli işlerden biri olan ve narh uygulaması zincirindeki sonuncu halkayı oluşturan denetim hususu imparatorluk içerisinde narh uygulaması süresince dikkat arz etmekteydi. Bu nedenle padişahlar zaman zaman tebdil gezerek kanun ve nizamlara uyulup uyulmadığını kontrol ederlerdi.

---

¹⁵⁵ TŞS, 42/1874, s. 182.

¹⁵⁶ KŞS, 419/9, s. 117-118.

İKİNCİ BÖLÜM

3. TRABZON'DA FİYATLAR (1700-1750)

30. Genel Açılama

Trabzon, Anadolu'da Karadeniz'in önemli limanlarından biri ve özellikle İran'dan gelen uzun ipek ticareti başta olmak üzere, Uzak Doğudan Asya'dan ve Orta Doğudan Avrupa'ya gidecek malların durağı ve deposudur. Trabzon ticarete olduğu kadar, ziraat ve sanayii alanında da aktif bir görünüm sergilemektedir. Kâtip Çelebi ve diğer seyyahlar Trabzon şehrinin topraklarında bir çok meyve ve sebzeler yetiştiğini vurgular ve denizinde de bir çok balık türünün avlandığına işaret ederler¹. Sanayide ise en önemli üretim alanı mum ve deri imalatı idi. Özellikle Tabakhane ve Mumhane denilen mevkilerde bu işler yürütülürdü. Diğer yandan sabun imalatı², papuççuluk ve haddadıcılık da önemli sanayii kolları idi³. Trabzon, gemi inşa alanında da önemli bir yere sahiptir. Buradaki tezgâhlarda bir çok gemi inşa edilmekteydi⁴.

Trabzon 1461 yılında fethedildikten sonra, yöre halkının bir kısmı Fatih tarafından İstanbul'a yerleştirilmiştir. O dönemde sınırlı sayıda olan Trabzon nüfusu ilerleyen yıllarda artmıştır. Bu yönde araştırmalarda bulunan Lowry⁵, Bostan⁶ ve Jennigs⁷ şehrin nüfusunun özellikle 16. yüzyılda arttığına işaret etmektedirler. Daha sonra Celâli İsyanları nedeniyle boşalan şehir, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda iskân bölgesi haline getirilerek nüfusu

¹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Cihannüma*, İstanbul, 1732, ss. 430-431. Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, sad: Tevfik Temelkırın- Necati Aktaş, Cilt I-II, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1732, ss. 458-460. Mehmet Aşık, "Menâzırı'l-Avâlim'den", *Türk Dili Dergisi*, Gezi Özel Sayısı, (1973), s.258.

² Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmüsü'l-Alâm*, Cilt 4, Ankara, 1996, ss. 3005-3008.

³ Trabzon narh listelerinde geçen papuç türleri ve nal çeşitleri bu sanayii kollarının birer göstergesi idi.

⁴ İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire*, Ankara, 1992, ss. 25-26.

⁵ Heat W. Lowry, *Trabzon Şehrinin İslâmlaşması ve Türkleşmesi 1461-1583*, Çev: Demet ve Heat Lowry, İstanbul, 1981.

⁶ Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Basılmamış Doktora Tezi, AÜ-SBE, İstanbul, 1993.

⁷ Ronald C. Jennigs, "Urban Population in Anadolia in the Sixteenth Century: A Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon, And Erzurum", *IJMES*, Sayı: 7 (1976), ss. 42-45.

arttırılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan bazı salgın hastalıklar nedeniyle (özellikle veba salgını)⁸ az da olsa nüfus azalmıştır. Kısaca ifade ettiğimiz bu hususların tümü fiyatlara etki etmekteydi. Fiyatlara etki eden unsurları daha önce, ikinci bölüm içerisinde narh konulmasını gerektiren sebepler konusunda açıklamış ve para hususuna büyük yer vermiştik. Yine para kısmında, XVIII. yüzyılın ilk yarısında önemli bir para operasyonunun gerçekleşmediğini gördük. Bu sebeple aşağıda açıklayacağımız fiyatlar konusundaki bazı artış ve düşüşleri paradan ziyade, diğer etkenlere (üretim-tüketim ilişkisi, salgın hastalıklar, savaşlar vb.) bağlamak gerekmektedir.

Ayrıca bu bölümde fiyatlar, önem sırasına ve özelliklerine göre gruplandırılmıştır. İlk olarak hububat fiyatları incelenirken, bunları gıda ve diğer zaruri eşya fiyatları takip edecektir. Son olarak da, fiyatlarla ücretler arasında bir mukayese yapılacak ve gayri-menkul fiyatlarından bahsedeceğiz.

31. Trabzon'da Hububat Fiyatları (1700-1750)

Modern tarım usullerinin olmadığı XVIII. yüzyılın ilk yarısında, hububat fiyatlarını belirleyen en önemli unsur, tabii şartlardır. Bunu miri mübayaa emirleri, nakil meselesi ile üretim ve tüketim ilişkisi takip etmektedir⁹. Narh listelerinde, hububat türlerinden buğday, arpa, pirinç, nohut, bakla, mercimek ve şehriyenin ismi kayıtlıdır. Ancak hububat maddelerinden buğday, arpa, mercimek, bakla ve şehriyenin narhı çok az kayıtlı iken, bir çok defa narhı verilen pirinç ve nohut değişik bölgelerden Trabzon'a gelmektedir¹⁰. Bu durumun en önemli sebebi ise; iklimin, hububat yetiştirilmesine fazla elverişli olmayışdır.

⁸ Trabzon'da veba araştırma yaptığımız dönem içerisinde özellikle 1725-1765 yıllarında görülmüştür. Bkz. Daniel Panjac. Osmanlı İmparatorluğunda Veba (1700-1850). Çev: Serap Yılmaz. İstanbul. Ekim 1997. ss. 255-265. Ayrıca daha önce XVII. yüzyılda da Trabzon'da veba salgını görülmüştür. Bkz. Ronald C. Jennigs. "Palague in Trabzon and Reactions to It. According to Local Judicial Registers". *Humanist and Scholar: Essays in Honor of Andreas Tietze*. der: Heat W. Lowry and Donald Quataert. İstanbul. 1993. ss. 27-37.

⁹ Bu sebepler içerisinde parayı zikretmedik. Bununla en önemli sebebi, para kısmında da ifade ettiğimiz gibi, bu dönemde önemli bir para operasyonunun yapılmaması ve akçenin XVIII. yüzyılın başındaki değeri ile XVIII. yüzyılın yarısına kadar olan değerinin aynı olmasıdır. Bu durumda, para, fiyatları fazla etkilememiştir diyebiliriz.

¹⁰ Bu duruma örnek olarak Sinop ve İstanbul nohudu ile Mısır ve Filibe pirincini verebiliriz. TŞS.42/1870-1. s.124. TŞS. 42/1874. s. 182. Ayrıca hububat maddeleri içerisinde sadece nohudun narhı bir çok kere verilmiştir. Trabzon'a gelen ithal mallar için bkz. Ek 4. Harita:1.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında buğdayın narhı 1 Mayıs 1701 (3 Z 1113)'de 92 kıyyesi¹¹ 286 akçe olacak şekilde belirlenmiştir¹². Aynı tarihin 4 Mayısında (6 Z) 1 kile¹³ buğday 180 akçe olarak tespit edilmiştir¹⁴. 1714 senesinin 13 Şubatında (27 S 1126) ise 90 kıyye buğday 240 akçe iken, aynı yılın 13 Mayısında (28 Rebiu'l-âhir) %51.6'lık bir artış göstererek 90 kıyyesi 364 akçeye çıkmıştır¹⁵. Bu fiyat artışı muhtemelen buğday stoklarının bitmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü buğday mahsulünün alınacağı temmuz dönemine yakın olan Mart-Haziran döneminde buğday stokları biteceğinden, fiyatların yükselmesi söz konusudur. 1715'in Ekim ayının ilk günlerinde buğdayın 90 kıyyesi 429 akçe iken, aynı tarihlerde bir kilesi 442 akçe olmuştur. Bu tarihlerden sonra uzun bir müddet narh listelerinde yer almayan buğdayın, son olarak 3 Haziran 1733 (20 Z 1145) yılında bir kilesi 300 akçe olmak üzere narhı verilmiştir¹⁶.

Arpa fiyatı ise narh listelerinde, 30 Kasım 1718 (7 M 1131) tarihinde art arda verilen iki listede zikredilmiştir¹⁷. Bunlardan ilk listede ölçü birimi belirtilmeden (bize göre kiledir) 200 akçe olduğu, ikinci listede ise bir kilenin 160 akçe olduğu ifade edilir. 1723 (1136)'de bir yemi 12 akçe olan arpa, 1736 (1148)'ya kadar önemli bir değişiklik kaydetmemiş ve 1736 tarihinde 11 akçeye düşmüştür. Ancak 31 Ekim 1738 (17 B 1151) yılında %81.81'lik bir artışla bir yemi 20 akçeye yükselmiştir¹⁸. Narh listelerindeki arpanın son kaydına göre fiyatı, 29 Ekim 1742 (Slh. Ş 1155)'de bir yemi 15 akçe olarak belirlenmiştir¹⁹.

¹¹ 1 Kıyye: 1.2828 kg.'dır. Bkz. Halil İnalçık. "Osmanlı Metrolojisine Giriş". TDA. Sayı: 73. (Ağustos 1991). ss. 27-28. Walter Hinz. İslâm'da Ölçü Sistemleri. Çev: Acar Sevim. İstanbul, 1990. s. 30.

¹² TŞS. 42/1866- Ek. s. 10.

¹³ 1 İstanbul Kilesi: 20 okka: 25, 656 kg.'dır. Bkz. Hinz. a.g.e., s. 51.

¹⁴ TŞS. 42/1866- Ek. s. 10.

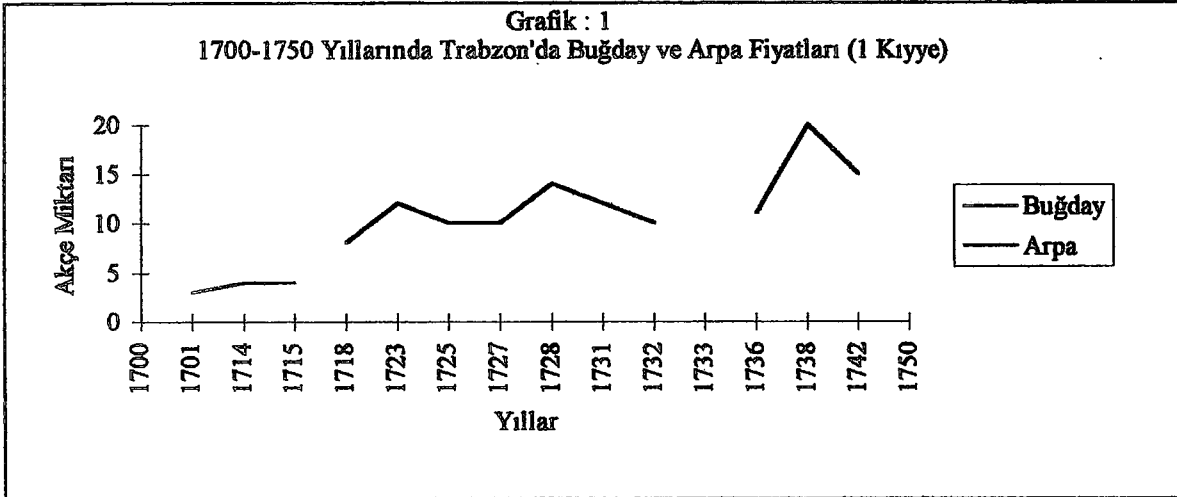
¹⁵ TŞS. 42/1874. s. 183.

¹⁶ TŞS. 42/1896. s.86.

¹⁷ TŞS. 42/1877. s. 87.

¹⁸ TŞS. 42/1903. s. 191.

¹⁹ TŞS. 42/1907. s. 180. Arpa ile buğdayın fiyatları aynı tarihleri kapsamadığından burada karşılaştırma yapıyoruz. Ancak genel bir görünüm için bkz. Grafik : 1.

Kaynak : Ek 2, Tablo : 1.

Hububat içerisinde en fazla narhı verilen maddeler pirinç ve nohuttu. Trabzon 1700-1750 narh listelerinde pirinç, pirinç-i İstanbuli, pirinç-i Gönye, pirinç-i Mısri, pirinç-i Filibe ve pirinç-i Alahnas olmak üzere 6 çeşit pirinç var iken, bunun yanında nohut-ı Sinop ve nohut-ı İstanbuli olmak üzere 2 çeşit de nohut bulunmaktadır. Pirinç maddesinde en çok Mısır ve Filibe pirincine narh verilmiştir. Mısır pirinci Filibe pirincine kıyasla daha pahalıdır. Örneğin 22 Aralık 1732 (5 B 1145) ile 28 Temmuz 1735 (7 Ra 1148) arasında Mısır pirincinin bir kıyyesi 13 akçe iken, Filibe pirincinin bir kıyyesi 11 akçe idi. 13 Şubat 1714 (27 S 1126) tarihinde bir kıyyesi 10 akçe olan Mısır pirinci²⁰ bu tarihten sonra küçük artışlar göstermesine rağmen 19 Ekim 1727 (Gr. Ra 1140) ile 27 Şubat 1728 (26 Ş 1141)'de bir kıyyesi 8 akçeye düşmüştür²¹. Bu tarihten sonra tekrar artış gösteren Mısır pirinci XVIII. yüzyılın ilk yarısında narh listelerindeki ilk kaydıyla son kaydı arasında %100'lük artış göstererek 26 Temmuz 1750 (21 Ş 1163)'de bir kıyyesi 20 akçe olmuştur²². 8 Mayıs 1708 (17 S 1120)'de bir kıyyesi 6 akçe olan nohut ise²³, ilerleyen yıllarda fiyat dalgalanmaları göstermiş, 29 Ocak 1731 (20 B 1143) ile 22 Ekim 1740 (1 Ş 1153) tarihlerinde, yüzyılın ilk yarısında en yüksek sınırına çıkarak bir kıyyesi 10 akçe olmuştur²⁴. 1 Aralık 1744 (25 L 1157)'de %50 azalarak kıyyesi 5 akçeye düşen nohut²⁵, 5

²⁰ TŞS, 42/1874, s.183.

²¹ TŞS, 42/1890, s. 92, 174.

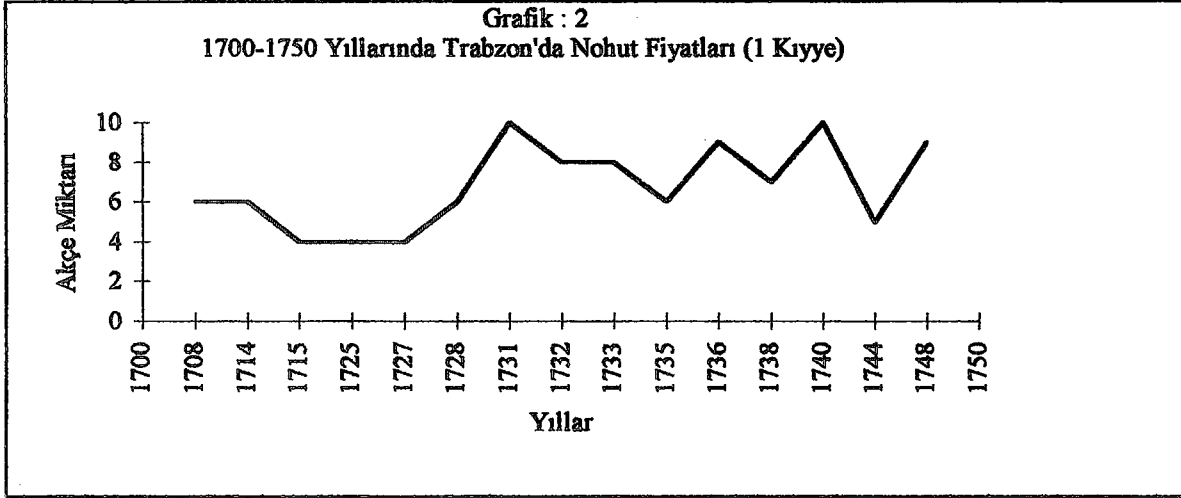
²² TŞS, 42/1918, s. 113.

²³ TŞS, 42/1870-1, s. 124

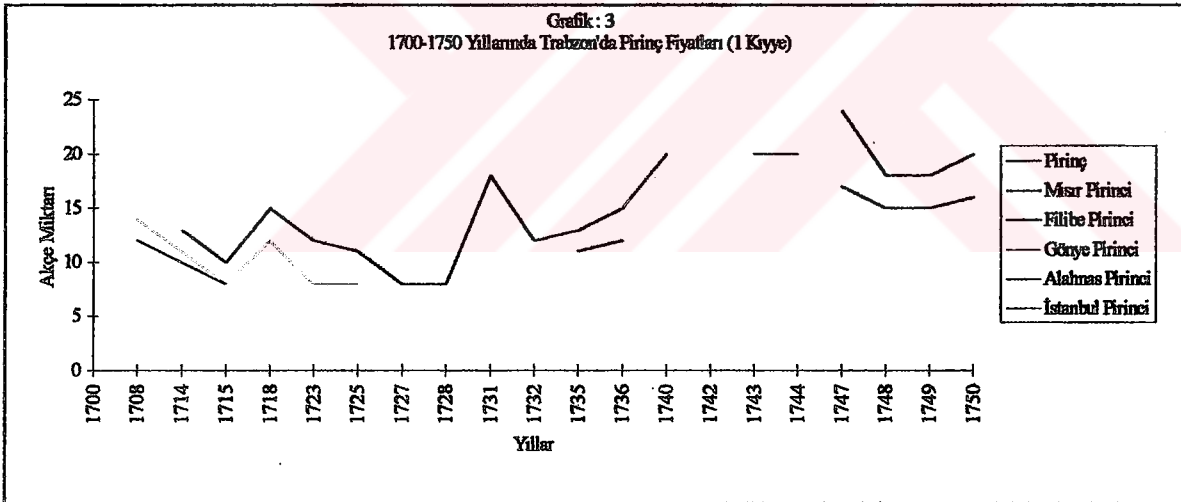
²⁴ TŞS, 42/1892, s. 1. TŞS, 42/1906, s. 113.

²⁵ TŞS, 42/1911, s. 4.

Mart 1748 (5 Ra 1161)'de tekrar yükselerek bir kıyyesi 9 akçe olmuştur²⁶. Görüldüğü üzere nohut fiyatları da, pirinç fiyatları gibi dalgalanmalar göstermiştir²⁷. Diğer hububat çeşitlerinden mercimek, bakla ve şehriye bir-iki narh defterinde zikredilmiştir²⁸.

Kaynak : Ek 2, Tablo : 11.

Kaynak : Ek 2, Tablo : 10,11.

32. Trabzon'da Gıda Fiyatları (1700-1750)

XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait Trabzon narh listelerinde bir çok gıda maddeleri yer almaktadır. Bu nedenle bütün gıda maddelerinin fiyatlarını bu kısımda incelememiz

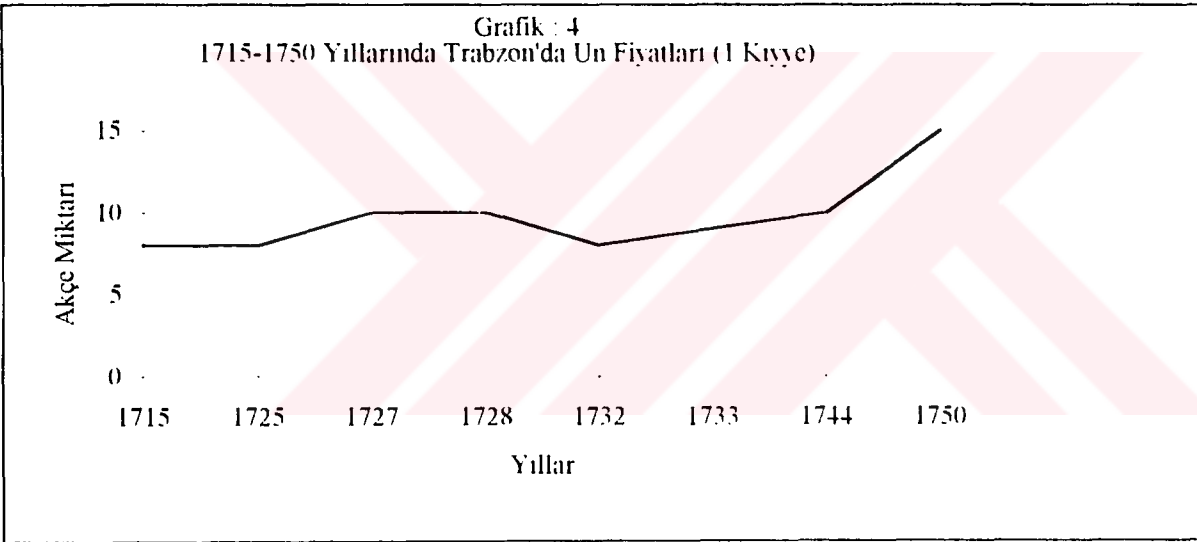
²⁶ TŞS, 42/1916, s. 61.

²⁷ Bkz. Grafik : 2 ve 3.

²⁸ Hububat fiyatları için bkz. Ek 2, Tablo : 1, 10-12.

imkânsızdır. Biz sadece temel gıda maddelerinden bir kaçını alarak fiyatlarını inceleyeceğiz. Bu maddeler içinde, temel gıda maddeleri olan un, ekmek, et, yağ, bal ve tuz fiyatlarını araştıracağız.

Un, sicillerde dakik-i hâs şeklinde birinci kalite un olarak kayıtlıdır. 2 Ekim 1715 (3 L 1127) yılında 1 kıyyesi 8 akçe olan una²⁹, 19 Aralık 1725 (13 R 1138)'e kadar narh verilmemiş, ancak bu tarihte tekrar bir kıyyesi 8 akçe olarak fiyatı tespit edilmiştir³⁰. 19 Ekim 1727 (Gr. Ra 1140) ile 27 Şubat 1728 (26 Ş 1141)'de %25 oranında artarak bir kıyyesi 10 akçeye çıkmıştır³¹. Bu tarihten sonra iniş ve çıkışlar gösteren un fiyatları yüzyılın ilk yarısında son olarak, 26 Temmuz 1750 (21 Ş 1163)'de bir kıyyesi 15 akçe değerinde narhı tespit edilmiştir³².

Kaynak : Ek 2, Tablo : 1.

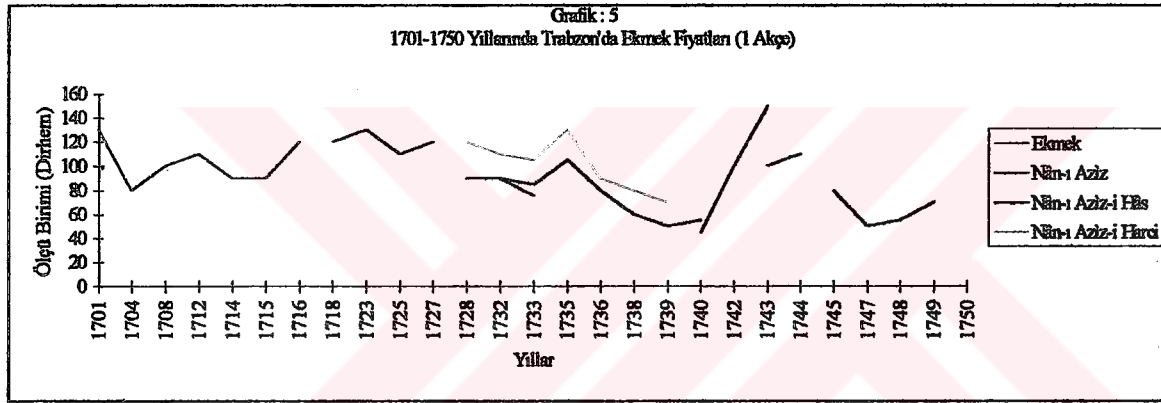
1700-1750 yıllarını içeren Trabzon narh listelerinde, ekmek fiyatları çok fazla kayıtlı olmakla beraber hemen hemen bütün listelerde ekmeğin adı geçmektedir. Trabzon narh listelerinde ekmek; etmek, nân-ı aziz, nân-ı harci, nân-ı aziz-i hâs, nân-ı aziz-i harci olmak üzere 5 çeşittir. Bunların içerisinde de en çok narhı verilen ve fiyatlar arasında karşılaştırmada kolaylık olması için nân-ı aziz-i hâs ve nân-ı aziz-i harcinin fiyat sürecini ifade edeceğiz.

²⁹ TSS. 42/1874, s. 182

³⁰ TSS. 42/1885, s. 199.

³¹ TSS: 42/1890, s. 92, 174.

Ekmeğin fiyatı bütün yıllar boyunca sabit kalmış yani 1 akçe olarak belirlenmiş, ancak gramajında oynamalar yapılmıştır. Nân-ı azız-i hâs kalitesinden de anlaşılacağı üzere, nân-ı azız-i harciden daha pahalıdır. 27 Şubat 1728 (26 Ş 1141)'de 90 dirhem³³ nân-ı azız-i hâs 1 akçe iken, nân-ı azız-i harcinin 120 dirhemi 1 akçe idi³⁴. Bu tarihten sonra 28 Temmuz 1735 (7 Ra 1148) yılına kadar her iki ekmeğin fiyatları yükselmiş ve 28 Temmuz 1735 yılında ise fiyatlar tekrar düşerek nân-ı azız-i hâsın 105 dirhemi 1 akçe iken, nân-ı azız-i harcinin 130 dirhemi 1 akçe olmuştur³⁵. Bu tarihten sonra ekmeğin fiyatları tekrar yükselmiştir³⁶. 12 Aralık 1743 (25 L 1156) yılında nân-ı azız-i hâsın 100 dirhemi 1 akçe olarak fiyatlar düşmüştür³⁷ fakat 26 Temmuz 1750 (21 Ş 1163)'de son defa verilen narhta 60 dirhemi 1 akçe olmak üzere tekrar yükselmiştir³⁸.

Kaynak : Ek 2, Tablo : 1.

³³ 1 dirhem: 3.207 gr.'dir. Hinz, a.g.e., s. 30.

³⁴ TŞS, 42/1890, s. 92.

³⁵ TŞS, 42/1901, s. 94.

³⁶ Bkz. Grafik : 5.

³⁷ TŞS, 42/1911, s. 2.

³⁸ TŞS, 42/1918, s. 113. Ayrıca bkz. Grafik : 5.

Tablo : 2

13 Şubat 1714 (27 S 1126) İle 26 Temmuz 1750 (21 Ş 1163) Yıllarında Trabzon Narh Defterlerine Ait Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları (Akçe olarak)

Maddeler	Ölçü Birimi	13/2/1714 (27 S 1126)	26/7/1750 (21 Ş 1163)	Artış Oranları (%)
Ekmek	60 Dr.	0.540	1	85.185
Ekmek Pişirmesi	1 Ad.	0.5	1	100
Lahm-i Ganem	1 Kıy.	10	12	20
Lahm-i Bakar	"	5	8	60
Pirinç-i Mısri	"	10	20	100
Revgan-ı Sâde	"	40	48	20
Revgan-ı Zeyt	"	40	36	-10
Balık Yağı	"	15	24	60
Tuz	"	1	1.5	50
Soğan	"	2.5	2	-20
Yumurta	2 Ad.	0.69	1	44.92

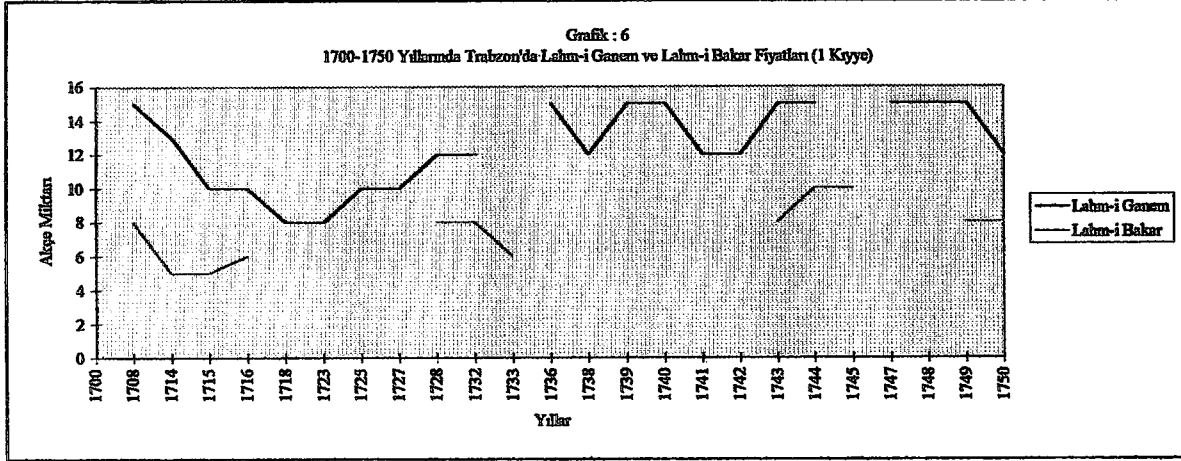
Kaynak : TŞS.

Trabzon sicillerindeki narh listelerinde koyun etinden balık etine kadar bir çok türde et çeşitleri ve fiyatları mevcuttur. Biz bunlardan, listelerde sıkça zikredilen lahm-i ganem (koyun eti) ve lahm-i bakar (kuzu eti) üzerinde duracağız. Özellikle lahm-i ganem fiyatları çokça zikredilmekte ve lahm-i bakar fiyatlarından daha pahalı bulunmaktadır³⁹. Örneğin 8 Mayıs 1708 (17 S 1120) yılında lahm-i ganemin bir kıyyesi 15 akçe iken, lahm-i bakarın fiyatı yaklaşık %46.6 oranında azalarak bir kıyyesi 8 akçe oldu⁴⁰. Lahm-i ganem en önemli düşüşünü 12 Temmuz 1715 (10 B 1127) ve 30 Kasım 1718 (7 M 1131) ile 1723 (1136) yıllarında yaşayarak bir kıyyesi 8 akçe olmuştur. Narh listelerinde lahm-i ganemin fiyatı 8 akçe ile 15 akçe arasında değişirken, lahm-i bakarın fiyatı 5 akçe ile 10 akçe arasında değişerek lahm-i ganemde %87.5'lük ve lahm-i bakarda ise %100'lük artışlar görülmüştür⁴¹.

³⁹ Bkz. Grafik : 6.

⁴⁰ TŞS, 42/1870-1, s. 124

⁴¹ Bkz. Tablo : 2, 5 ve Grafik : 6.

Kaynak : Ek 2, Tablo : 3.

Narh listelerinde, yağlar da çeşitlilik arz etmektedir. İç yağı, mum yağı, balık yağı ve revgan-ı sâde ile revgan-ı zeyt arasında bir çok yağ çeşidi mevcuttur⁴². Biz bunlardan narhı çokça verilen revgan-ı sâde ile revgan-ı zeyti karşılaştırarak inceleyelim.

Revgan-ı sâdenenin 8 Mayıs 1708 (17 S 1120) tarihinde bir kıyyesi 46 akçe iken, revgan-ı zeytin bir kıyyesi 60 akçe idi⁴³. Bu tarihten sonra yağ fiyatları düşüşe geçmiştir. Revgan-ı sâdenin bir kıyyesi en az 32 akçeye inmiş, revgan-ı zeytin ise bir kıyyesi en az 30 akçeye kadar düşmüştür. Ancak 18 Kasım 1736 (14 B 1149)'da revgan-ı sâdenin bir kıyyesi 57 akçe olarak tekrar yükselişe geçmiş, bu yükseliş revgan-ı zeytte de görülmüş ve bir kıyesi 54 akçe olmuştur⁴⁴. Bu tarihten sonra iniş ve çıkışlar gösteren yağ fiyatlarından, revgan-ı sâdenin fiyatı 24 Eylül 1745 (27 Ş 1158)'de bir kıyyesi 66 akçe olarak en yüksek değerine ulaşırken, aynı tarihte revgan-ı zeyt de bir kıyyesi 48 akçe ile zirveye tırmanmıştı⁴⁵. Bu açıklamalardan da görüldüğü üzere revgan-ı zeyt sadece 1708 tarihinde revgan-ı sâdeden pahalı iken, daha sonraki tarihlerde bu durum tersine dönmüştür. Ancak şunu da belirtelim ki; revgan-ı sâde ile revgan-ı zeytin fiyatlarının eşit olduğu dönemler de vardı. Örneğin XVIII. yüzyılın ilk yıllarında 13 Şubat 1714 (27 S 1126)'de her iki yağ fiyatının da bir kıyyesi 40 akçe olacak şekilde belirlenmiştir⁴⁶.

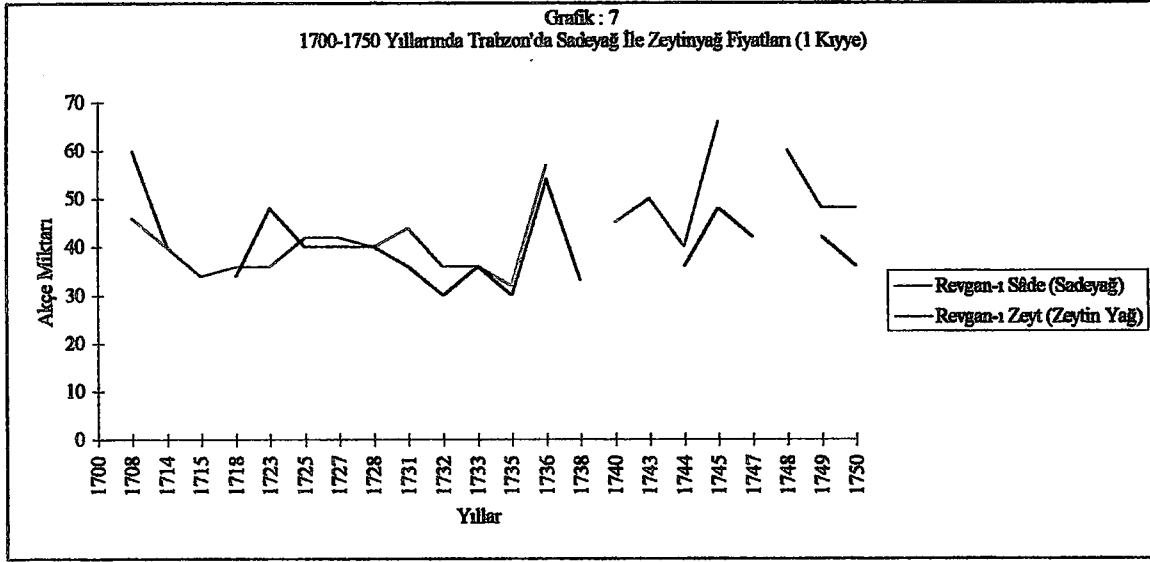
⁴² Bkz. Ek 2, Tablo : 5, 6.

⁴³ TŞS, 42/1870-1, s. 124.

⁴⁴ TŞS, 42/1902, s. 63.

⁴⁵ TŞS, 42/1912, s. 2. Bkz. Grafik : 7.

⁴⁶ TŞS, 42/1874, s. 183. Revgan-ı sâde ile revgan-ı zeyt arasındaki fiyat açısından ilişki için bkz. Grafik : 7.

Kaynak : Ek 2, Tablo : 5.

Tablo : 3

XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çeşitli Tarihlerde Trabzon Narh Listelerinde Yer Alan Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları (Akçe olarak)

Maddeler	Ölçü Birimi	8/5/1708 (17 S 1120)	19/10/1727 (Gr. Ra 1140)	18/11/1736 (14 B 1149)	21/9/ 1749 (8 L 1162)
Ekmek	70 Dr.	0.7	0.583	0.875	1
Lahm-i Ganem	1 Kıy.	15	10	15	15
Lahm-i Bakar	“	8	-	-	8
Revgan-ı Sâde	“	46	42	57	48
Revgan-ı Zeyt	“	60	50	54	42
İç Yağı	“	-	12	15	17.14
Kuyruk	“	-	13.3	-	24
Tulum Peyniri	“	12	12	18	-
Rumeli Balı	“	-	22	30	30
Tuz	“	1	2	2	1.5
Soğan	“	3	2	3	5
Razzaki Üzüm	“	14	18	20	-
Fındık	“	6	-	-	-
Yumurta	2 Ad.	0.6	1	-	1

Kaynak : TŞS.

Trabzon narh listelerinde, diğer bazı maddelerde olduğu gibi ballarda da çok çeşitlilik mevcuttur. Biz bunlar içerisinde, en çok narhı verilen Rumeli balı üzerinde duralım. 13 Mayıs 1714 (28 R 1126) tarihinde, XVIII. yüzyılın ilk yarısında ilk kez narhı verilen Rumeli balının bir kıyyesi 26 akçe idi⁴⁷. Bu tarihten sonra 24 Aralık 1733 (17 B 1146) yılına kadar Rumeli balında fiyatlar düşmeye başlamış, 30 Kasım 1718 (7 M 1131) tarihinde en düşük değerini alarak bir kıyyesi 18 akçeyi bulmuştur⁴⁸. 1733 tarihinden sonra tekrar yükselişe başlayan ve iniş-çıkışlar gösteren Rumeli balının fiyatı en yüksek değerine 26 Temmuz 1750 (21 Ş 1163)'de ulaşmış ve bir kıyyesi 40 akçe olmuştur⁴⁹.

Bir çok gıda maddesini içeren narh listeleri⁵⁰ içerisinde son olarak tuz fiyatlarından bahsedelim. 8 Mayıs 1708 (17 S 1120)'de bir kıyyesi 1 akçe olan tuzun⁵¹, 2 Ekim 1715 (3 L 1127) tarihinde bir batmanı⁵² 4 akçe olmuştur⁵³. Tuz en yüksek fiyatına 22 Ekim 1740 (1 Ş 1153)'de ulaşmış ve bir batmanı 18 akçe olarak fiyatı belirlenmiştir⁵⁴. Bu tarihten sonra düşüşe geçen tuz fiyatlarının bir batmanı 8-9 akçe arasında seyretmiştir.

Gıda fiyatlarının genel bir değerlendirmesini, tablo 2'yi de göz önünde bulundurarak yaptığımız zaman; en fazla artışın %100'lük bir oranda Mısır pirinci ve ekmek pişirmesinde olduğu görülmektedir. Bunları %85'lik artışla ekmek, %60'lık ve %50'lik artışlarla lahm-i bakar, balık yağı ve tuz takip etmektedir.

⁴⁷ TŞS. 42/1874. s. 183.

⁴⁸ TŞS. 42/1877. s. 87.

⁴⁹ TŞS. 42/1918. s. 113.

⁵⁰ Bu listelerde sebze, meyve, bakliyat ve süt ürünlerinden turunçgillere kadar çok çeşitli gıda maddeleri vardır. Bunların içerisinde ismi çok nadir geçen maddeler de bulunmaktadır. Örneğin kaşkaval peyniri bunlardan biridir. Braudel, kaşkaval peynirinin Ulah Dağları'ndan geldiğini ve İtalya'nın "cacio cavallo" su gibi defalarca kaynatılmış bir koyun peyniri olduğunu ifade etmektedir. Bkz. F. Braudel, Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII Yüzyıllar. Çev: Mehmet Ali Kılıçbay. Cilt II. Ankara. 1993. s.179. Yuzo Nagata ise, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomi tarihine ilişkin yaptığı incelemede, 18. yüzyılın ortalarında Hoca Aydın Çiftliği üzerinde, tereke defterlerine dayanarak yaptığı açıklamalar eşliğinde kaşkaval peynirine yer vermiş ve yıllara göre fiyat tablosunu hazırlamıştır. Bkz. Yuzo Nagata, Studies on the Social and Economic History of The Ottoman Empire. İzmir. 1995. ss. 83-101.

⁵¹ TŞS. 42/1870-1. s. 124.

⁵² Batmanın ağırlığı bölgelere göre değişmektedir. Van, Tokat ve Erzurum'da aynı olan batman muhtemelen Trabzon'da da aynı idi. Yani Trabzon'da 1Batman: 6 Okka: 7.77 kg.'dır. Hinz. a.g.e. ss. 19-28.

⁵³ TŞS. 42/1874. s. 182.

⁵⁴ TŞS. 42/1906. s. 113.

Mısır pirincindeki artış muhtemelen nakliyattan kaynaklanan bir artıştır. Ekmek pişirmesinde ve ekmekte görülen %85.2'lik artış ise buğday üretimi ve fiyatlarına bağlıdır. Balık yağı, iç yağı, kuyruk, yumurta, lahm-i ganem ve lahm-i bakardaki artış da, muhtemelen üretim-tüketim ilişkisinden kaynaklanabilir. Tuzdaki %50'lik artışın sebebi ise, muhtemelen tuzun temin edildiği merkezlerin değişmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yönde, Trabzon'a Karadeniz havzasından gelen tuz (Ahyolu, Tekfurköy, Gümülcine, Enez, Gelibolu vd.) tükenmiş olabilir ve tuzun temin edildiği yer Akdeniz havzasına (Ayas, Teke, Rodos, Beçin, Larnaka) kaymış olabilir⁵⁵. Bu nedenle uzun masraflı yollara kayan tuz nakliyatı pahalılaşmış olabilir. Nişastadaki artışı da, onun hammaddesi olan patatesin üretimine bağlamak gerekir. Patates üretiminin azalması bu yönde bir fiyat artışına sebep olabilir. Patates üretiminin azalışı da büyük bir ihtimalle, bitki hastalığında kaynaklanmaktadır.

Tablo 2 üzerinde yaptığımız incelemelere devam ettiğimizde, hemen hemen bütün maddelerde artış var iken, bunun aksine zeytinyağında %10 ve soğanda % 20'lik bir düşüşün mevcut olduğunu görürüz. Bu maddelerdeki fiyat düşüşü, üretimin ve piyasadaki malın bolluğundan kaynaklanmaktadır.

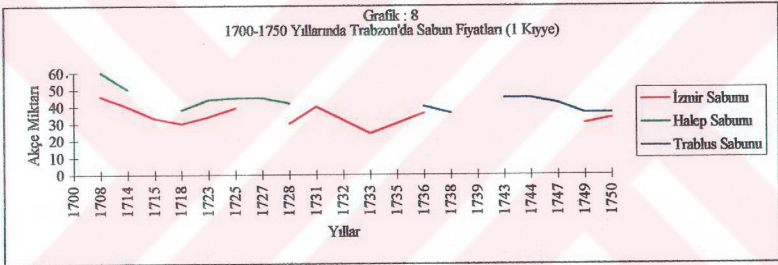
33. Trabzon'da Eşya Fiyatları (1700-1750)

1700-1750 yılları arasında narh listelerine dayanarak Trabzon fiyatları üzerinde yaptığımız araştırmada, bir çok eşya türüne rastlanmıştır. Bunların içerisinde zaruri eşya fiyatlarını teşkil eden temizlik maddelerinden sabunu, yakacak maddelerinde odun ve kömürü, giyecekten sarık ve ipek fiyatları ile mum ve nal fiyatlarını inceleyeceğiz.

Trabzon'a sabun, Halep, İzmir, Trablus ve İstanbul'dan gelmekte idi. En çok narhı verilen Halep, İzmir ve Trablus sabunu idi. Bu nedenle, bu sabun türlerinin yıllara göre karşılaştırmalı fiyatını inceleyelim. Ancak belirtmek gerekir ki, Halep sabunu ile Trablus sabunun aynı yıllarda narhı olmadığı için bir karşılaştırma yapamıyoruz. Fiyatlar arasındaki karşılaştırmayı ancak İzmir sabunu-Halep sabunu ile İzmir sabunu-Trablus sabunu arasında yapacağız.

⁵⁵ Tuz ve tuzla bölgeleri için bkz. Lütfi Gücer, "XV-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Tuz İhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizamı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, Cilt XXIII, (1963), ss. 97-143.

8 Mayıs 1708 (17 S 1120)'de Halep sabunun bir kıyyesi 60 akçe iken, İzmir sabununun bir kıyyesi 46 akçe idi⁵⁶. Bu tarihten sonra düşüşe geçen sabun fiyatlarından, Halep sabununun en düşük fiyatı⁵⁷, 30 Kasım 1718 (7 M 1131)'de bir kıyyesi 38 akçe olarak kaydedilirken, aynı şekilde de, İzmir sabunu en düşük değerini 30 Kasım 1718 tarihinde, bir kıyyesi 30 akçe olacak şekilde bulmakta idi⁵⁸. 1723 yılında sabun fiyatları tekrar yükselmiştir⁵⁹. Bu tarihten sonra iniş ve çıkışlar kaydeden sabun fiyatları içerisinde, Halep sabununun en son narhı 1736 Aralığının ilk günlerinde 40 akçe olarak belirlenmiştir⁶⁰. Görüldüğü üzere Halep sabunu İzmir sabunundan daha pahalı idi. Yaptığımız araştırmalarda Trablus sabununun da İzmir sabunundan 4-6 akçe daha pahalı olduğunu gördük⁶¹. Örneğin 21 Eylül 1749 (8 L 1162)'da İzmir sabununun bir kıyyesi 30 akçe iken, Trablus sabununun bir kıyyesi 36 akçe idi⁶².

Kaynak : Ek 2, Tablo : 17.

Kömür fiyatı ise narh listelerinde, “getürücü ve dükkancı” olarak iki şekilde belirlenmiştir. Bu iki fiyatı karşılaştırarak incelediğimizde getürücü fiyatının, dükkancı fiyatından daha ucuz olduğunu görmekteyiz. Örneğin 1 Aralık 1744 (25 L 1757)'de getürücü kömür fiyatının 80 kıyyesi 120 akçe iken, dükkancı fiyatının 60 kıyyesi 120 akçe

⁵⁶ TŞS, 42/1870-1, s. 124.

⁵⁷ Halep sabunu 2 Ekim 1715 (3 L 1127) yılında bir kıyyesi 1 akçe olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak burada bir hatanın olduğu açıktır. Çünkü, yıllar boyunca Halep sabunu İzmir sabunundan daha pahalıdır. Bu tarihte İzmir sabunun fiyatının bir kıyyesi 33 akçe idi. TŞS, 42/1874, s. 182.

⁵⁸ TŞS, 42/1877, s. 87.

⁵⁹ Bkz. Grafik : 8.

⁶⁰ TŞS, 42/1900, s. 1.

⁶¹ Sadece 22 Aralık 1732 (5 B 1145)'de İzmir sabununun bir kıyyesi 24 akçe iken, Trablus sabunu 22 akçe idi. Bkz. TŞS, 42/1896, s. 86.

⁶² TŞS, 42/1912, s. 6.

idi⁶³. Kömür (dükkâncı) fiyatının ilk narhı 19 Aralık 1725 (13 R 1138)'de 100 kıyyesi 120 akçe (1 kıyyesi 1.2 akçe) olacak şekilde verilmiş⁶⁴ ve 22 Aralık 1732 (5 B 1145) tarihine kadar aynı fiyatta seyretmiştir. 22 Ekim 1740 (1 Ş 1153) tarihine kadar narhı verilmeyen kömüre bu tarihte bir kıyyesi 23 akçe olarak narh verilmiş ve uzun bir müddet bu fiyatta seyretmiştir.

Tablo : 4

XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çeşitli Tarihlerde Trabzon Narh Listelerinde Yer Alan Bazı Eşya Fiyatları (Akçe olarak)

Maddeler	Ölçü Birimi	30/11/1718 (7 M 1131)	19/12/1725 (13 R 1138)	16/5/1744 (Gr. R 1157)	26/7/1750 (21 Ş 1163)
İzmir Sabunu	1 Kıy.	30	39	40	33
Elvan İpek	2 Dr.	5	6	-	-
Şamdan	1 Ad.	0.5	0.5	1	1
Yoğurt	" "	4	5	6	6
Çömlek					
Kömür	1 Kıy.	-	1.2	2	1.5
Tahta Muhu	" "	53.3	56	-	-
Katır Nalı	1 Gy.	24	30	36	48

Kaynak : TŞS.

Odon da listelerde, bargiye (at) ve himar (eşek) yükü olmak üzere iki şekilde kayıtlıdır. Bargiye yükü odun, himar yükü odundan daha pahalıdır. Bu çerçevede, 19 Aralık 1725 (13 R 1138)'de bargiye odunun bir yükü⁶⁵ 20 akçe iken, himar odunun bir yükü 12 akçe idi⁶⁶. 27 Şubat 1728 (26 Ş 1141) tarihinde, bargiye odunun bir yükü %40 oranında azalarak 12 akçeye düşmüştür⁶⁷. Odun fiyatları 30 Mayıs 1732 (5 Z 1144) ve 22 Aralık 1732 (5 B 1145)

⁶³ TŞS. 42/1911, s. 4.

⁶⁴ TŞS. 42/1885, s. 199.

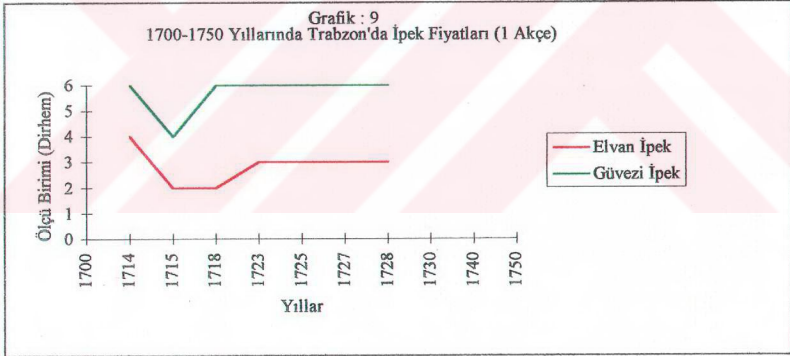
⁶⁵ Bir yük: 162-144 kg'dır. Hinz. a.g.e., s. 44

⁶⁶ TŞS. 42/1885, s. 199.

⁶⁷ TŞS. 42/1890, s. 92.

Aralık 1732 (5 B 1145) tarihlerinde yükselmiş, bargiye odunun bir yükü 21 akçe iken, odun-ı himar 15 akçe olarak tespit edilmiştir⁶⁸.

Narh listelerinde kayıtlı olan sarık pişkâr işi olup kebirdir (büyüktür). Sarığın narhı sadece 1723 tarihinde 120-150 akçe olarak belirlenmiştir. İpek ise listelerde; elvan, güvezi ve beyaz olmak üzere üç çeşittir. Biz bunlardan, narhı bir kaç defa verilen, elvan ve güvezi ipeğin fiyatlarını ifade edelim. Yaptığımız araştırmada elvan ipek fiyatlarının, güvezi ipek fiyatlarından daha düşük olduğunu gözledik. Bu yönde, 13 Mayıs 1714 (28 R 1126)'de elvan ipeğin bir dirhemi 4 akçe iken, güvezi ipek 6 akçe idi⁶⁹. İpek fiyatları, 2 Ekim 1715 (3 L 1127) yılında düşmüş ve elvan ipeğin dirhemi 2.5 akçeye inerken, güvezi ipek 4 akçede kalmıştır⁷⁰. Güvezi ipeğin dirhemi 30 Kasım 1718 (7 M 1131) tarihinden sonra yeniden 6 akçeye yükselmiş ve narh listelerindeki son kaydına kadar bu rakamı muhafaza etmiştir⁷¹. Elvan ipek ise 1715 tarihinden sonra 1723 tarihine kadar dirhemi 2.5 akçe olmuş, 1723 tarihinden sonra 2 dirhemi 6 akçe olarak tespit edilmiştir.

Kaynak : Ek 2, Tablo :18.

Eşya fiyatları bölümünde zikredeceğimiz, bir diğer önemli eşya olan mumum narhı, listelerde ilk kez, 25 Temmuz 1704 (22 Ra 1116) yılında, bir kıyyesi 36 akçe olarak

⁶⁸ TSS, 42/1895, s. 3. TSS, 42/1896, s. 86.

⁶⁹ TSS, 42/1847, s. 183.

⁷⁰ TSS, 42/1874, s. 182.

⁷¹ Bkz. Grafik : 9.

belirlenmiştir⁷². Bu tarihten sonra iniş ve çıkışlar gösteren mum fiyatları, bir kıyyesi 24 akçe olan en düşük değerini 12 Temmuz 1715 (10 B 1127) tarihinde bulmuştur⁷³. Mum, en yüksek değerine ise, 22 Ekim 1740 (1 Ş 1153) tarihinde ulaşarak, bir kıyyesi 42 akçe olmuştur⁷⁴. Mumun listelerdeki son narhı da, ilk narhıyla aynı miktarda olup, bir kıyyesi 36 akçe olarak, 28 Temmuz 1747 (20 B 1160) yılında verilmiştir⁷⁵.

Eşya fiyatları bölümünde son olarak nal fiyatlarının inceleyelim. Nal fiyatlarını, hammaddesi olan demir madenin fiyatları etkilemektedir. Ancak narh listelerinde demir fiyatlarına rastlamadığımız için, bu yönde bir karşılaştırma yaparak kesin bir sonuca varamıyoruz. Karşılaştırmayı, listelerde çokça narhı verilen, at ile himar (eşek) nalı arasında yapacağız. İlk kez, 2 Ekim 1715 (3 L 1127) yılında himar nalının narhı, bir geymi (takımı) 36 akçe olarak belirlenmiştir⁷⁶. Daha sonra 30 Kasım 1718 (7 M 1131) de at nalının bir geymi 40 akçe iken, himar nalının bir geymi 12 akçe idi⁷⁷. Bu tarihten sonra iniş ve çıkışlar gösteren nal fiyatları, 28 Temmuz 1135 (7 Ra 1148) de yükselmiş ve at nalının bir geymi 48 akçe iken, himar nalı 24 akçe olarak belirlenmiştir⁷⁸. Uzun müddet bu fiyatta seyreden at nalının akçe değeri, narh listelerinde 22 Ekim 1740 (1 Ş 1153) da son kez, bir geymi 45 akçe olacak şekilde tespit edilmiştir⁷⁹. Himar nalının ise 1735 yılından 24 Eylül 1745 (27 Ş 1158) e kadar bir geymi 24 akçede seyretmiş, 24 Eylül 1745 den sonra %100 artış göstererek bir geymi 48 akçe olmuştur⁸⁰. Bu tarihten sonra himar nalında düşme görülüş ve 26 Temmuz 1750 (21 Ş 1163) de narh listelerinde verilen son narhında %50 azalarak bir geymi 24 akçe olarak kaydedilmiştir⁸¹.

⁷² TŞS, 42/1868, s. 128.

⁷³ TŞS, 42/1874, s. 183.

⁷⁴ TŞS, 42/1906, s. 113.

⁷⁵ TŞS, 42/1916, s. 61.

⁷⁶ TŞS, 42/1874, s. 182.

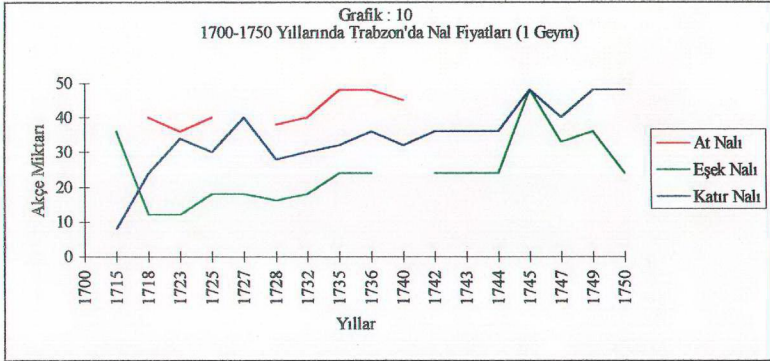
⁷⁷ TŞS, 42/1877, s. 87.

⁷⁸ TŞS, 42/1898, s. 4,70,94.

⁷⁹ TŞS, 42/1906, s. 113.

⁸⁰ TŞS, 42/1912, s. 2.

⁸¹ TŞS, 42/1918, s. 113. Ayrıca nalların genel bir değerlendirmesi için bkz. Grafik : 10.

Kaynak : Ek 2, Tablo : 24.

Tablo : 5

2 Ekim 1715 (3 L 1127) İle 21 Eylül 1749 (8 L 1162) Tarihlerinde Trabzon Narh Defterlerinde Bazı Maddelerin Fiyatları (Akçe Olarak)

Maddeler	Ölçü Birimi	2/10/1715 (3 L 1127)	21/9/1749 (3 L 1162)	Artış Oranları (%)
Ekmek	70 Dr.	0.7	1	42.857
Ekmek Pişirmesi	1 Ad.	0.5	1	100
Lahm-i Ganem	1 Kıy.	10	15	50
Lahm-i Bakar	"	5	8	60
Pirinç-i Mısri	"	10	18	80
Kuyruk	"	12	24	100
İç Yağı	"	10	17.14	71.4
Şem` Revgan	"	24	36	50
Bahk Yağı	"	8	15	87.5
Nişasta	"	34 (Yarım Nişasta)	36	5.8
Tuz	1 Bt.	4	9	125
Yumurta	2 Ad.	0.4	1	150
Kavun	1 Bt.	12	12	-
Karpuz	"	8	8	-

Tablo : 5'in Devamı

İzmir Sabunu	1 Kıy.	33	30	-9.090
Yoğurt Çömlek	1 Ad.	4	6	50
Himar Nalı	1 Gy.	36	36	-
Katır Nalı	"	48	48	-

Kaynak : TŞS.

34. Trabzon'da Ücretler (1700-1750)

Yukarıda ifade ettiğimiz fiyatları ücretlerle mukayese etmek, fiyat konusunun anlaşılması bakımından daha sağlıklı olacaktır. Trabzon narh listelerinde (1700-1750) ücret olarak değirmen ücreti ile hamal ücretleri mevcuttur. Değirmen ücretleri ilk kez, 30 Kasım 1718 (7 M 1131) tarihinde bir yükü 24 akçe olarak belirlenmiştir⁸². 19 Aralık 1725 (13 R 1138)'de değirmen ücretlerinin fiyatı düşmüş, bir yükü 20 akçe iken, değirmen ücreti kayığın⁸³ bir yükü 15 akçe olmuştur⁸⁴. Fakat 27 Şubat 1728 (26 Ş 1141)'de değirmen ücretinin bir yükü 20 olarak sabit kalırken, değirmen ücreti kayığın bir yükü 24 akçeye çıkmıştır⁸⁵.

Hamal ücretleri ise narh listelerinde (1700-1750) sadece 19 Aralık 1725 (13 R 1138) yılında kaydedilmiştir. Bu kayda göre, Orta Hisara hamal ücreti 2 akçe, Kuleye ve İmârete hamal ücreti 3 akçe, Yeni Cumaya ise 4 akçedir⁸⁶. Hamallar malları, muhtemelen Çömlekçi Limanından, yukarıda ifade ettiğimiz yerlere taşıyorlardı⁸⁷. Hamal ücretlerinin belirlenmesinde, bir sefer yük götürüş esas alınmıştır. Buna göre, Orta Hisara yük götüren hamal bir seferde aldığı 2 akçe ile o tarihte (1725), 220 dirhem nân-ı aziz ya da 250 gram nohut veya yarım kilo soğan alabilmekteydi. Kuleye ve İmârete yük götüren hamal ise, bir seferde aldığı 3 akçe ile, 330 dirhem nân-ı aziz ya da 1.250 gram tuz veya yarım kilo nohut alabiliyordu. Yeni Cumaya yük götüren hamal da, bir seferde aldığı 4 akçe ile, 440 dirhem

⁸² TŞS. 42/1877, s. 87.

⁸³ Yaptığımız araştırmalar sonucu kaynaklarda "kayık" terimine rastlayamadık. Ancak kayık terimi muhtemelen, değirmenlerde arpa veya buğday öğütülürken kullanılan bir ölçü birimi idi.

⁸⁴ TŞS. 42/1885, s. 199.

⁸⁵ TŞS. 42/1890, s. 92.

⁸⁶ TŞS. 42/1885, s. 199.

⁸⁷ Bu yerlerin Çömlekçi Limanına uzaklıkları hakkında bkz. Ek 4. Harita : 2.

nân-ı aziz ya da yaklaşık yarım kilo koyun eti veya 416.6 gram tulum peyniri alabilmekteydi⁸⁸.

Son olarak gayr-i menkullerden ev satışları hakkında bilgi verelim. Ev fiyatları doğal olarak, narh listelerindeki gıda ve diğer eşya fiyatları ile ücretlerden çok pahalıdır. 1703 ile 1705 arasında çeşitli miktarlarda ve değişik yerlerden ev satışları mevcuttur. Evlerin fiyatları buldukları konuma ve mimari özelliğe göre değişmekteydi. Buna ilişkin en düşük ev fiyatı Faroz Mahallesi'nde 19 kuruş (2280 akçe) iken, en yükseği ise Debbağhane Mahallesi'nde 730 kuruş (87600 akçe) idi⁸⁹.

Tablo : 6

Trabzon Narh Defterlerinde Hamalların Bir Seferde Aldıkları Ücretlerle Alabildikleri Bazı Yiyecek ve Eşyalar (1725)

Maddeler	Fiyatı (Ölçü/Akçe)	Orta Hisara Hamal Ücreti (2 Akçe)	Kuleye ve İmarete Hamal Ücreti (3 Akçe)	Yeni Cumaya Hamal Ücreti (4 Akçe)
Dakik-i Hâs	1 Kıy./8	530 gr.	655 gr.	780 gr.
Nân-ı Aziz	110 Dr./1	220 Dr.	330 Dr.	440 Dr.
Yağlı Çörek	37 Dr./1	74 Dr.	111 Dr.	148 Dr.
Yağlı Boğaca Kebab Teretli Olmak Üzere	25 Dr./1	50 Dr.	75 Dr.	100 Dr.
Lahm-i Ganem	1 Kıy./10	480 gr.	580 gr.	680 gr.
Morino Balık	1 Kıy./10	480 gr.	580 gr.	680 gr.
Taze Balık	1 Kıy./10	480 gr.	580 gr.	680 gr.
Pirinç-i Mısri	1 Kıy./11	461 gr.	552 gr.	643 gr.
Pirinç-i Gönye	1 Kıy./8	530 gr.	655 gr.	780 gr.
Nohut	1 Kıy./4	780 gr.	1030 gr.	1280 gr.
Kavrulmuş Fındık	25 Dr./1	50 Dr.	75 Dr.	100 Dr.
Kavrulmuş Kestane	50 Dr./1	100 Dr.	150 Dr.	200 Dr.

⁸⁸ 1700-1750 Trabzon narh listelerindeki hamal ücretlerinin. 1725 yılında alabildikleri yiyecek ve eşya maddeleri için bkz. Tablo : 6.

⁸⁹ TŞS. 1868.

Tablo : 6'nın Devamı

İç Yağı	1 Kıy./12	446 gr.	530 gr.	613 gr.
Kuyruk Yağı	1 Kıy./13.3	430 gr.	505 gr.	580 gr.
Şem' Revgan	1 Kıy./26	280 gr.	395 gr.	433 gr.
Balık Yağı	1 Kıy./10	480 gr.	580 gr.	680 gr.
Ceviz Yağı	1 Kıy./26	280 gr.	395 gr.	433 gr.
Asel-i Rumeli	1 Kıy./22	280 gr.	416 gr.	461 gr.
Asel-i Rumeli(Eskidir)	1 Kıy./20	380 gr.	430 gr.	480 gr.
Asel-i Lâz	1 Kıy./15	413 gr.	480 gr.	546 gr.
Nişasta	1 Kıy./15	413 gr.	480 gr.	546 gr.
Tulum Peyniri	1 Kıy./12	446 gr.	530 gr.	613 gr.
Kaşkaval Peyniri	1 Kıy./20	380 gr.	430 gr.	480 gr.
Soğan	1 Kıy./2.5	1080 gr.	1480 gr.	1880 gr.
Sarmısak	1 Kıy./6	613 gr.	780 gr.	946 gr.
Pırasa	1 Kıy./1	2560 gr.	3840 gr.	5120 gr.
Şalgam	1 Kıy./2	1280 gr.	1780 gr.	2280 gr.
Sirke	1 Kıy./2	1280 gr.	1780 gr.	2280 gr.
Tuz	1 Kıy./2	1280 gr.	1780 gr.	2280 gr.
Razzaki Üzüm	1 Kıy./18	391 gr.	446 gr.	502 gr.
Çöplü Razzaki	1 Kıy./12	446 gr.	530 gr.	613 gr.
Beylerce Üzümü	1 Kıy./9	502 gr.	613 gr.	724 gr.
Lob İncir	1 Kıy./12	446 gr.	530 gr.	613 gr.
Sarıca İncir	1 Kıy./8	530 gr.	655 gr.	780 gr.
Sinop Elması	1 Kıy./2	1280 gr.	1780 gr.	2280 gr.
Bal Kabağı	1 Kıy./1.3	1818 gr.	2587 gr.	3356 gr.
Kuş Yumurtası	2 Ad./1	4 Ad.	6 Ad.	8 Ad.
Elvan İpek	1 Dr./3	-	1 Dr.	1.33 Dr.
Kömür	1 Kıy./1.2	2680 gr.	2780 gr.	3613 gr.
Sürahi	1 Ad./3	-	1 Ad.	1 Ad.

Tablo : 6'nın Devamı

Küçük Desti	1 Ad./1	2 Ad.	3 Ad.	4 Ad.
Su Desti	1 Ad./4	-	-	1 Ad.
Şamdan	2 Ad./1	4 Ad.	6 Ad.	8 Ad.
Toprak İbrığı	1 Ad./2	1 Ad.	1 Ad.	2 Ad.
Okka Bardağı	1 Ad./1	2 Ad.	3 Ad.	4 Ad.
Ateş Tağarı	1 Ad./4	-	-	1 Ad.

Kaynak : TŞS.

Görüldüğü üzere Trabzon'da fiyatlar XVIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren yükselmiştir. Mesela 1714 senesinin 13 Şubatında 90 kıyyesi 240 akçe olan buğday, aynı yılın 13 Mayısında %51.6'lık bir artışla 364 akçeye çıkmıştır. Diğer yandan 5 akçe ile 10 akçe arasında değişen lahm-i bakarn (kuzu eti) fiyatında da %50 artış görülmüştür. Bütün bunlara rağmen yüksek bir enflasyon yaşanmadığını, toplumun en alt kesimini oluşturan hamal ücretlerinde yaptığımız değerlendirme sonucunda, söyleyebiliriz. Ancak hamal ücretleri XVIII. yüzyılın ilk yarısında yıllara göre belirlenmediğinden, alım gücünden yola çıkarak, bu yönde bir enflasyon hareketinin olup olmadığını daha tutarlı ve geniş bir şekilde izah edemiyoruz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4. KASTAMONU'DA FİYATLAR (1700-1750)

40. Genel Açıklama

XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılda geniş topraklara sahip olan Kastamonu¹, özellikle İnebolu ve Sinop kazaları ile denize açılan ve bu yönde deniz ticaretinde önemli rol oynayan vilayetlerden biri idi. Şu ana kadar Kastamonu'ya ait sosyo-ekonomik ve özellikle fiyatlar hakkında detaylı bir çalışma yapılmadığından, bilgilerimiz sınırlı kalmaktadır. Elde ettiğimiz bilgilerin çoğunluğunu ansiklopedik veriler oluşturmaktadır. XVIII. ve XIX. yüzyıllara doğru, az olan Kastamonu nüfusunun büyük bir çoğunluğunu Müslümanlar oluşturuyordu. Hıristiyanlar ise 1730'da Gökırmak üzerinde bir köye sürülmüş, fakat daha sonra buradan dönmelerine izin verilmiştir².

Kastamonu'nun toprakları hem tarım hem de maden bakımından zengindir. Özellikle Küre'de bakır madeni çıkarılmakta ve işlendikten sonra çeşitli bölgelere gönderilmekte idi. Tarım alanında da en önemli ürünü pirinçti. Boyabad, Tosya ve Taşköprü'de yetiştirilen pirinç, vilayetin ihtiyacının karşılanmasında öncelikli bir konumda idi. Diğer yandan meyveleri de, çok çeşitli ve fazla miktardadır³. Kastamonu, sanayii alanında da gelişmiştir. 1700-1750 yıllarında narh listelerinde çokça yer alan pabuç ve nallar, haddadçılık ve pabuççuluğun ilerlediğine birer delildir. Yine Eflâni ve Araç'da üretilen sabunlar, sabun sektörünün de canlı olduğuna işarettir. Diğer yandan tabii bir liman olup, gemi inşası için gerekli kaynakların sağlanmasında önemli bir konuma sahip olan Sinop

¹ Kastamonu; Küre, Göl, Sahil Kinyolu, İnebolu, Sinop, Boyabad, Duragan, Taşköprü, Araç, Daday, Eflani (bugünkü Eflani), Azdavay, Ayafni ve Hoşalay gibi nahiyeleri içerecek kadar geniş topraklara sahipti. Bkz. Kemal Çiçek, "The Earliest Population and Fiscal Surveys (Tahrir Defterleri) For The An-Anatolian Provinces of The Ottoman Empire", *OA*, Sayı: 7, (1997), ss. 55-56.

² Bkz. "Kastamuni Maddesi", *EI*, Leiden, 1993, s. 738

³ Bkz. Kâtip Çelebi, *Cihannüma*, İstanbul, 1732, ss. 649-653.

limanında gemi inşa tersanesi bulunmakta idi⁴. Ayrıca İnebolu'da 1708 yılında ve daha sonraki yıllarda gemi tezgâhlarında firkate inşa edilmişti⁵.

Aşağıda inceleyeceğimiz, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Kastamonu'daki fiyat dalgalanmalarını; bu dönemde önemli bir para operasyonu olmadığından paradan ziyade yukarıda zikrettiğimiz bazı hususlar (ticaret, nüfus vb.) yanında savaşlar ile üretim - tüketim ilişkisine bağlayacağız. Bu fiyat sürecini ise, Trabzon'da fiyatlar bölümünde olduğu gibi belirli safhalarda inceleyeceğiz. Bu safhalardan ilkinin yine hububat fiyatları oluşturmakta, bunu grıda ve eşya fiyatları takip etmektedir. Ancak burada hemen belirtelim ki; Kastamonu narh defterlerinde (1700-1750) ücretlere ilişkin her hangi bir bulguya rastlamadığımızdan, ücret bahsini bu bölümde inceleyemeyeceğiz. Daha önce izah ettiğimiz gibi, Kastamonu'da bazı narh defterlerinde, her hangi bir maddenin altında birden fazla fiyat yer almaktadır. Bu fiyatlardan bazıları "müsaade, ba'dehu" kaydı düşülerek verilmiş, bazıları da birden çok tarih kaydı düşürülerek belirlenmiştir. Bunlar da, esnafın kârını arttırma amacıyla yapılan müracaatlar sonucu verilen narhlardır. Biz, bu bölümde fiyatları incelerken, genellikle narh defterindeki ilk kaydı muteber alacağız.

41. Kastamonu'da Hububat Fiyatları (1700-1750)

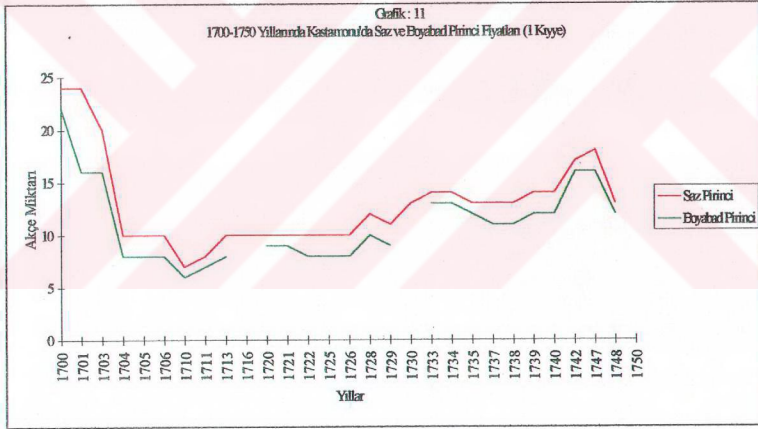
Kastamonu narh listelerinde (1700-1750), hububat türlerinden önemli yeri teşkil eden buğday ve arpa fiyatlarına rastlanılmamıştır. Ancak, hububat içerisinde nohut ve pirinç, narh listelerinde yer almaktadır. Pirinç, çeşitli türde ve çok sayıda kayıtlıdır. Tamamı Kastamonu'da yetişen bu pirinç türleri listelerde (1700-1750); Saz, Boyabad ve Taşköprü pirinci olmak üzere üç ayrı türde zikredilmiştir. Biz bunlar içerisinde, en çok narlı verilen Saz pirinci ile Boyabad pirincinin fiyat sürecini inceleyelim.

Saz pirinci narh listelerinde, Boyabad pirincinden 2-4 akçe daha pahalıdır. Bunun nedeni de, Saz pirincinin kalitesi ve ona olan taleptendir. Narh listelerindeki Saz pirincinin ilk narlı 1700 (1112) yılında bir kıyyesi 24 akçe olacak şekilde belirlenmişken, aynı tarihte

⁴ İdris Bostan, Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire, Ankara, 1992, ss. 17-19

⁵ Bostan, a.g.e., s. 25.

Boyabad pirincinin ise bir kıyyesi 22 akçe idi⁶. bu tarihten sonra düşüşe geçen pirinç fiyatlarından, Saz pirincinin 27 Haziran 1703 (1 Z 1115)'de bir kıyyesi 20 akçeye düşerken, aynı tarihte Boyabad pirinci 16 akçeye düşmüştür. Her iki pirinç türündeki en önemli düşüş %50 oranında, 31 Ağustos 1704 (29 Ra 1116)'de yaşanarak, Saz pirincinin bir kıyyesi 10 akçe, Boyabad pirincinin bir kıyyesi ise 8 akçe olmuştur⁷. Saz pirinci narh listelerinde en fazla düşüşünü Temmuz 1710 (C 1122) tarihinde 7 akçe ile bulurken, aynı tarihte Boyabad pirinci de en düşük değerine 6 akçe ile iniyordu⁸. Bu tarihten sonra tekrar yükselişe geçen pirinç fiyatlarından, Saz pirincinin fiyatı 19 akçe ile 29 Haziran 1747 (20 C 1160)'de en yüksek değerine ulaşırken, aynı tarihte Boyabad pirinci de 16 akçeye çıkmıştır⁹. Pirinç fiyatları narh listelerindeki son kaydında düşmüştür. Buna ilişkin Saz pirinci 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161)'de 13 akçe iken, Boyabad pirinci aynı tarihte 12 akçe idi¹⁰.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 7, 15.

Hububat türlerinden bir diğeri olan nohut da, narh listelerinde çokça kayıtlıdır. Listelerde (1700-1750) ilk kez 1700 (1112) yılında kaydedilen nohudun bir kıyyesi 10 akçe

⁶ KŞS, 421/11, s. 282.

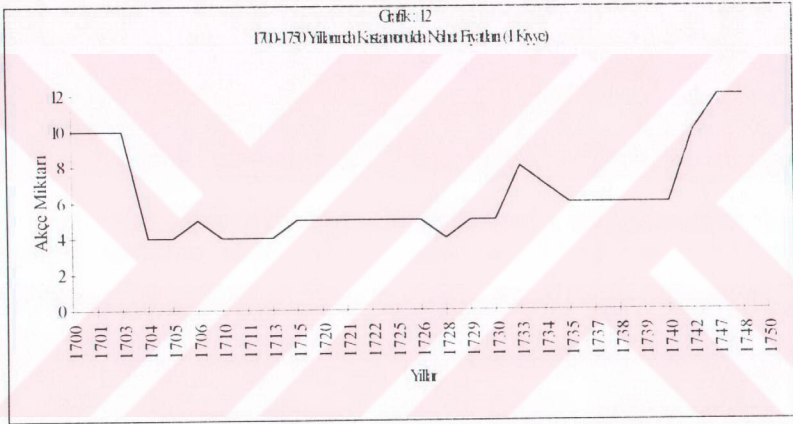
⁷ KŞS, 424/14, s. 226.

⁸ KŞS, 489/79, s. 112.

⁹ KŞS, 451/41, s. 8.

¹⁰ KŞS, 453/43, s. 270. Ayrıca pirinç fiyatları için bkz. Grafik : 11 ve Ek 3, Tablo : 7, 15.

idi¹¹. 31 Ağustos 1704 (29 R 1116) tarihine kadar aynı fiyatta seyreden nohut fiyatı, bu tarihte düşerek, bir kıyısı 6 akçe olmuştur¹². Nohut en düşük değerini 4 akçe ile 27 Kasım 1705 (10 Ş 1117) tarihinde bulmuştur¹³. Bu tarihten sonra nohut fiyatları 20 Kasım 1730 (9 Ca 1143) tarihine kadar 4-5 akçe arasında seyretmiş, 20 Kasım 1730 tarihinde yükselerek 9 akçeye çıkmıştır¹⁴. Fakat bu tarihten sonra tekrar düşüşe geçen nohut fiyatları 28 Aralık 1735 (12 Ş 1145)'de 5 akçe¹⁵ ve 24 Ekim 1740 (Gr. Ş 1153)'da 6 akçe olmuştur¹⁶. Yine yükselişe geçen nohut fiyatları, narh listelerindeki (1700-1750) son kaydında, 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161)'de 12 akçe olmuştur¹⁷.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 7.

¹¹ KŞS. 421/11. s. 282.

¹² KŞS. 424/14. s. 226.

¹³ KŞS. 426/16. s. 104.

¹⁴ KŞS. 442/32. s. 316.

¹⁵ KŞS. 445/35. s. 306.

¹⁶ KŞS. 447/37. s. 5.

¹⁷ KŞS. 453/43. s. 270. Nohut fiyatları için bkz. Grafik : 12.

42. Kastamonu'da Gıda Fiyatları (1700-1750)

Kastamonu narh listelerindeki (1700-1750) gıda fiyatları, Trabzon narh listelerindekiler gibi çeşitlilik arz etmektedir¹⁸. Bundan dolayı bütün gıda maddelerinin fiyat seyrini burada inceleyemeyeceğimizden, sadece temel gıda maddelerinden bazılarının fiyat sürecini ifade etmeyi uygun gördük. Fiyatlarını inceleyeceğimiz temel gıda maddelerini ise; un, ekmek, et, yağ, bal ve tuz teşkil etmektedir.

Un, narh listelerinde dakik, dakik-i hâs ve dakik-i harci olmak üzere üç şekilde kayıtlıdır. Ölçü birimleri ise dâima, bir batmandır. Bunlardan en fazla dakik-i hâsın narhu verilmiştir. Dakik'e, 26 Temmuz 1713 (3 B 1125) yılında 24 akçe¹⁹, Ağustos 1739 (R 1152)'de 36-42 akçe²⁰, 20 Ağustos 1741 (7 C 1154)'de 36 akçe²¹ ve 11 Haziran 1742 (6 R 1155)'de de 30 akçe olmak üzere 4 defa narh verilmiştir²². Dakik-i harci ise; 29 Kasım 1734 (Gr. B 1147)'de 22 akçe²³, 7 Haziran 1735 (Evs. M 1148) yılında 22²⁴ ve 28 Aralık 1735 (12 Ş 11489) tarihinde de 26 akçe olmak üzere üç yerde kaydedilmiştir²⁵. Dakik-i hâsın ilk narhu 29 Kasım 1734 (Gr. B 1147)'de 24 akçe olarak belirlenmiştir²⁶. Bundan sonra yükselişe geçen dakik-i hâsın fiyatı 45 akçeye kadar çıkmış ve narh listelerindeki son kaydına göre, 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161)'de 45 akçede kalmıştır²⁷.

¹⁸ Bu gıda maddeleri için bkz. Ek 3, Tablo : 1-8, 9-16.

¹⁹ KŞS, 428/18, s. 294.

²⁰ KŞS, 448/38, s. 20.

²¹ KŞS, 449/39, s. 257.

²² KŞS, 450/40, s. 9.

²³ KŞS, 443/33, s. 269.

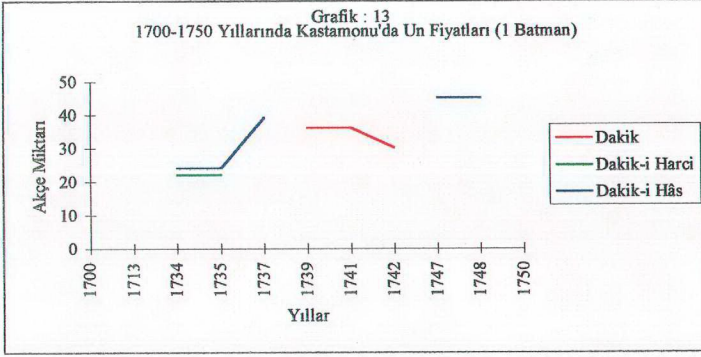
²⁴ KŞS, 444/34, s. 124.

²⁵ KŞS, 445/35, s. 306.

²⁶ KŞS, 443/33, s. 269.

²⁷ KŞS, 453/43, s. 270. Ayrıca bkz. Grafik : 13.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 1, 11.

Kastamonu narh listelerinde (1700-1750) ekmek çeşitleri oldukça zengindir. Bu listelerde; etmek, nân-ı pide, nân-ı pide-i hâs, nân-ı pide-i harci, nân-ı somun, nân-ı çörek, nân-ı yağsız çörek ve peksimet olmak üzere 8 çeşit ekmek vardır. Biz bunlar içerisinde en fazla narhı verilen nân-ı pide ve nân-ı somunun fiyatlarını inceleyeceğiz²⁸. Ekmek ve çörek gibi maddelerin fiyatları ayarlanırken gramajında oynamalar yapılmış, fakat akçe değerleri sabit kalmış, yani bir akçe olmuştur. Ancak sadece 31 Ağustos 1704 (29 R 1116) tarihinde ekmeğin akçe değeri 0.5 akçe olarak ifade edilmiştir²⁹.

Nân-ı pide, nân-ı somundan daha pahalıdır. Bunun sebebi de nân-ı pidenin kalitesinden kaynaklanmaktadır. Ancak sadece 31 Ağustos 1704 (29 R 1116)'da nân-ı pidenin 150 dirhemi 0.5 akçe iken, nân-ı somunun 95 dirhemi 0.5 akçe olarak, nân-ı somun, nân-ı pideden daha pahalı idi³⁰. Narh listelerinde 1700 (1112) tarihinde ilk kez kaydı düşülen nân-ı pidenin 90 dirhemi bir akçe iken, nân-ı somunun 120 dirhemi bir akçe idi³¹. 16 Ekim 1701 (13 Ca 1113) tarihinde nân-ı pide aynı fiyatta seyrederken, nân-ı somunun 100 dirhemi bir akçe olmuştur³². Bu tarihten sonra düşüş gösteren ekmek fiyatları Temmuz 1710 (C 1122) tarihinde dirheminde zirveyi yakalayarak, nân-ı pidenin

²⁸ Diğer ekmek fiyatları için bkz. Grafik : 14 ve Ek 3, Tablo : 1-2, 11-12.

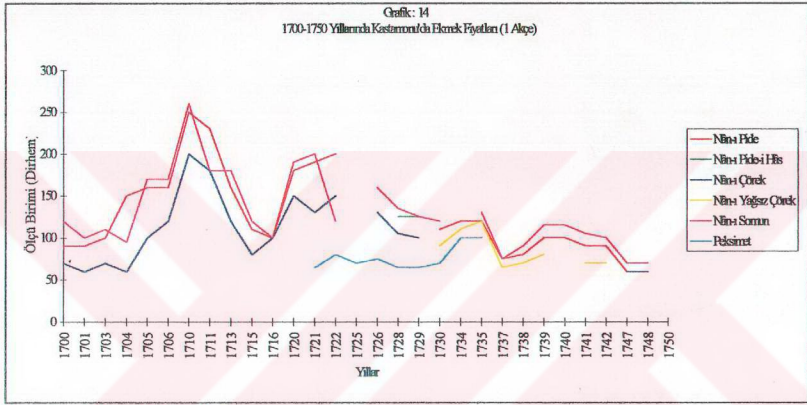
²⁹ KŞS, 424/14, s. 226.

³⁰ KŞS, 424/14, s. 226.

³¹ KŞS, 421/11, s. 282.

³² KŞS, 420/10, s. 171.

250 dirhemi bir akçe iken, nân-ı somunun 260 dirhemi bir akçe idi³³. 1710 yılından sonra nân-ı pidenin bir akçesi, 21 Nisan 1737 (20 Z 1149) tarihine kadar 100 ile 190 dirhem arasında değişirken, nân-ı somunun bir akçesi 100 ile 180 dirhem arasında değişmekte idi³⁴. 1737 tarihinden sonra yükselmeye başlayan ve iniş- çıkış gösteren ekmek fiyatları, en yüksek değerine narh listelerindeki son yıllarda ulaşmış ve nân-ı pidenin, 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161)'de bir akçesi 60 dirhem iken, nân-ı somunun bir akçesi 70 dirhem olmuştur³⁵.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 1-2, 11.

Kastamonu narh listelerinde (1700-1750) et maddeleri de çeşitlilik arz etmektedir. Biz, bunlardan diğerlerine nazaran narhı çok verilen koyun, kuzu ve keçi etinin fiyatlarını inceleyelim. Bu et çeşitlerinin içinde en pahalısı koyun eti, en ucuzu ise kuzu etidir. Bunun da en önemli sebebi koyun etine olan taleptir. Örneğin; 1700 (1112) yılında koyun etinin bir kıyyesi 20 akçe iken, kuzu eti 10 akçe, keçi eti (lahm-i mağaz) ise 18 akçe idi³⁶. Koyun etinin fiyatı listelerde 16 Şubat 1704 (10 C 1115) tarihinde en yüksek değerine ulaşarak bir kıyyesi 30 akçe olmuştur³⁷. Kuzu etinin ise en yüksek değeri, 9 Haziran 1704 (5 S 1116) yılında bir kıyyesi 12 akçe olurken³⁸, lahm-i mağazın (keçi eti) en yüksek

³³ KŞS, 489/79, s. 112.

³⁴ Bkz. Grafik : 14.

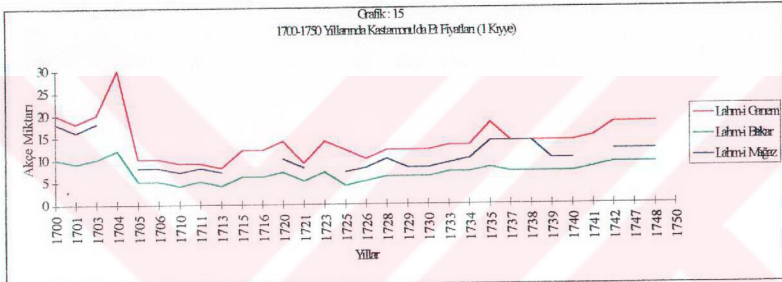
³⁵ KŞS, 453/43, s. 270.

³⁶ KŞS, 421/11, s. 282.

³⁷ KŞS, 423/13, s. 127.

³⁸ KŞS, 423/13, s. 127.

değeri de, listedeki ilk kaydı ile 27 Haziran 1703 (12 S 1115) tarihindeki kaydı olan 18 akçe idi³⁹. Bu tarihlerden sonra et fiyatları düşüşe geçmiştir. Bu aşamada iniş ve çıkış gösteren et fiyatlarından, koyun eti en düşük değerini 8 ve 9 akçe ile 1710, 1711 ve 1721 tarihlerinde bulmuştur⁴⁰. Kuzu eti (lahm-i bakar) ise en düşük değerine 4-5 akçe ile aynı tarihlerde ulaşmıştır. lahm-i mağaz da, en düşük değerine 7-8 akçe ile yine aynı tarihlerde ulaşmıştır. XVIII. yüzyılın ilk yarısının son yıllarına doğru et fiyatları tekrar yükselmiştir. Bu yönde narh listelerindeki (1700-1750) son kayda göre, 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161)'de koyun etinin bir kıyyesi 18 akçe iken, kuzu eti 10 akçe, keçi eti ise 16 akçe idi⁴¹.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 4.

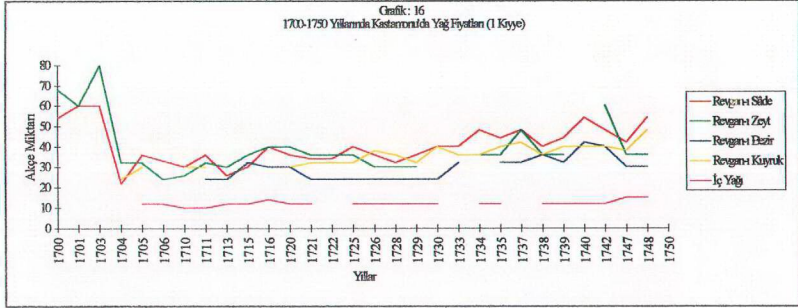
Kastamonu narh listelerinde (1700-1750) yağ maddeleri de, diğer bazı maddeler gibi çeşitlilik arz etmektedir. Biz, bunlardan narh listelerinde önemli derecede zikredilen revgân-ı sâde (sade yağ) ile revgan-ı zeytin (zeytin yağ) fiyat sürecini açıklayalım. Listelerde zeytin yağ, XVIII. yüzyılın ilk yıllarında sadeyağdan daha pahalı iken, yüzyılın ortalarına doğru zeytinyağının fiyatları sadeyağdan daha ucuzlamıştır. Bunun nedeni de; XVIII. yüzyılın ortalarına doğru revgan-ı bezirin (çiçek yağı) narh listelerinde ve piyasada yer alışdır⁴².

³⁹ KŞS, 422/12, s. 86.

⁴⁰ Bkz. Grafik : 15.

⁴¹ KŞS, 453/43, s. 270.

⁴² Yağ fiyatları için bkz. Grafik : 16.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 5, 6, 13.

Revgan-ı sâdenin ilk narhı, 1700 (1112) yılında bir kıyyesi 54 akçe olarak belirlenirken, revgan-ı zeytin bir kıyyesi aynı tarihte 68 akçe idi⁴³. Bu tarihten sonra yükselişe geçen yağ fiyatlarından, sadeyağ 27 Haziran 1703 (12 S 1115)'de bir kıyyesi 60 akçe iken, aynı tarihte zeytinyağının bir kıyyesi 80 akçe idi⁴⁴. 31 Ağustos 1704 (29 R 1116)'de ani bir düşüş gösteren sadeyağ %63.3 oranında azalarak bir kıyyesi 22 akçeye düşerken aynı şekilde zeytin yağda %60 oranında azalarak bir kıyyesi 32 akçe olmuştur⁴⁵. Bu tarihten sonra sadeyağ ile zeytin yağ fiyatları iniş ve çıkışlar göstermiş, sadeyağ 30-40 akçe arasında seyrederken, zeytin yağ 30-36 akçe arasında seyretmiştir⁴⁶. Bundan sonra devamlı yükseliş gösteren yağ fiyatlarından sadeyağ 11 Haziran 1742 (6 R 1155)'de 54 akçeye çıkarken, zeytin yağ 60 akçeye çıkmıştır⁴⁷. XVIII. yüzyılın ortalarında Kastamonu narh listelerindeki sadeyağ ile zeytin yağ son kaydına göre; 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161)'de sadeyağın bir kıyyesi 54 akçe iken, zeytinyağının bir kıyyesi %40 azalarak 36 akçe olmuştur⁴⁸.

⁴³ KŞS, 421/11, s. 282.

⁴⁴ KŞS, 422/12, s. 86.

⁴⁵ KŞS, 424/14, s. 226.

⁴⁶ Bkz. Grafik : 16.

⁴⁷ KŞS, 450/40, s. 9.

⁴⁸ KŞS, 453/43, s. 270.

Tablo : 7

Çeşitli Tarihlerde Kastamonu Narh Listelerinde Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları

(Akçe olarak)

Maddeler	Ölçü Birimi	16/10/1701 (13C 1113)	7/1710 (C 1122)	31/10/1721 (10M1134)	20/11/1730 (Evl.Ca1142)	29/6/1747 (20C1160)
Nân-ı Pide	60 Dr.	0.6	0.24	0.315	-	1
Nân-ı Somun	70 Dr.	0.7	0.26	0.368	0.56	1
Nân-ı Çörek	60 Dr.	1	0.2	0.461	0.6	1
Lahm-i Ganem	1 Kıy.	18	9	9	12	18
Lahm-i Bakar	"	9	4	5	6	9
Lahm-i Mağaz	"	16	7	8	8	12
Ham Kuyruk	"	32	16	18	20	27
İç Yağı	"	-	10	12	12	15
Saz Pirinci	"	24	7	10	11	18
Boyabad Pirinci	"	16	6	9	9	16
Asel-i Rumeli	"	56	20	24	28	36
Asel-i Musaffâ-i Anadolu	"	-	-	32	32	42
Revgan-ı Sâde	"	60	30	34	36	42
Revgan-ı Kuyruk	"	48	30	32	32	38
Revgan-ı Zeyt	"	60	26	36	30	36
Revgan-ı Bezir	"	-	-	24	24	30
Nişasta	"	18	5	10	16	14
Nohud	"	10	4	5	5	6
Leblebi	"	14	7	8	8	12
Fındık	"	14	7	12	9	12
Kuru Üzüm	"	14	10	9	9	18
Tuz	"	3	1.3	1.5	1.5	2
Incir	"	-	-	8	12	16

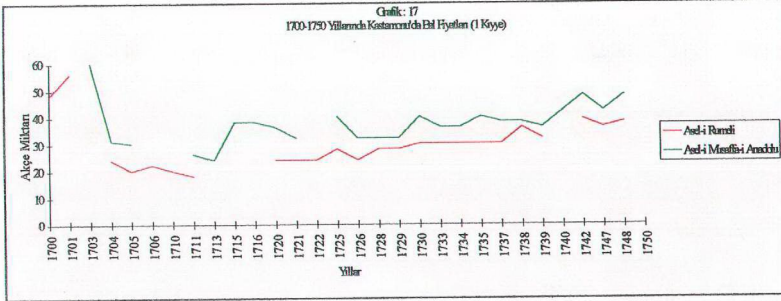
Tablo : 7'nin Devamı

Soğan	“	3	1	1.5	2	3
Sarmısak	“	-	2	4	-	-
Güfter	“	-	-	12	16	-

Kaynak : KŞS.

Bal çeşitlerinden, Kastamonu narh listelerinde (1700-1750), en fazla fiyatı tespit edilen Rumeli balı ve Anadolu süzme balı idi. Asel-i musaffa-i Anadolu (Anadolu süzme balı) kalitesinden dolayı Rumeli balından daha pahalıdır. Asel-i Rumeli'nin (Rumeli balı) ilk kaydı, 1700 (1112) yılında bir kıyyesi 48 akçe olacak şekilde belirlenmiştir⁴⁹. Rumeli balı 16 Ekim 1701 (13 Ca 1113)'de yükselerek bir kıyyesi 56 akçeye çıkmıştır⁵⁰. Anadolu süzme balının ilk kaydı ise, 27 Haziran 1703 (12 S 1115)'de bir kıyyesi 60 akçe olacak şekilde tespit edilmiştir⁵¹. Bu tarihten sonra bal fiyatları düşmüştür. Örneğin, 31 Ağustos 1704 (29 R 1126)'de Rumeli balı %57.14 azalarak bir kıyyesi 24 akçe olurken, Anadolu süzme balı ise, %48.1 oranında azalarak 31 akçe olmuştur⁵². Bundan sonra iniş ve çıkış gösteren bal fiyatlarından, Rumeli balı en düşük değerine, 1711 (1123) yılında bir kıyyesi 18 akçe ile ulaşırken, aynı tarihte Anadolu süzme balı da en düşük değerine ulaşarak, bir kıyyesi 25 akçe olmuştur⁵³. Bal fiyatları tekrar yükselişe geçmiş ve bundan sonra hem Rumeli balı hem de, Anadolu süzme balı en yüksek değerine narh listelerindeki (1700-1750) son kaydı olan 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161) tarihinde çıkarak, Rumeli balının bir kıyyesi 38 akçe iken, Anadolu süzme balı 48 akçe olmuştur⁵⁴.

⁴⁹ KŞS. 421/11. s. 282.⁵⁰ KŞS. 420/10. s. 171.⁵¹ KŞS. 422/12. s. 86.⁵² KŞS. 424/14. s. 226.⁵³ KŞS. 427/17. s. 265.⁵⁴ KŞS. 453/43. s. 270.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 6.

Gıda fiyatları içerisinde son olarak tuz fiyatlarını inceleyelim. Tuzun ilk narhi (1700-1750), 1700 (1112) yılında bir kıyyesi 3 akçe olarak belirlenmiştir⁵⁵. 31 Ağustos 1704 (29 R 1116) tarihine kadar 3 akçede seyreden tuz fiyatları bu tarihten sonra düşmüş ve bir kıyyesi 2 akçe olmuştur⁵⁶. Bu düşüşe devam eden tuz fiyatları 28 Temmuz 1738 (10 Ra 1151) tarihine kadar 1.5 ve 2 akçe arasında seyretmiştir. 1738 tarihinde tekrar yükselen tuz fiyatlarının bir kıyyesi 5-6 akçeye çıkmıştır⁵⁷. Ancak Ağustos 1739 (R 1152)'da tekrar tuz fiyatının bir kıyyesi 2.5 akçeye düştü⁵⁸. Tuz fiyatı bu tarihten sonra iniş ve çıkışlar göstermiş ve narh listelerindeki (1700-1750) son kaydında, 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161)'de bir kıyyesi 2.5 akçe olarak belirlenmiştir⁵⁹.

Tablo : 8

27 Haziran 1703 (12 S 1115) İle 11 Haziran 1742 (6 R 1155) Tarihlerinde Kastamonu Narh Listelerinde Yer Alan Bazı Gıda Fiyatları (Akçe olarak)

Maddeler	Ölçü Birimi	27/6/1703 (12 S 1115)	11/6/1742 (6 R 1155)	Artış Oranı (%)
Nân-ı Pide	90 Dr.	0.9	1	11.1
Nân-ı Somun	100 Dr.	0.9	1	11.1
Nân-ı Çörek	70 Dr.	1	1	-

⁵⁵ KŞS, 421/11, s. 282.

⁵⁶ KŞS, 424/14, s. 226.

⁵⁷ KŞS, 446/36, s. 228.

⁵⁸ KŞS, 448/38, s. 20.

⁵⁹ KŞS, 453/43, s. 270.

Tablo : 8'in Devamı

Revgan-ı Sâde	1 Kıy.	60	48	-20
Revgan-ı Zeyt	"	80	60	-25
Lahm-i Ganem	"	20	18	-10
Lahm-i Bakar	"	10	9	-10
Lahm-i Mağaz	"	18	12	-33.3
Ham Kuyruk	"	32	24	-25
Ciğer	"	10	9	-10
Saz Pirinci	"	20	17	-15
Boyabad Pirinci	"	16	16	-
Asel-i Musaffâ-i Anadolu	"	60	48	-20
Kuru Uzüm	"	20	12	-40
Nohud	"	10	10	-
Fındık	"	16	16	-
Leblebi	"	16	12	-25
Nişasta	"	20	18	-10
İncir	"	24	16	-33.3
Kişiş	"	48	24	-50
Somak	"	60	24	-60

Kaynak : KŞS.

43. Kastamonu'da Eşya Fiyatları (1700-1750)

Bu kısımda, sabun, mum, pamuk, nal ve giyeceklerden; pabuç ile mestlerin fiyatlarından bahsedeceğiz.

Narh listelerinde (1700-1750) birden fazla sabun çeşidi vardır. Bunlar, Halep, Araç, Ham Araç, İzmir, Arab, Girid, Eflâni ve sapsız sabun olmak üzere 8 çeşittir. Biz, bunlar içerisinde en çok narhı verilen Halep ve Arab sabununun fiyatlarını ifade edelim⁶⁰.

⁶⁰ Sabun fiyatları için bkz. Grafik : 18, Ek 3, Tablo : 8-9, 18.

Halep sabunu, Arab sabunundan çok daha pahalıdır⁶¹. İlk narhı 1700 (1112) yılında verilen Halep sabununun bir kıyyesi 86 akçe idi⁶². Halep sabunu 16 Ekim 1701 (13 Ca 1113) tarihinde %11.62'lik artışla, bir kıyyesi 92 akçe olmuştur⁶³. Bu tarihten sonra düşüşe geçen Halep sabununun fiyatı 31 Mayıs 1716 (9 C 1128) tarihine kadar, listelerdeki en yüksek fiyatı olan 90 akçe ile arasındaki en önemli düşüşünü %66.6'lık bir oranla gerçekleştirerek, 1716 tarihinde 32 akçeye inmiştir⁶⁴. Bundan sonra tekrar yükselmeye başlayan ve fiyat dalgalanmaları gösteren Halep sabununun fiyatı, 11 Haziran 1742 (6 R 1155)'de 68 akçeye çıkmış⁶⁵, fakat listelerdeki son kaydında (Gr. S 1161) tekrar 60 akçeye düşmüştür⁶⁶. Arab sabununun ilk narhı ise 31 Ağustos 1704 (29 R 1116) tarihinde, listelerdeki en yüksek değeri olan bir kıyyesi 8 akçe olarak verilmiştir⁶⁷. Bir müddet 8 akçede sevreden Arab sabununun fiyatı 13 Aralık 1711 (Gr. Za 1123)'de 6 akçeye düşmüştür⁶⁸. Arab sabunu 31 Mayıs 1716 (9 C 1128)'da tekrar 8 akçeye yükselmiş⁶⁹, ancak 1 Mayıs 1722 (Evs. B 1134) tarihinde yine 6 akçeye düşmüştür⁷⁰. Arab sabununun fiyatı uzun bir müddet 6 akçede seyrederken, listelerdeki en düşük değerini yani 5 akçeyi, 28 Temmuz 1738 (10 Ra 1151)⁷¹ ile 11 Haziran 1742 (6 R 1155)⁷² tarihleri arasında bulmuştur. Fakat Arab sabununun fiyatı listelerdeki (1700-1750) son kayıt tarihi olan 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161)'de tekrar 6 akçe olarak belirlenmiştir⁷³.

⁶¹ Bkz. Grafik : 18

⁶² KŞS. 421/11. s. 282.

⁶³ KŞS. 420/10. s. 171.

⁶⁴ KŞS. 431/21. s. 217.

⁶⁵ KŞS. 450/40. s. 9.

⁶⁶ KŞS. 453/43. s. 270.

⁶⁷ KŞS. 424/14. s. 226.

⁶⁸ KŞS. 429/19. s. 159.

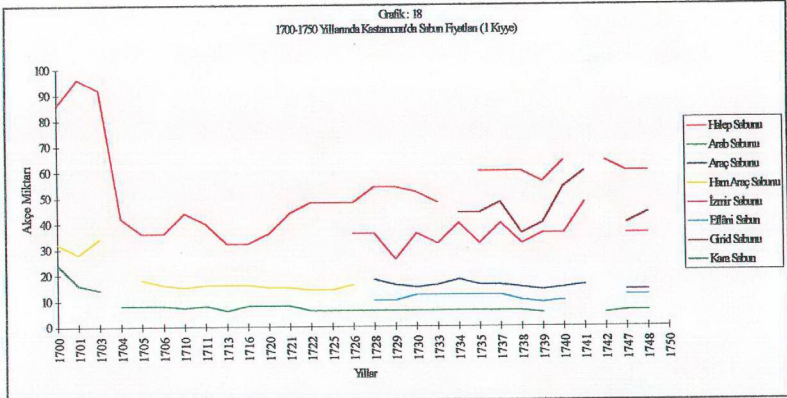
⁶⁹ KŞS. 431/21. s. 217.

⁷⁰ KŞS. 437/27. s. 2.

⁷¹ KŞS. 446/36. s. 228.

⁷² KŞS. 450/40. s. 9.

⁷³ KŞS. 453/43. s. 270.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 8-9, 18.

Mum, narh listelerinde çok fazla yer almamıştır. Mumun narhı, 1700 (1112) tarihinde 50 akçe iken⁷⁴, bu tarihten sonra düşüşe geçmiş ve 27 Haziran 1703 (12 S 1115) yılında 48 akçe değerindeyken⁷⁵, daha da düşerek 31 Ağustos 1704 (29 R 1116)'de 26 akçeye inmiştir⁷⁶. Mum listelerdeki en düşük değerine 22 akçe ile Temmuz 1710 (C 1122) tarihinde ulaşmıştır⁷⁷. Listelerdeki son kaydı olan 20 Kasım 1730 (9 Ca 1143)'da tekrar yükselerek 24 akçeye çıkmıştır⁷⁸.

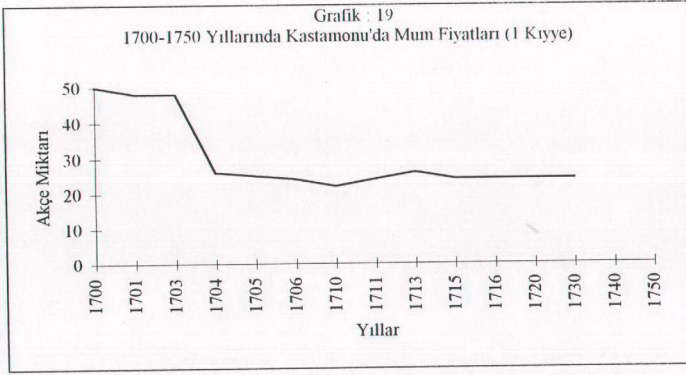
⁷⁴ KŞS, 421/11, s. 282.

⁷⁵ KŞS, 422/12, s. 86.

⁷⁶ KŞS, 424/14, s. 226.

⁷⁷ KŞS, 489/79, s. 112.

⁷⁸ KŞS, 442/32, s. 316.

Kaynak: Ek 3, Tablo : 6.

Pamuk, Kastamonu narh listelerinde (1700-1750), penbe olarak zikredilmekte ve Aydın ile Adana'dan gelmektedir⁷⁹. Yalnız, Adana'dan gelen pamuğun sadece ölçü miktarı listelerde kayıtlı olup, akçesi bulunmadığından, bu kısımda ifade edilmemiştir. Narh listelerinde ayrı bir şekilde zikredilen penbe de, fiyatlarından da anlaşılacağı üzere muhtemelen Aydın'dan gelen penbedir. Bu çerçevede pamuk fiyatı, narh listesinde ilk kez 1700 (1112) tarihinde bir kıyyesi 104 akçe olarak belirlenirken⁸⁰, bu tarihten sonra hızlı bir düşüşe geçmiş, özellikle 27 Haziran 1703 (12 S 1115)'de 80 akçe iken⁸¹, %50'lik bir düşüşle 31 Ağustos 1704 (29 R 1116)'de 40 akçeye inmiştir⁸². Daha sonra 40-52 akçe arasında seyreden pamuk fiyatları, en önemli düşüşünü 17 Eylül 1726 (20 M 1139) tarihinde 34 akçe ile gerçekleştirmiştir⁸³. 1726 tarihinden sonra hızlı bir çıkışa geçen pamuk fiyatları, 29 Haziran 1747 (20 C 1160)'de 90 akçe ile tekrar zirveye tırmanmaya çalışmış⁸⁴, fakat 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161)'de, pamuğun son kaydıyla, tırmanan çizgi tekrar inişe geçmiş ve Aydın pamuğunun bir kıyyesi 84 akçe olmuştur⁸⁵.

⁷⁹ Bkz. Ek 4, Harita : 1.

⁸⁰ KŞS. 421/11. s. 282.

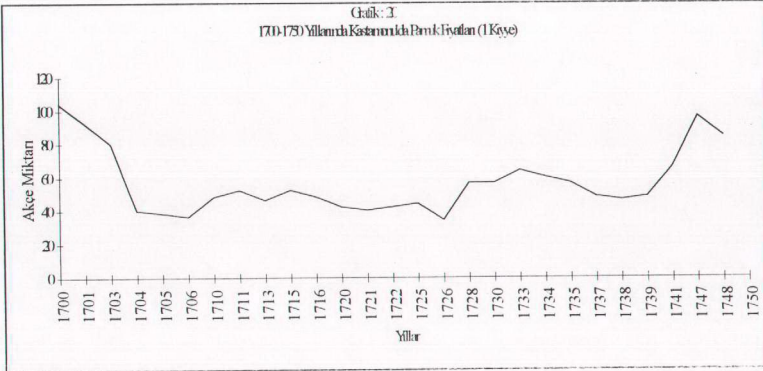
⁸¹ KŞS. 422/12. s. 86.

⁸² KŞS. 424/14. s. 226.

⁸³ KŞS. 439/29. s. 1.

⁸⁴ KŞS. 451/41. s. 8.

⁸⁵ KŞS. 453/43. s. 270.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 9.

Tablo : 9

Çeşitli Tarihlerde Kastamonu Narh Listelerinde Bazı Eşya Fiyatları (Akçe olarak)

Maddeler	Ölçü Birimi	16/10/1701 (13Ca1113)	1123 (1711)	26/2/1720 (16 R 1132)	20/11/1730 (9Ca 1143)	29/6/1747 (20 C 1160)
Halep Sabunu	1 Kiy.	96	40	36	52	60
Arab Sabunu	"	16	8	8	6	6
Mum	"	48	22	24	24	-
Penbe-i Aydın	"	92	52	42	56	96
Badavra Enserisi	"	72	27	36	32	36
Sağış Enserisi	100 Ad.	20	10	10	18	20
Katır Nalı	1 Gy.	44	25	38	30	34
Eşek Nalı	"	28	12	14	14	15
Camuş Nalı	"	50	25	32	32	30
Kara Sığır Nalı	"	30	15	9	16	20

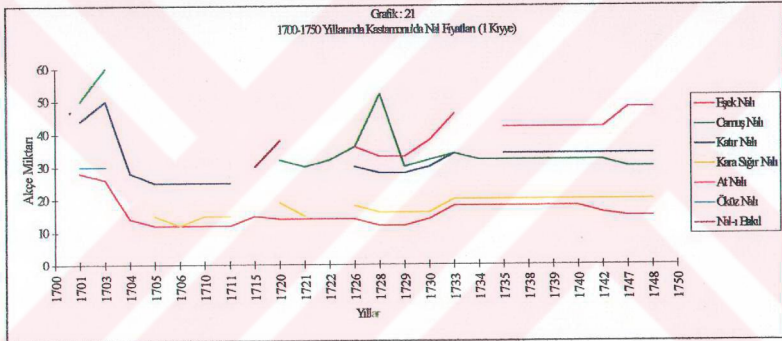
Kaynak : KŞS.

Kastamonu narh listelerinde (1700-1750), nallar da çeşitlilik arz etmektedir.⁸⁶ Nal fiyatlarını, demir fiyatları ve demir madenin tedariki büyük çapta etkilemektedir. Demir

⁸⁶ Bkz. Ek 3, Tablo : 20, 21.

fiyatları ise incelediğimiz dönemin narh listelerinde sadece bir yerde kayıtlıdır. Buna göre demirin bir batmanı 120 akçe idi⁸⁷.

Eşek nalı, katır ve camuş nalından daha ucuzdur. Katır nalı ile camuş nalı arasında fiyat bakımından fazla bir fark yoktur. 16 Ekim 1701 (13 Ca 1113) tarihinde eşek nalının bir geymi 28 akçe iken, katır nalı 44, camuş nalı ise 50 akçe idi⁸⁸. Bu tarihten sonra fiyatları düşüşe geçmiştir. Eşek nalı en düşük değerini 12 akçe ile çeşitli tarihlerde (1705, 1706, 1710, 1711, 1728 ve 1729) yaşarken, katır ve camuş nalı ise en düşük değerini 25 akçe ile (1705, 1706, 1710 ve 1711) yaşıyordu. Narh listelerindeki son kayıta ise, eşek nalı 20, camuş nalı 30, katır nalı ise 34 akçe idi⁸⁹.

Kaynak : Ek 3, Tablo : 20, 21.

Eşya fiyatları kısmında son olarak inceleyeceğimiz pabuç ve mest narhları da, listelerde sadece 31 Ağustos 1704 (29 R 1116) tarihinde kayıtlıdır. Buna göre, ulu ayak pabucun bir çifti 45 akçe, rüzgar ulusu pabucun 37 akçe, ulu orta pabucun 30 akçe, taybend bağlı pabucun 15, zenne pabucun 24 akçe iken, rüzgar ulusu mestin bir çifti 26 akçe, ulu ayak mest 30 akçe, zenne mest 33 ve terlik mesti 8 akçe idi⁹⁰.

⁸⁷ KŞS, 453/43, s. 270.

⁸⁸ KŞS, 420/10, s. 171.

⁸⁹ KŞS, 453/43, s. 270.

⁹⁰ KŞS, 424/14, s. 226.

Tablo : 10

Kastamonu Narh Listelerinde 1700 (1112) İle 3 Şubat 1748 (Gr. S 1161) Tarihlerinde Bazı Maddelerin Fiyatları (Akçe olarak)

Maddeler	Ölçü Birimi	1700 (1112)	3/2/1748(Gr.S1161)	Artış Oranı (%)
Nân-ı Pide	60 Dr.	0.6	1	66.6
Nân-ı Somun	70 Dr.	0.583	1	71.52
Nân-ı Çörek	60 Dr.	0.857	1	16.686
Lahm-i Ganem	1 Kıy.	20	18	-10
Lahm-i Bakar	"	10	9	-10
Lahm-i Mağaz	"	18	12	-33.3
Ham Kuyruk	"	34	27	-20.58
Revgan-ı Sâde	"	54	54	-
Revgan-ı Zeyt	"	68	36	-47.05
Asel-i Rumeli	"	48	38	-20.83
Ağda	"	28	18	-35.7
Pirinç	"	24	13	-45.83
Boyabad Pirinci	"	22	12	-45.45
Kuru Üzüm	"	18	12	-33.3
Nohud	"	10	6	-40
Tuz	"	3	2.5	-16.6
Leblebi	"	16	12	-25
Fındık	"	16	12	-25
İncir	"	24	16	-33.3
Cevizici	"	28	18	-35.71
Nişasta	"	18	14	-22.2
Kışniş	"	32	18	-43.75
Sirke	"	10	8	-20
Halep Sabunu	"	86	60	-30.23
Badavra Ensirisi	"	72	36	-50
Sağış Ensirisi	100 Adet	20	20	-

Kaynak : KŞS (1700-1750).

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar ışığında genel bir değerlendirme yapacak olursak; XVIII. yüzyılın ilk yıllarında Kastamonu'da yüksek olan fiyatların, yüzyılın yarısına doğru düşüşe geçtiklerini ve bazı yıllarda gerek artarak gerek düşerek dalgalanmalar gösterdiklerini söyleyebiliriz. Ancak bunların içerisinde ekme fiyatları diğer maddelere nazaran sürekli yükselme çizgisi göstermiştir. Diğer yandan fiyatlar, XVIII. yüzyılın yarısına doğru (1745-1750) artışa geçmiştir. Yüzyılın ilk yarısından sonra düşen fiyatlar içerisinde, en fazla düşüş badavra enserisi, somak, kişniş, incir ile diğer gıda maddelerinden revgan-ı sâde, pirinç ve nohutta görülmüştür. Fiyatların bu dönemlerde düşüşünün sebebi, genellikle üretim-tüketim ilişkisi ile izah edilebilir. Ayrıca bir çok maddenin Kastamonu'da yetiştirilmesi (pirinç, nohut vb.), dolayısıyla nakil masrafının olmayışı, bu fiyat düşüşünün bir başka sebebidir. Ekmekteki artış ise, ana maddesi olan buğdayla izah edilebilir. Buğdayın narh listelerinde bulunmayışından da anlaşılacağı üzere, iklimin buğday yetiştirilmesine elverişli olmayışı ve nakil masrafı yüzünden ekme fiyatları, diğer maddelerin fiyatlarına oranla artmış olabilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda genelde Osmanlı İmparatorluğu'nda özelde ise Kastamonu ve Trabzon'daki fiyat hareketleri ışığında bu iktisadi durumun mahalli yansımaları incelenmeye çalışılmıştır. Kısaca, bu çalışmayla XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğunun iktisadi tablosu ana hatlarıyla çizilmiş oldu. Birinci ve ikinci bölümlerde izah ettiğimiz narh sisteminin, bu iktisadi tablo içerisinde, fiyatlar bakımından değerini ifade etmeye çalıştık. Birinci bölümde ifade ettiğimiz İslâm'da narh konusunda, serbest piyasa ve mal arzının sınırlı olduğu ortamlarda özellikle kılığı önlemek amacıyla Peygamberimizin hadisi çerçevesinde narhın yasaklandığını gördük. Ancak ilerleyen yıllarda karaborsacılığın artması ve serbest piyasa ortamından uzaklaşması sonucu narh uygulaması gerekli görülmüştür. Osmanlılarda ise narh uygulaması devlet için çok önemli işlerdendi. Bu nedenle narh uygulaması hemen hemen bütün devlet adamları görüşlerinde kabul bulmuştur. Gerçekten de serbest piyasa ortamının olmadığı, rekabet dozlarının farklılık gösterdiği piyasalarda, serbest piyasa ortamını oluşturmak, üreticiyi ve özellikle tüketiciyi korumak açısından narh uygulaması kaçınılmazdı. Halkın enflasyonist baskılara karşı korunması, yaşam standardının yükseltilmesi, alım gücünün artırılması, üretimin artırılarak ekonomiye canlılık kazandırılması yönünde üreticinin ve tüketicinin korunması, karaborsanın ortadan kaldırılması, ticaret ahlâkına uygun bir şekilde rekabet ortamının hazırlanması gibi durumlar Osmanlılarda narh uygulamasını gerekli kılmakta idi. Olağan ve olağanüstü durumlarda yapılan narh uygulamasıyla devlet piyasayı kontrol etmekte, kendinin üstünde ve halkı sömürücü bir ekonomik gücün oluşmasını engellemekte idi. Şu ana kadar ki bulgulara göre İstanbul'un fethiyle başlayıp, 1860'lı yılların ertesine kadar süren narh uygulaması sırasında ara sıra bazı esnaf narhın altında satış yaparak, diğer esnafları ve üreticiyi zor durumda bırakırken, diğer taraftan narhın üzerinde satış yapmaya kalkışanlar ise, tüketiciyi zor durumda bırakıyorlardı. Ancak kadılar narh uygulamasındaki bu tür problemleri, muhtesibler aracılığı ile narh dışında satış yapanları cezalandırarak ortadan kaldırıyorlardı. Diğer yandan bu çalışmada devletin içinde bulunduğu siyasi (özellikle Lâle Devri) ve iktisadi durumun fiyatlara, dolayısıyla halka nasıl tesir ettiği ortaya konulmaya çalışıldı.

Osmanlı Devletinde fiyat hareketlerinin izlenmesi için değişken olan ve mekâna bağlı olarak çeşitleri artan Osmanlı paraları hakkında bilgi verilmesi gerekiyordu. II. Bölümde bu nedenle parave değeri konusunda genel bilgi verilmesi uygun görülmüştür. Buna göre, XVIII. yüzyılın ilk yarısında parada önemli bir operasyon yapılmadığı görülmüştür. 1703 yılında 0.75 gr. ağırlığında olan akçe, 0.45 gr. ağırlığında gümüş içermekte ve bu ağırlığını 1755 yılında da korumakta idi. Fakat fiyatlar aynı düzeyde kalmamış, XVIII. yüzyılın ilk yarısında artış ve düşüşlere sahne olmuşlardır. Buna ilişkin Trabzon'da hemen hemen bütün maddelerde, XVIII. yüzyılın ilk yıllarıyla, ortasına doğru fiyat düşüş ve yükselişleri görülmüştür. Bu yükselişler yüzyılın ikinci yarısında daha da hızlanmıştır. 1761'de zeytinyağı 45 akçe, balık yağı 18 akçe, tulum peyniri 18 akçe olmakla beraber, 1770'de zeytinyağı 54 akçe, balık yağı ise 21 akçe olmuştur¹. XVIII. yüzyılın ilk yarısında lahm-i ganem (koyun eti) 1715 yılında 10 akçe iken, %50'lik bir artışla 1749'da 15 akçe olmuştur. Mısır pirinci 1714'de 10 akçe iken %100'lük bir artışla, 1750'de 20 akçe oldu. Yine 1714'de 60 dirhemi 0.540 akçe olan ekmeğ, 1750'de %85.185'lik bir artışla bir akçeye çıkmıştır. Diğer yandan 1525 yılında İstanbul'da ekmeğin 500 dirhemi bir akçe idi². Bolu'da ise ekmeğin 170 dirhemi 1669 tarihinde bir akçe iken, 1769'da 90 dirhemi bir akçe olmuştur³. Fakat diğer yandan Trabzon'da 1715'de 33 akçe olan İzmir sabunu, 1749'da %9.090'lık bir düşüşle 30 akçeye inmiştir. Kastamonu'da ise, XVIII. yüzyılın ilk yıllarında yüksek olan fiyatlar, yüzyılın ilk yarısına doğru düşmüştür. Ancak sadece ekmeğ fiyatlarında XVIII. yüzyılın ilk yarısında yükselme olmuştur⁴. Örneğin 1705 yılında 90 dirhem nân-ı pide 0.9 akçe iken, 1742 yılında %11.1'lik bir artışla bir akçeye çıkmıştır. Fakat diğer yandan narh listelerindeki bir çok maddenin fiyatında düşüş görülmüştür. 1701 tarihinde bir kıyyesi 60 akçe olan sade yağ 1742 yılında %20'lik bir düşüşle 48 akçeye inmiştir. Yine 1703 yılında lahm-i ganem 20 akçe iken, %10'luk bir düşüşle 18 akçeye inmiştir. Ancak, bütün maddelerde XVIII. yüzyılın ilk yıllarıyla, yüzyılın yarısına doğru olan zaman sürecinde fiyat artış ve düşüşleri görülmüştür. Meselâ 1701 yılında 16 akçe olan keçi eti, 1710 yılında 7 akçeye düşmüştür. 1721

¹ Bkz. Mustafa Öztürk, *Orta Anadolu'da Fiyatlar (1785-186)*. Basılmamış Doktora Tezi. AU-SBE, Ankara, 1985.

² Halil Sahillioğlu, "Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Somunda İstanbul'da Fiyatlar". *BTİD*, Sayı: 2 (Kasım 1967), s. 56.

³ Sahillioğlu, "Bolu'da Eşya Narh Fiyatları". *Çele*, Sayı: 12 (Şubat 1964), s. 15.

⁴ Ekmeğ fiyatları XVIII. yüzyılın ilk yarısında yalnız Trabzon ve Kastamonu'da yükselmiş değildir. Aynı tarihlerde Yunanistan'da da ekmeğ fiyatları yükselmiştir. Örneğin 1709 yılında 100 dirhemi bir akçe olan ekmeğin fiyatı, 1749'da 80 dirhemi bir akçe olacak şekilde yükselmiştir. Bkz. Evangelia Balta, "The Bread in Greek Lands During The Ottoman Rule". *TAD*, Cilt XVI, Sayı: 27, (1994), s.222.

ve 1730 yılında tekrar 8 akçeye yükselmiş ve 1747 yılında yükselişe devam ederek 12 akçeye çıkmıştır. Yine 1701 yılında 96 akçe olan Halep sabunu, 1711'de 40 akçeye düşmüş, 1720'de düşüşe devam ederek 36 akçe olmuş ve tekrar yükselişe geçerek 1730 yılında 52 akçe, 1747 yılında ise 60 akçe olmuştur. Bunun sebebi de; 1710-1730 yılları arasında yaşanan istikrarlı ve barış içerisinde geçen dönemdir. Dikkat edilirse 1703 yılında Kastamonu'da fiyatların bu derece yüksek oluşları Karlofça (1699) sonrası yaşanan belirginsizlik ve yönetimin değişmesiyle (III. Ahmed) izah edilebilir.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında çeşitli yıllarda Trabzon'daki maddelerin fiyatlarını Kastamonu ile karşılaştıracak olursak; Trabzon'da bazı maddelerin, Kastamonu'ya nazaran daha ucuz, bazılarının ise daha pahalı olduğunu görürüz⁵. Bu mallardan un, nişasta, kuzu eti, sade yağ, zeytinyağ, nal vd. bazı maddeler, Trabzon'da, Kastamonu'ya nazaran daha pahalı iken; koyun eti, Rumeli balı, tuz, sirke vb. maddelerde ucuz idi⁶. Örneğin, koyun etinin Trabzon'da 1715 tarihinde bir kıyyesi 10 akçe iken, Kastamonu'da 12 akçe idi. Diğer yandan 1600 tarihinde İstanbul'da koyun etinin bir kıyyesi 8 akçe iken, 1640'da 9 akçe idi⁷. Yine Rumeli balının, 1725 tarihinde Trabzon'da bir kıyyesi 22 akçe iken, Kastamonu'da 28 akçe idi. Tuzun ise, 1735'de Trabzon'da bir kıyyesi 1.5 akçe iken, Kastamonu'da 2 akçe idi. Bunların aksine pahalı olan maddelerden nişastanın Trabzon'da 1728'de bir kıyyesi 20 akçe iken, Kastamonu'da 12 akçe idi. Yine sade yağın Trabzon'da 1715 tarihinde bir kıyyesi 34 akçe iken, Kastamonu'da 30 akçe idi. İstanbul'da ise 1640 tarihinde sade yağın bir kıyyesi 22 akçe idi⁸. Eşek nalının Trabzon'da 1747 tarihinde bir geymi 33 akçe iken, Kastamonu'da 15 akçe idi. Bunların yanında, Trabzon'da Kastamonu'ya kıyasla, XVIII. yüzyılın ilk yıllarında ucuz, ortalarına doğru ise pahalılaştan maddeler de vardı. Örneğin; 1715 tarihinde Trabzon'da nohutun bir kıyyesi 4 akçe iken, Kastamonu'da 5 akçe idi. Fakat ilerleyen yıllarda durum tersine dönmüş ve 1736 yılında Trabzon'da nohutun bir kıyyesi 9 akçe iken, Kastamonu'da 6 akçe olmuştur⁹. Diğer yandan, 1600 tarihinde İstanbul'da 200 dirhem ekmek bir akçe iken, 1624'de ve 1640'da 150 dirhem ekmek bir akçe idi¹⁰. 1728'de

⁵ Bkz. Tablo : 11.

⁶ Bu maddelerden bazıları için bkz. Grafik : 22, 23, 24.

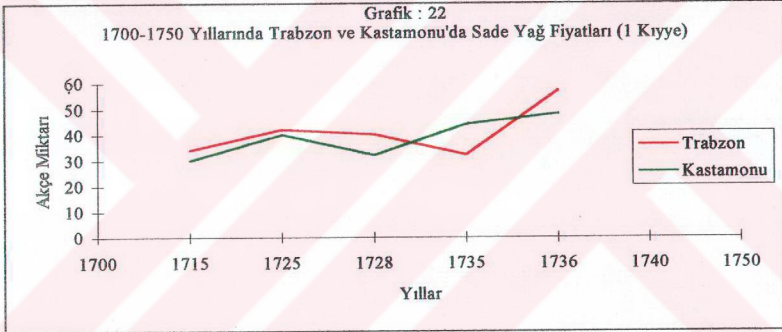
⁷ Mübahat S. Küttükoğlu (haz.), Osmanlılarda Nalın Müessesesi ve 1640 Tarihli Nalın Defteri, İstanbul, 1983, ss. 48-52.

⁸ a. mlf., a. g. e., ss. 48-52.

⁹ Bkz. Tablo : 11.

¹⁰ Küttükoğlu (haz.), a. g. e., ss. 48-52.

yandan, 1600 tarihinde İstanbul'da 200 dirhem ekmek bir akçe iken, 1624'de ve 1640'da 150 dirhem ekmek bir akçe idi¹⁰. 1728'de Trabzon'da ise 90 dirhem ekmek bir akçe iken, nân-ı pidenin 1700 tarihinde Kastamonu'da 90 dirhemi bir akçe olup, nân-ı somunun 120 dirhemi bir akçe idi. İlerleyen yıllarda ise, bazı vilâyetlerde değişik tarihlerde fiyatlar yükselmiştir. Örneğin, Bursa'da 1775 yılında bir kile (keyl) buğday 0.10 guruş iken, 1793'te iki guruş olmuştur¹¹. 1795 yılında Kayseride ise sade yağ 60 akçe, kuyruk yağı 42 akçe, tuzun batmanı 12 akçe idi¹². Diğer yandan 1833 yılında ekmeğin bir kıyyesi Antakya'da 30, Ankara'da 27, Kayseri'de 30 ve Sivas'ta 41 akçe idi. Yine 1845'te sade yağın bir kıyyesi Antakya 'da 900, Sivas'ta ve Harput'ta 600 akçe idi¹³.

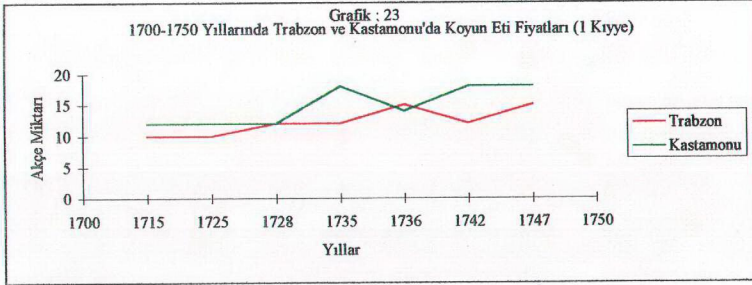
Kaynak : Ek 2, Tablo : 5 ve Ek 3, Tablo : 6.

¹⁰ Küüttükoğlu (haz), a.g.e., ss. 48-52.

¹¹ Öztürk, "Bursa'da Hububat Fiyatları (1775-1840)", XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 5-9 Eylül 1990, TTK Basımevi, Ankara, 1994, s. 1723.

¹² Hamiyet Sezer, "III. Selim Döneminde Kayseri'de Fiyatlar", TAD, Cilt XV, Sayı: 26, (1991), s. 275.

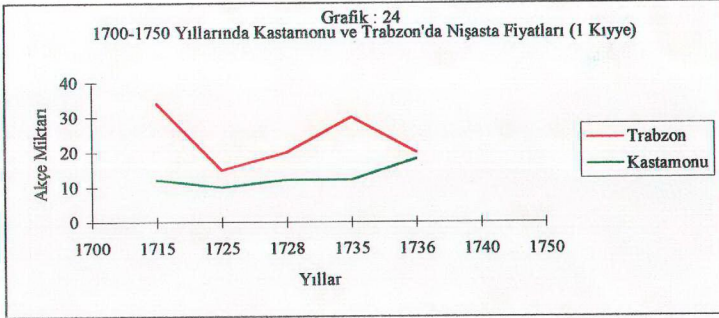
¹³ a. m.lf., a.g.m., s. 258.

Kaynak : Ek 2, Tablo : 3 ve Ek 3, Tablo : 3.

Trabzon ve Kastamonu'daki maddelerin arasındaki bu fiyat farklılıkları ilk olarak, vilâyetlerin buldukları konumdan (iklim, ticari vb.) kaynaklanmaktadır. Mesela buğday, Trabzon'da Kastamonu'ya nazaran daha az yetiştirildiğinden un ve ekmek fiyatları Trabzon'da daha pahalıdır. Diğer yandan tuz, Rumeli balı ve koyun eti gibi maddeler arzın çokluğundan veya münakale araçlarının kolaylığından dolayı Trabzon'da Kastamonu'ya nazaran daha ucuzdur. Aradaki fiyat farklarının bir diğer sebebi de nüfusa bağlı gerçekleşen arz ve talep olayıdır. XVIII. yüzyılın ilk yarısında, Trabzon ve Kastamonudaki fiyat yükselişleri ve düşüş ile artışları gösteren dalgalanmalar, devletin içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi nedenlerle de açıklanabilir. Özellikle, yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran Lâle Devri'nde, Ahmed Refik'in de Lâle Devri adlı eserinde belirttiği gibi lüks maddelere yapılan aşırı harcamalar, özelden araştırılan iki vilâyette (Trabzon, Kastamonu) genelde devletin her yerinde fiyatların yükselmesine vesile olmuştur¹⁴. Diğer yandan özellikle Rusya ve İranla olan çekişmeler, az da olsa fiyatları etkilemiştir. Ayrıca bölgede zaman zaman etkili olan veba fiyat dalgalanmalarında etkili olan bir diğer faktördür. Nitekim 1725 yılından itibaren Trabzon'da görülen veba et fiyatlarını etkilemiştir. Örneğin, 1723 yılında bir kıyye koyun eti 8 akçe iken, 1727 yılında 10 akçeye, 1736'da ise 15 akçeye çıkmıştır. Aynı şekilde Kastamonu'da koyun eti 1721'de 9 akçe iken, 1730'da 12, 1747'de ise 18 akçe olmuştur.

¹⁴ Bkz. Ahmed Refik, Lâle Devri 1130-1143, 3. Baskı, İstanbul, 1331, ss. 45-90.

Kaynak : Ek 2, Tablo : 3 ve Ek 3, Tablo : 3.

Trabzon ve Kastamonu'da fiyatları incelemekle, o dönemlerde halkın yiyip-içtiğini, kullandığı gıda ve ihtiyaç maddelerinin cins ve fiyatları, neyi kaçta alabildikleri hakkında bir fikir verdiğimizini sanıyoruz. Buna göre Trabzon ve Kastamonu kendi aralarında geçim standardı açısından da farklılık göstermektedir. Trabzon'da satılan mal çeşitlerinin Kastamonu'dan fazla oluşu, Trabzon'da geçim standardının yüksek olduğunu gösterir. Örneğin unlu mamuller, üzüm çeşitleri vb. maddeler Trabzon'da daha fazla türde bulunmakta idi. Ancak, Kastamonu'nun bazı mallarda çeşitlilik bakımından üstünlük arzettiği görülmektedir. Bu yönde Trabzon'da koyun ve kuzu eti bulunurken, Kastamonu'da bunların yanında keçi eti de satılmakta idi. Bunun da en önemli nedeni, Kastamonu'nun doğudan İstanbul'a giden ve canlılık gösteren hayvan ticareti güzergâhı üzerinde olmasından kaynaklanmaktadır. Burada şunu da ifade edelim ki, her iki il, geçim standardı açısından Osmanlı Devleti'nin bir çok vilayetinden daha yüksek düzeydeydi. Her iki ilin narh listelerindeki malların çeşitliliği hemen hemen İstanbul'un narh defterlerindeki kadardı. Halk, temel gıda ürünlerinden (un, ekmekek, yağ, bal, et, yumurta, peynir vb.) tahıl ürünlerine (buğday, arpa, nohut, fasulye, pirinç vb.), sebzelerden (salata, marul, somak, yaprak vb.) meyvelere (üzüm, elma, erik, karayemiş, armut vb.) ve bazı eşya çeşitlerine kadar (sabun, ayakkabı, giyecek vb.) bütün ihtiyaçlarını temin edebilmekteydi. Halkın pazardan temin edebildiği bu tüketim mallarından gıda ürünleri genelde ev işi, yani köylülerin üretip, şehirlerde sattıkları veya dışardan gelip satılan ve evde yapılan ürünlerdi. Bunlara ekmekek, yağ, peynir, bal ve meyveleri örnek olarak verebiliriz. Ancak bu tür malların içerisinde olan sanayi ürünleri de vardı. Un, bal mumu, ayakkabılar, demir, ipek,

maddeler de bunlara örnek olarak gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nin diğer şehirlerine ait (Ankara, Harput, Konya, Diyarbakır, Tokat vd.) narh listelerinde ise bu kadar çeşitli mal bulunmamaktadır. 1595-1652 tarihleri arasındaki kayıtlara göre, Konya'da Mevlevi zaviyesinin mutfağında et, ekmek, çorbalık için buğday, yağ, bal, pirinç, fasulye, nohut, tuz, somak, aşure vb. gıdalar bulunmakta idi¹⁵. Yine Konya'da 17. yüzyılda II. Sultan Selim imâretinde, hafta içindeki yemeklerde sade yağ, et, buğday, pirinç kullılmakta ve bunlara ek olarak erik kurusu, kurutulmuş armut dilimleri, kuyruk yağı, baş, kuru soğan, baharat ve kuru fasulye gibi besinler anbar kayıtlarında zikredilmekte, fakat meyva, sebze, yumurta, peynir ve yoğurt gibi maddelerden hiç söz edilmemektedir¹⁶. Bunlara ek olarak, Ömer Lütfi Barkan'ın imaret siteleri üzerinde yaptığı araştırmalarda Fatih (İstanbul), I. Beyazid (Edirne), II. Beyazid (Edirne), II. Murad (Edirne ve Ergene) imaretleri ile Süleyman Paşa Zaviyesi'nde (Bolayır) pirinç, buğday, yağ, bal, ekmek, et vb. malların temin edildiği ve bunlar için muhasebeden büyük meblağların harcandığına işaret etmektedir¹⁷. Ayrıca halk, Kastamonu ve Trabzon'da bir malın bir çok çeşitini pazardan satın alabilme imkânına sahipti. Örneğin halk, peynirin; tulum ve kaşkaval adlı cinslerini, ekmeğin; en kalitelisinden en düşüğüne kadar hepsini, üzümün; razzaki üzümünden siyah ve kırmızı üzüme kadar bir çok çeşitini, etin; balık etinden koyun, kuzu ve keçi etine kadar bir çok türünü, ayakkabı çeşitinden ise; rüzgâr ulusundan çevicik kütahaneye kadar çeşitli türlerini pazardan temin edebiliyordu. Diğer yandan Trabzon ve Kastamonu'daki halkın yaşam standardı bu kadar yüksek iken, Avrupalı halkın yaşam standardı düşüktü. Braudel, Avrupalı halkın bitkisel besinle beslendiklerini söylemekte ve bu durumu, halkın yulaf ve buğdaydan yapılan, lapa ismiyle anılan yemek yediklerine işaret ederek belirtmektedir¹⁸. Ayrıca Avrupalı halk, buğdayın yanında eti de ön plana çıkaran monoton bir beslenme sürecindedir. Kısaca; Avrupalı yulaf ve lapa yerken, Anadolu'da özelden araştırılan bu iki ilde halk, günlük verildiği narhlarda da görüldüğü üzere bal, yağ, peynir, her türlü meyve ve sebze çeşitini temin edebiliyordu. Yine bu dönemde Trabzon ve Kastamonu'nun açık bir ekonomiye sahip

¹⁵ Suraiya Faroqhi, "Agricultural Crisis and the Art of Flute-Playing: The Worldly Affairs of the Mevlevi Dervishes (1595-1652)", *Turcica*, Cilt 20, (1988), s. 67.

¹⁶ Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Çev: Neyyir Kalaycıoğlu, 2. Baskı, İstanbul, Ekim 1994, ss. 258-265.

¹⁷ Ömer Lütfi Barkan, "Şehirlerin Teşekkülü ve İnkişafı Tarihi Bakımından: Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", *İFM*, Cilt XXIII, Sayı: 1-2'den ayrı basım (1963), ss. 239-297.

¹⁸ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar*, Çev: Mehmet Ali KILIÇBAY, Cilt 1. I. Baskı, Ankara, 1993, s. 116.

olduğunu görmekteyiz. Narhlarda geçen ve çeşitli yerlerden temin edilen maddeler (Halep, Trablus ve Girid sabunu, Filibe ve Mısır pirinci, Aydın pamuğu vb.) ve para çeşitleri bu durumun en açık delilidir. Her iki ilin narh listelerinde geçen para çeşitleri 6 ayrı türde idi. Bu paraların akçe karşısında rayicileri şöyledir. Bir gurus 120 akçe, bir para 3 akçe, bir sümün 13 akçe, bir rub' 30 akçe ve bir sülüs 40 akçe idi. Ayrıca Kırım yağının Trabzon'da kullanılması, bu dönemde Karadenizin kuzeyi ile, Trablus sabununun, Filibe ve Mısır pirincinin bulunması da, Trabzon'un bu bölgeler arasında canlı bir ticaret merkezi olduğuna işaret eder. Aynı şekilde, Kastamonu'da Halep, Girid, İzmir sabunu ve Rumeli balı ile Aydın pamuğunun bulunması, buranın da bir ticari merkez olduğunu göstermektedir.

XVIII. yüzyılın ilk yarısına ilişkin Trabzon ve Kastamonu'daki narh defterleri, iktisat tarihi bakımından önemli olduğu kadar, kültür ve medeniyet tarihi bakımından da son derece ehemmiyetlidir. Özellikle Kastamonu narh defterlerinde zikredilen esnaf grupları (bakkalân, habbazân, demirciyân, kassabân, penbeciyân, nalçeciyan vb.) medeniyet tarihimize ve esnaf üzerinde yapılan araştırmalara ışık tutmaktadır. Yine, fiyatları verilen bir takım inşaat araç ve gereçleri (badavra enserisi, sağış enserisi, hartama muhu, hatil muhu vb.) de, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Trabzon ve Kastamonu mimarisinde kullanılan malzemenin bilinmesi ve imar işlerinin izlenmesi bakımından önemlidir. Diğer yandan taşınmaz malların fiyatları için ele alınan örneklerle bu konuda da fikir verildiği gibi, o dönem Trabzon evlerinin mimari özellikleri hakkında bilgi verilmiş oldu. Buna göre evler, müstakil, meyveli ve meyvesiz ağaçların bulunduğu bahçeli, anbarlı ve tahtadan, kiremit örtülü olabileceği gibi, kesme taşlardan da yapılmakta idi.

Gelecekte narh araştırmaları, fiyat tarihi yanında kültür ve medeniyet tarihine de ışık tutabilecek bir yönde yapılmalıdır. Yine, para tarihi araştırmalarında narh defterlerinin gözönünde bulundurulması gerekmektedir. Sosyo-ekonomik alanda yapılacak çalışmalarda, halkın yaşam tarzı ve standardının belirlenmesinde narh defterlerine de başvurulmalıdır. Bu yöndeki narh çalışmaları nüfus çalışmalarıyla içiçe yürütülmeli ve arz-talep arasındaki objektif sonuç yakalanabilmelidir. Ayrıca Osmanlı metrolojisi hakkında yapılacak çalışmalarda da narh defterleri kullanılmalıdır. Görüldüğü üzere devletin önemli işlerinden olan narh sistemi hakkında yapılacak çalışmalar, devletin ekonomik yapısının da

belirlenmesinde önemli rol oynayacaktır. İşte bu yönde, gelecekteki narh araştırmalarının ifade ettiğimiz hususları gerçekleştirebilmesi için, narh defterleri, diğer Osmanlı arşiv vesikalarıyla desteklenmelidir.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda, bu engin deryada para tarihi, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Trabzon ve Kastamonu halkının yaşam standardı, kültür ve medeniyet tarihi ile iktisat tarihinin önemli bir kesitini oluşturan fiyat tarihi hakkında açıklamalarda bulunduk. Ancak, bütün gayretlerimize rağmen oluşturulan bu çalışmanın hatasız, açıklamaların ise eksiksiz olduğu söylenemez. Umarız ki, bu eksiklikler, narh defterleri üzerindeki çalışmalar ilerledikçe tamamlanacaktır.

Tablo : 11

Trabzon ve Kastamonu Narh Defterlerine Gore Çeşitli Tarihlerde Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları (Akçe olarak)

Vilayetler	Ölçü Birimi	TRABZON							KASTAMONU						
		1715	1725	1728	1735	1736	1742	1747	1715	1725	1728	1735	1736	1742	1747
Dakik-i Hâs	1 Kıv.	8	8	10	12	15	-	-	-	-	-	4.6	6.5	-	7.5
Nişasta	"	34	15	20	30	20	-	-	12	10	12	12	18	18	14
Lahm-i Ganem	"	10	10	12	12	15	12	15	12	12	12	18	14	18	18
Lahm-i Bakır	"	5	-	8	-	-	-	-	6	5	6	9	7	9	9
Kuyruk Yağı	"	12	13.3	13.3	18	20	24	24	-	32	36	40	42	40	38
Revvan-ı Sâde	"	34	42	40	32	57	-	-	30	40	32	44	48	48	42
Revvan-ı Zeyt	"	-	40	40	30	54	-	42	36	36	30	36	48	60	36
İç Yağı	"	10	12	12	-	15	17.14	17.14	12	12	12	12	-	12	15
Rumeli Bah	"	-	22	24	-	24	-	-	-	28	28	30	30	39	36
Sirke	"	-	1	2	2	2	4	-	3	4	5	5	6	6	8
Tuz	"	0.6	2	1.3	1.5	2	2	1.5	-	1.5	1.5	2	2.5	5*	2
Nohut	"	4	4	6	6	5	-	-	5	5	4	6	6	10	12
Soğan	"	-	2.5	6*	2	2	4	-	2	1.5	2.5	3	3	3	3
Aı Nalı	1 Gy.	-	40	38	48	48	-	-	-	-	33	42	-	42	48
Eşek Nalı	"	36	18	16	24	24	24	33	-	-	12	18	-	16	15
Katur Nalı	"	8	30	28	32	36	36	40	-	-	28	34	-	34	34

Kaynak : TŞŞ ve KŞŞ.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- Ahmed el-Haseni : İslâm'da Para, Çev: Adem ESEN, İz Yayınları
Nr.172, İstanbul, 1996.
- AKDAĞ, Mustafa : Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâli
İsyanları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- _____ : Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihî. Cilt II,
Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet : Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûki Tahlilleri,
Kitap 6, Fey Vakfı Yayınları Nr., İstanbul, 1993.
- _____ : Şer'iyye Sicilleri, Cilt I, TDA Vakfı Yayınları
Nr.52, İstanbul, 1988.
- ANADOL, Cemal : Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve
Fütüvvetnâmeler, Kültür Bakanlığı Halk
Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları Nr.150,
Ankara, 1991.
- ANHEGGER, Robert : Kânunnâme-i Sultânî Ber- Müceb-i 'Örf-i
İNALCIK, Halil (haz.) : 'Osmanî II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine
Ait Yasaknâme ve Kânunnâmeler, TTK Yayınları
Nr.5, Ankara, 1956.
- AYDÜZ, Davut : İslâm İktisadında Narh, Işık Yayınları Nr.22,
İzmir, 1994.

- BABINGER, Franz : Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev: Coşkun ÜÇOK, Kültür Bakanlığı Yayınları Nr.435, Ankara, 1992.
- BOSTAN, Hanefi : XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993.
- BOSTAN, İdris : Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire, TTK Yayınları Nr.101, Ankara, 1992.
- BRAUDEL, Fernand : Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar, Çev: Mehmet Ali KILIÇBAY, Cilt I-III, Gece Yayınları Nr.27-29, Ankara, 1993.
- _____ : Medeniyet ve Kapitalizm, Çev: Mustafa OZEL, 2. Baskı, İz Yayınları Nr.146, İstanbul, 1996.
- _____ : II. Felpe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev: Mehmet Ali KILIÇBAY, Cilt 1, İmge Kitabevi Yayınları Nr.76, Ankar, 1993.
- BUSBECG, Ogier Chiselin De : Türkiyeyi Böyle Gördüm, haz: Aysel KURUTLUOĞLU, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları Nr.31, İstanbul, 1978.
- Cevdet Paşa : Tarih-i Cevdet, Cilt 1.6, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1303.

- ÇAĞATAY, Neşet : Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, TTK Yayınları Nr.104, Ankara, 1989.
- ÇAĞLAR, Keyder : Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914), Çev: Gül Çağalı GÜVEN, Tarih Vakfı Yurt Yayınları Nr.9, İstanbul, 1994.
- ÖZVEREN, Y. Eyüp
- QUATAERT, Donald (der) : Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik, İstanbul Üniversitesi Yayınları Nr 856, İstanbul, 1960.
- DALSAR, Fahri : Zübde-i Vekaiyat (O'ayların Özü), Cilt II, sad: Abdülkadir ÖZCAN, tercüman 1001 Temel Eser Yayınları Nr.115, İstanbul, 1977.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa
- D'OHSSON, M. De M. : 18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler, Çev: Zerhan, YUKSEL, Tercüman 10001 Temel Eser Yayınları Nr 3, İstanbul, 1975.
- DURİ, Abdulaziz : İslâm İktisat tarihine Giriş, Çev: sabri ORMAN, Endülüs Yayınları Nr.20, İstanbul, 1991.
- DÜZDAĞ, Mehmet Ertuğrul : Şeyhü'l-İslâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, Enderun Yayınları, İstanbul, 1972.
- ERGİN, Osman Nuri : Mecelle-i Umur-ı Belediye, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1338.
- ESEN, Adem : Sosyal Siyaset Açısından İslâm'da Ucret, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Nr.93, Ankara, 1993.

- Evliya Çelebi : Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, sad: Tevfik TEMELKIRAN-Necati AKTAŞ, Cilt I-II, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1932.
- FAROQHÎ, Suraya : Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Çev: Neyyir KALAYCIOĞLU, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları Nr.3, İstanbul, 1994.
- _____ : Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, Çev: Elif KILIÇ, Tarih Vakfı Yurt Yayınları Nr.48, İstanbul 1997.
- FAROQHÎ, Suraya ve diğerleri : Türkiye Tarihi, Cilt 3, 4 Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- GÜÇER, Lütfi : XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İstanbul Üniversitesi Yayınları Nr 1075, İstanbul, 1964.
- HALAÇOĞLU, Yusuf : XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, 2. Baskı, TTK Yayınları Nr.92, Ankara, 1991.
- _____ : XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı, 3. Baskı, TTK Yayınları Nr.127, Ankara, 1996.
- HAMMAD, Nezih : İktisadî Fıkıh Terimleri, Çev: Recep ULUSOY, İz Yayınları Nr 168, İstanbul, 1996.

- HASOL, Doğan : Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 3. Baskı, Yem Yayınları, İstanbul, 1988.
- HASSAN, Ümit : İbni Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Nr.493, Ankara, 1982.
- HINZ, Walther : İslâm'da Ölçü Sistemleri, Çev: Acar SEVİM, Marmara Üniversitesi Yayınları Nr.487, İstanbul, 1990.
- İbni Haldun : Mukaddime, Cilt II, Maarif Basımevi, Ankara, 1954.
- İbn Teymiye : Bir İslâm Kurumu Olarak Hisbe, Çev: Vecdi AKYÜZ, İnsan Yayınları Nr.47, İstanbul, 1989.
- İNALCIK, Halil : The Ottoman Empire The Classical Age (1300-1600), London ve New York, 1973.
- İNALCIK, Halil : An Economic social History ef The Ottoman Empire 1300-1914, Cambridge Üniversitesi Yayınları, Cambridge, 1994.
- QUATAERT, Donald (der) : An Economic social History ef The Ottoman Empire 1300-1914, Cambridge Üniversitesi Yayınları, Cambridge, 1994.
- KALLEK, Cengiz : Hz. Peygamber Döneminde Devlet ve Piyasa, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları Nr.2, İstanbul, 1992.
- KARAMAN, Hayreddin : Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar, Nesil Yayınları Nr.5, İstanbul, 1987.

- KARAMURSAL, Ziya : Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler, 2. Baskı, TTK Yayınları Nr.11, Ankara, 1989.
- Kâtip Çelebi : Bozuklukların Düzeltilmesinde Tutulacak Yollar (Düstüru'l-amel- li-ıslahi'l-halel), haz: Ali CAN, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Nr.497, Ankara, 1982.
- _____ : Cihannüma, İstanbul, 1732.
- _____ : Tuhfetü'l- Kibar Fi Esfari'l- Bihar, haz: Orhan Şaik GÖKYAY, 1. Baskı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı 1000 temel Eser Yayınları Nr.71, İstanbul,1973.
- KAZICI, Ziya : Osmanlılarda İhtisab Müessesesi, Kültür Basın Yayın Birliği Nr.21, İstanbul, 1987.
- KENNEDY, Paul : Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Çev: Birtane KARANAKÇI, 6. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Nr.3.06, Ankara, 1996.
- KOENIGSBERGER, H. G. : Early Modern Europe 1500-1789, Longman Yayınları, London ve New York, 1987.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat ve diğerleri : Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Cilt I, İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları Nr.1, İstanbul, 1994.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat (haz) : Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri, Enderun Yayınları Nr.13, İstanbul, 1983.

- LOWRY, Heath W. : Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi 1461-1583, Çev: Demet ve Heath LOWRY, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları Nr.159, İstanbul, 1981.
- Lütfi Paşa : Asafnâme, Matbaa-i Amedi, İstanbul, 1326.
- MANTRAN, Robert : XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Çev: Mehmet Ali KILIÇBAY-Enver ÖZCAN, Cilt I-II, TTK Yayınları Nr.12, Ankara, 1990.
- Mevdudi : İtikadi, İktisadi, Siyasi, Sosyal ve Fıkhi Meselelerin Fetvaları, Cilt 1, Nehir Yayınları Nr.41, İstanbul, 1992.
- MONTAGUE, Mary : 1717-1718'de (Lâle Devri Başlarında) Türkiye, Çev: Reşat Ekrem KOÇU, Çığır Kitabevi Yayınları Nr.5, İstanbul, 1939.
- MONTAQU, Lady : Türkiye Mektupları 1717-1718, Çev: Aysel KURUTLUOĞLU, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları Nr.12, İstanbul, 1977.
- Muhammed Bakır es-Sadr : İslâm Ekonomi Sistemi, Çev: Mehmed KESKİN-Saadettin ERGÜN, Cilt II, 1. Baskı, Rehber Yayınları Nr.30, Ankara, 1993.
- Mustafa Nuri Paşa : Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, Cilt I-II, 3. Baskı, sad: Neşet ÇAĞATAY, TTK Yayınları Nr.12, Ankara, 1992.

- NAGATA, Yuzo : Studies on the Social and Economic History of the Ottoman Empire, Akademi Kitabevi, İzmir, 1995.
- ÖZTÜRK, Mustafa : Orta Anadolu'da Fiatlar (1785-1860), Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1985.
- PAKALIN, Mehmet Zeki : Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Nr.2506, İstanbul, 1993.
- PAMUK, Şevket : 100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914, 3. Baskı, Gerçek Yayınları Nr.55, İstanbul, 1993.
- PANZAC, Daniel : Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850), Çev: Serap YILMAZ, Tarih Vakfı Yurt Yayınları Nr.51, İstanbul, 1997.
- PERE, Nuri : Osmanlılarda Madeni Paralar, Yapı Kredi Bankasının Osmanlı Madeni Paralar Koleksiyonu, İstanbul, 1968.
- REFİK, Ahmed : Lâle Devri 1130-1143, 3. Baskı, Matbaa-i Hayriye ve ortakları, İstanbul, 1331.
- _____ : Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (961-1000), Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1333.
- SAMİ, Şemseddin : Kâmûsu'l-A'lâm, Cilt 4-5, Mihran Matbaası, İstanbul, 1306, 1314.

- SAMİ, Şemseddin : Kâmus-i Türki, Enderun Yayınları Nr.31, İstanbul, 1989.
- SAMURKAŞ, Ali İhsan : Türkiye’de ve Hz. Muhammed Döneminde Enflasyon Düşüncesi, 1. Baskı, Rehber Basın Yayınları Nr.33, Ankara, 1993.
- SAYAR, Ahmed Güner : Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması, Der Yayınları Nr.41, İstanbul, 1986.
- SERTOĞLU, Midhat (haz) : Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi, Marmara Üniversitesi Yayınları Nr.515, İstanbul, 1992.
- SEVİN, Nurettin : On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bakanlığı Yayınları Nr.1195, Ankara, 1990.
- ŞİMŞEK, Rasim : Trabzon Belediye Tarihi, Cilt I, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları Nr.8, Trabzon, 1993.
- TABAKOĞLU, Ahmet : Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi, Dergâh Yayınları Nr.117, İstanbul, 1985.
- _____ : Türk İktisat Tarihi, 2. Baskı, Dergâh Yayınları Nr.122, İstanbul, 1994.
- TAVARNIER, J. B. : XVII. Asır Ortalarında Türkiye Üzerinden İran’a Seyahat, Çev: Ertuğrul GÜLTEKİN, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları Nr.153, İstanbul, 1980.

- Türk Dil Kurumu : Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, TDK Yayınları, Cilt I-XI, Ankara, 1963-1979.
- _____ : XVII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, Cilt I-VI, Ankara, 1963-1972.
- UNAT, Faik Reşit : Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu, 7. Baskı, TTK Yayınları Nr.37, Ankara, 1992.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı : Osmanlı Tarihi, Cilt 4, 4. Baskı, TTK Yayınları Nr.16, Ankara, 1988.
- ÜLGENER, Sabri Fehmi : Darlık Buhranları ve İslâm İktisat Siyaseti, Mayaş Yayınları Nr.9, Ankara, 1984.
- _____ : İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası, 3. Baskı, Der Yayınları Nr.6, İstanbul, 1991.
- _____ : Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadi Muvazenesizlik Meselesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları Nr.481, İstanbul, 1951.
- _____ : Zihniyet ve Din İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı, Der Yayınları Nr.18, İstanbul, 1981.
- YATMAN, Nurettin : Türk Kumaşları, Ankara Halkevi Yayınları Nr.27, Ankara, 1945.
- YENİÇERİ, Celâl : İslâm İktisadının Esasları, Şamil Yayınları, İstanbul, 1980.

- YÜCEL, Yaşar : Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler V 1640 Tarihli Es'ar Defteri Metnin Türk Harflerine Çevirisi ve Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları Nr.316, Ankara, 1982.
- _____ : Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar, TTK Yayınları Nr.13, Ankara, 1988.
- _____ : Osmanlı Ekonomi-Kültür-Uygarlık Tarihine Dair Bir Kaynak Es'ar Defteri 1640 Tarihli, TTK Yayınları Nr.14, Ankara, 1992.
- ZAİM, Sabahattin : İslâm-İnsan-Ekonomi, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1992.
- ZUHAYLİ, Vehbe : İslâm Fıkıh Ansiklopedisi, Cilt 4, 2. Baskı, Risale Yayınları, İstanbul, 1992.

b. Makale ve Bildiriler

- AKDAĞ, Mustafa : “Genel Çizgileriyle XVIII. Yüzyıl Türkiye Tarihi”, TAD, Sayı: 6-7 (1966), ss. 201-247.
- ANHEGGER, Robert : “Hazerfan Hüseyin Efendi'nin Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Mülâhazaları”, TM, Cilt X'dan ayrı basım (1953), ss. 367-393.

- AYKUT, Nezihi : “Osmanlı İmparatorluğu’nda XVII. Asır Ortalarına Kadar Yapılan Sikke Tashihleri”, **Prof. Dr. Bekir KÜTÜKOĞLU’na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi (1991), ss. 343-361.
- AYKUT, Nezihi : “Osmanlı Para Tarihi Üzerinde Bir Deneme”, **İlim ve Sanat**, Sayı: 44-45 (Ekim 1997), ss. 52-56.
- _____ : “Para Tarihi Bakımından Osmanlı Gümüş Sikkeleri”, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi’ne sunulan tebliğ, İstanbul, 21-25 Ağustos 1989.
- BALTA, Evangelia : “The Bread in Greek Lands During the Ottoman Rule”, **TAD**, Sayı: 27 (1994), ss. 199-226.
- BARKAN, Ömer Lütfi : “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, **İFM**, Sayı: 1-4 (Ekim 1951-Temmuz 1952), ss. 56-78.
- _____ : “Şark Ticaret Yolları Hakkında”, **İFM**, Sayı: 1 (Teşrin-i Evvel 1939), ss. 448-456.
- _____ : “Şehirlerin Teşekkül ve İnkişâfi Tarihi Bakımından: Osmanlı İmparatorluğu’nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, **İFM**, Sayı: 1-2’den ayrı basım (1963), ss. 239-296.

- BARKAN, Ömer Lütfi : “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, **TM**, Cilt: 10 (1953), ss. 1-27.
- _____ : “The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East”, **IJMES**, Cilt: 6 (1975), ss. 3-29.
- _____ : “XV. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar I-III”, **Tarih Vesikaları**, Sayı: 5, 7, 9 (Şubat-Haziran-Ekim 1942), ss. 15-40, 326-340, 168-177.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı : “Osmanlı İmparatorluğu’nda XVII. Ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni İle İlgili Belgeler”, **Belgeler**, Sayı: 7-8 (1969), ss. 49-77.
- BİNATLI, Yusuf Ziya : “Osmanlı Döneminin İktisadi ve Hukuki Bir Müessesesi Gedikler”, **Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, Sayı:1 (Nisan 1980), ss. 1-29.
- CEBECİ, Dilâver : “Osmanlı Devleti’nde İhtisab Ağalığı”, **TDA**, Sayı: 49 (Ağustos 1987), ss. 171-220.
- COLEMAN, D. C. : “İktisadi Tarih Nedir?”, **Tarih Çevresi Dergisi**, Sayı: 17 (Temmuz-Ağustos 1995), ss. 4-12.
- ÇİÇEK, Kemal : “Kastamonu Sancağı ve Nahiyelerinde Şerik(Hâne) Reaya”, **OA**, Cilt: XIII (1993), ss. 49-68.

- ÇİÇEK, Kemal : “The Earliest Population and Fiscal Surveys (Tahrir Defterleri) for the Anatolian Provinces of the Ottoman Empire”, **OTAM Dergisi**, Sayı: 7 (Ankara 1996), ss. 45-99.
- ÇİZAKÇA, Murat : “Bursa İpek Sanayiinin Maliyet Yapısı Üzerinde Düşünceler ve Ham İpek Fiyatları (1550-1650)”, **ODTÜ- Gelişme Dergisi**, Özel Sayısı (1978), ss. 98-110.
- _____ : “Fiyat Tarihi ve Bursa İpek Sanayii: Osmanlı Sanayiinin Çöküşü Üzerinde Bir İnceleme 1550-1650”, **TB**, Sayı: 11 (Güz 1980), ss. 89-118.
- _____ : “Osmanlı Ekonomisinde Akçe Tağışının Sebepleri Üzerinde Kısa Bir İnceleme”, **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, Cilt: IV-V (Şubat 1978), ss. 21-29.
- DEMİREL, Ömer : “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim Kuşam (XVI-XIX. Yüzyıllar)”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Cilt: 2 (Şubat 1993), ss. 703-755.
- TUŞ, Muhiddin
- GÜRBÜZ, Adnan
- ERDOĞDU, M. Akif : “18-19. Yüzyıl Osmanlı Panayırları ve Hafta Pazarlarına Dair Belgeler I”, **OTAM Dergisi**, Sayı: (1994), ss. 49-131.
- ERGENÇ, Özer : “Osmanlı Klasik Döneminde Eşraf ve Ayan Üzerine Bazı Bilgiler”, **OA**, Cilt: 3 (1982), ss. 105-113.

ERGENÇ, Özer

: “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler”, **VIII. Türk Tarih Kongresi**, Cilt II'den ayrı basım (1981), ss. 1265-1274.

: “Şehir tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler”, **Bellekten**, Sayı: 203'den ayrı basım (1988), ss. 667-683.

: “XVI. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Parası Üzerinde Yapılan İşlemlere İlişkin Bazı Bilgiler”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Özel Sayısı (1978), ss. 86-97.

: “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayii ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler”, **Bellekten**, Sayı 203'den ayrı basım (1988), ss. 501-533.

ESEN, Nüket

: “Türkiye’de Geçen Bir İngiliz Romanı: Trabzon’un Kuleleri”, **MÜ-TAD**, Sayı: 3 (1988), ss. 29-35.

FAROQHİ, Suraiya

: “Agricultural Crisis and the Art of Flute Playing: The Worldly Affairs of the Mevlevi Dervishes (1595-1652)”, **TURCICA**, Cilt: XX (1988), ss. 43-70.

: “Long-Term Change and the Ottoman Construction Site: A Study of Builders Wages and Iron Prices”, **Journal of Turkish Studies**, Cilt: 10 (1986), ss. 111-127.

FAROQHİ, Suraiya

: “Rural Society in Anatolia and the Balkans During the Sixteenth Century”, **TURCICA**, Cilt: IX Sayı: I (1977), ss. 161-195.

: “16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar (İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın, Menteşe)”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Özel Sayısı (1978), ss. 39-85.

GENÇ, Mehmet

: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi”, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi’ne sunulan tebliğ, İstanbul 21-25 Ağustos 1989.

: “Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi”, **Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/Tartışmalar**, Ankara 8-10 Haziran 1973.

: “17-19. Yüzyıllarda Sanayi ve Ticaret Merkezi Olarak Tokat”, **MÜ-TAD**, Sayı: 3 (1988), ss. 35-57.

GENÇ, Mehmet

: “18. Yüzyıla Ait Osmanlı Mali Verilerinin İktisadi Faaliyetin Göstergesi Olarak Kullanılabilirliği Üzerinde Bir Çalışma”, **TDA Dergisi**, Sayı: 10 (Şubat 1981), ss. 33-55.

: “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve Savaş”, **Yapıt**, Sayı: 49 (Nisan-Mayıs 1984), ss. 52-61.

- GÖKBİLGİN, M. Tayyib : “XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Diğer Doğu Karadeniz Bölgesi”, **Belleten**, Sayı: 102’den ayrı basım (1962), ss. 293-337.
-
- _____ : “XVII. Asırda Osmanlı Devletinde Islahat İhtiyaç ve Temayülleri ve Kâtip Çelebi”, **Kâtip Çelebi’den ayrı basım** (1957), ss. 197-218.
- GÖLCÜK, Şerafeddin : “Kelâmi Açından Fiat Artış ve Düşüleri”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 5 (1982), ss. 25-31.
- GÜÇER, Lütfi : “XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar”, **İFM**, Sayı: 1-4 (1954), ss. 1-20.
-
- _____ : “XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar”, **İFM**, Sayı: 1-4 (Ekim 1951-Temmuz 1952), ss. 79-98.
- GÜÇER, Lütfi : “XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul’un İâşesi İçin Hububatın Temini Meselesi”, **İFM**, Prof. Dr. Fuad KÖPRÜLÜ’ye ithaf edilmiş bulunan Cilt XI’den ayrı basım (1952), ss. 397-416.
- GÜLER, İbrahim : “XVIII. Yüzyılda Orta Karadeniz Bölgesinde Eşkıyalık Hareketleri”, **OA**, Cilt: 15 (İstanbul 1995), ss. 187-219.

- ISSAWİ, Charles : “The Tebriz-Trabzon Trade 1830-1900: Rise and Decline of Route”, **IJMES**, Cilt:1 (1970), ss. 18-27.
- İNAN, Kenan : “Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni”, **OTAM Dergisi**, Sayı: 7 (1996), ss. 119-135.
- İNALCIK, Halil : “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700”, **Archiwum Ottomanicum**, Cilt VI (1980), ss. 283-337.
- _____ : “Osmanlı İktisat Zihniyeti ve Osmanlı Ekonomisi”, **Tarih Risaleleri**, der: Mustafa ÖZEL, İz Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 35-55.
- _____ : “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişâfi Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle”, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul, 1993, ss. 139-186.
- _____ : “Osmanlı Metrolojisine Giriş”, **TDA**, Çev: Eşref Bengi ÖZBİLEN, Sayı: 73 (Ağustos 1991), ss. 21-50.
- İPŞİRLİ, Mehmet : “Hasan Kâfi el-Akhisari ve Devlet Düzenine Ait Eseri Usulü'l-Hikem Fi Nizâmi'l-Alem”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 10-11 (1981), ss. 239-278.

- JENNINGS, Ronald C. : "Plaque in Trabzon and Reactions tolt According to Local Judicial Registers", **Humanist And Scholar Essays in Honer of Andreas Tietze**, der: Heath W. LOWRY ve Donald QUATAERT, Türkiye, 1993, ss. 26-36.
-
- _____ : "The Society and Economy of Maçuka in the Ottoman Judicial Registers of Trabzon 1560-1640", Dumbarton Oaks'ta Sempozyum'da sunulan bildiri, Dumbarton Oaks, Mayıs 1982.
-
- _____ : "Urban Population in Anatolian in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon, and Erzurum", **IJMES**, Cilt: 7 (1976), ss. 21-57.
- KALLEK, Cengiz : "Medine Pazarı", **İktisat ve Din**, haz: Mustafa ÖZEL, İz Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 7-13.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad : "Lütfi Paşa", **TM**, Cilt: 1 (1925), ss. 119-150.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. : "Narkh", **Eİ**, Cilt: 7 (1993), ss. 964-965.
-
- _____ : "XVIII. Yüzyıl Sonlarında İstanbul Piyasası", Tarih Boyunca İstanbul Semineri bildirilerinden ayrı basım, İstanbul, 29 Mayıs-1 Haziran 1988.
-
- _____ : "XIX. Yüzyılda Trabzon Ticareti", Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi'nde sunulan bildiri, Samsun, 13-17 Ekim 1986.

- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. : “1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul’da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiatları”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 9 (1978), ss. 1-85.
-
- _____ : “1624 Sikke Tashihinin Ardından Hazırlanan Narh Defterleri”, **Tarih Dergisi**, Sayı:34 (1984), ss. 123-182.
- MADRAN, Emre : “Seyahatnamelerde Anadolu Kenti”, IX. Türk Tarih Kongresi’ne sunulan bildiri, Ankara, 21-25 Eylül 1981.
- MEEKER, Michael E. : “The Black Sea Turks: som Aspects of Their Ethnic Cultural Background”, **IJMES**, Cilt: 2 Sayı: 4 (Ekim 1971), ss. 318-345.
- Mehmed Aşık : “Manazırü’l Avâlim’den: Trabzon”, **Türk Dili Dergisi**, Sadeleştiren: Orhan Şaik GÖKYAY, Sayı: 258 (Mart 1973), ss. 477-481.
- ORTAYLI, İlber : “18. Yüzyılda Akdeniz Dünyası ve Genel Çizgileriyle Türkiye”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 1 (Nisan 1977), ss. 81-91.
- ÖZKAYA, Yücel : “Osmanlı İmparatorluğunda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu”, **TAD**, Sayı: 25 (1982), ss. 171-211.
-
- _____ : “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Esnaf Sorunları”, IX. Türk tarih Kongresi’ne sunulan bildiri, Ankara, 21-25 Eylül 1981.

- ÖZKAYA, Yücel : “XVIII. Yüzyılda Trabzon’un Genel Durumu”, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi’ne sunulan bildiri, Samsun, 13-17 Ekim 1986.
- ÖZ, Tahsin : “Türk Kumaş Tarihi Üzerinde Araştırmalar”, Türk Tarih Kongresi’ne sunulan bildiri, Ankara, 15-20 Kasım 1943.
- ÖZTÜRK, Mustafa : “Bursa’da Hububat Fiyatları (1775-1840)”, X. Türk Tarih Kongresi’ne sunulan bildiri, Ankara, 5-9 Eylül 1990.
- _____ : “Güney-Doğu Anadolu’da Fiyatlar”, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi’ne sunulan tebliğ, İstanbul, 21-25 Ağustos 1989.
- ÖZTÜRK, Mustafa : “Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili”, **Bellekten**, Sayı: 212 (Nisan 1991), ss. 87-100.
- _____ : “Tokat’ta Fiyatlar (1772-1823)”, Tokat Sempozyumu’na sunulan bildiri, Tokat, 2-6 Temmuz 1986.
- _____ : “Trabzon’da Fiyatlar (1750-1770)”, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi’ne sunulan bildiri, Samsun, 13-17 Ekim 1986.
- _____ : “XVIII. Yüzyıl Sonlarında İç Anadolu’da Fiyatlar”, X. Türk Tarih Kongresi’ne sunulan bildiri, Ankara, 22-26 Eylül 1986.

- ÖZTÜRK, Mustafa : “XIX. Yüzyılda Harput'ta Fiyatlar”, **Bellefen**, Sayı: 207-208 (Ağustos-Aralık 1989), ss. 797-829.
- PAMUK, Şevket : “Osmanlı Para Tarihine Nasıl Bakmalı?”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 119 (Kasım 1993), ss. 284-289.
- REFİK, Ahmed : “Osmanlı İmparatorluğunda Meskukat”, **TTEM**, Sayı: 7 (Kânùn-i Sâni 1341), ss. 1-39.
- SAHİLLİOĞLU, Halil : “Akçe”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 2 (1989), ss. 224-227.
- _____ : “Bolu'da Eşya Narh Fiyatları 1669-1679”, **Çele**, Sayı: 12 (Şubat 1964), ss. 8-17.
- _____ : “Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul'da Fiyatlar”, **BTTD**, Sayı: 1-3 (Ekim-Aralık 1967), ss. 36-40, 54-56, 50-53.
- _____ : “Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-1750)”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Özel Sayısı (1978), ss. 1-38.
- _____ : “1683-1740 Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu hazine Gelir ve Gideri”, VIII. Türk Tarih Kongresi'ne sunulan bildiri, Ankara, 11-15 Ekim 1976.

- SAHİLLİOĞLU, Halil : “XVIII. Yüzyıl Ortalarında Sanayi Bölgelerimiz ve Ticari İmkânları”, **BTTD**, Sayı: 11 (Ağustos 1968), ss. 61-67.
- _____ : “XVII. Asrın İlk Yarısında İstanbul’da Tedavüldeki Sikkelerin Raici”, **Belgeler**, Sayı: 1-2 (1964), ss. 228-233.
- SEZER, Hamiyet : “III. Selim Döneminde Kayseri’de Fiyatlar”, **TAD**, Sayı: 26 (1991), ss. 269-282.
- SOLAK, Fahri : “Ahilik”, **İktisat ve Din**, haz: Mustafa ÖZEL, İz Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 69-81.
- _____ : “Osmanlılarda İhtisab Kurumu”, **İktisat ve Din**, haz: Mustafa ÖZEL, İz Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 97-119.
- TABAKOĞLU, Ahmet : “İslâm Ekonomisi Üretime Dayalı Bir Ekonomidir”, **İzlenim Dergisi**, Sayı: 40 (Aralık 1996), ss. 33-36.
- _____ : “İslâm Fiyatlama İlkelerinin Osmanlı Dönemindeki Uygulaması”, V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi’ne sunulan tebliğ, İstanbul, 23-28 Eylül 1985.
- _____ : “İslâm İktisadı Açısından Kalkınma”, **İktisadi Kalkınma ve İslâm**, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987, ss. 241-259.

TABAKOĞLU, Ahmet

: “İslâm’da Para Politikası Hakkında Bir Deneme”,
Para, Faiz ve İslâm, İslâmi İlimler Araştırma
Vakfi Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 79-91.

: “Osmanlı Ekonomisinde Emek Piyasası ve
Ücretler”, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve
İktisat Tarihi Kongresi’ne sunulan tebliğ,
İstanbul, 21-25 Ağustos 1989.

: “Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi”, **İFM**,
Cilt: 43 (1987), ss. 111-150.

: “Osmanlı Ekonomisinde Kalkınmanın
Finansmanı”, **İktisat ve Din**, haz: Mustafa
ÖZEL, İz Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 29-55.

: “Osmanlı Ekonomisinde Narh Uygulaması”,
Kaynaklar, Sayı: 3 (Bahar 1984), ss. 73-80.

: “Osmanlı İktisat Tarihinde Enflasyon Meselesi
1700-1750”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2 (1985),
ss. 247-259.

: “Osmanlı Ekonomisinin Temelleri”, **İlim ve
Sanat**, Sayı: 44-45 (Ekim 1997), ss. 27-33.

TAN, Nail

: “Kastamonu’nun Ünlü Yemek, Yiyecek ve
İçecekleri”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**,
Türk Mutfağı Özel Sayısı (1990), ss. 101-119.

- TODOROV, Nikolay : “19. Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Esnaf Teşkilâtında Bazı Karakter Değişmeleri”, **İFM**, Sayı: 1-2 (Ekim 1967-Mart 1968), ss. 1-36.
- ÜLGENER, Sabri Fehmi : “İslâm Hukuk ve Ahlâk Kaynaklarında İktisat Siyaseti Meseleleri”, **Ebülûla Mardin’e armağandan ayrı basım** (1944), ss. 1151-1189.
- ÜNVER, Süheyl : “Üç Asır Önce Bir Nerh Defteri”, **Önasya**, Sayı: 46 (Haziran 1969), ss. 1-2.
- YALKIN, Suat : “Esnaf-Sanatkâr Kesiminin Tarihinde Ahiliğin Önemi”, I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu’na sunulan bildiri, Ankara, 13-15 Ekim 1993.

c. Gazeteler

- Hürriyet Gazetesi (22 Şubat 1988).
 Milliyet Gazetesi (22, 25 Şubat 1988).
 Radikal Gazetesi (29 Aralık 1997).
 Sabah Gazetesi (25 Mart 1989).
 Türkiye Gazetesi (25 Aralık 1997).

d. Kur’an

Kur’an (Ankebut Suresi, Araf Suresi, Bakara Suresi, En’am Suresi, Hacc Suresi, Hadid Suresi, İsrâ Suresi, Kassas Suresi, Mâide Suresi, Mutaffifin Suresi, Mü’minün Suresi, Nahl

Suresi, Nisa Suresi, Ra'd Suresi, Rahman Suresi, Rum Suresi, Sebe Suresi, Şura Suresi, Yasin Suresi, Zümer Suresi).

e. Hadisler

Ahmed İbn Hanbel, Müsned, Cilt 2.

Ebu Davud, Sünen, Buyu' 49.

İbn Mâce, Sünen, Ticârat 27.

Mâlik, Muvatta, Buyu' 57.

Tirmizi, Sünen, Buyu' 73.

f. Arşiv Kaynakları

Kastamonu Şer'yye Sicilleri: 418/8, 419/9, 420/10, 421/11, 422/12, 423/13, 424/14, 425/15, 426/16, 427/17, 428/18, 429/19, 430/20, 431/21, 432/22, 433/23, 434/24, 435/25, 436/26, 437/27, 438/28, 439/29, 440/30, 441/31, 442/32, 443/33, 444/34, 445/35, 446/36, 447/37, 448/38, 449/39, 450/40, 451/41, 452/42, 453/43, 454/44, 489/79.

Trabzon Şer'yye Sicilleri: 42/1862, 42/1863, 42/1864, 42/1865, 42/1866, 42/1867, 42/1868, 42/1869, 42/1870, 42/1870-1, 42/1871, 42/1872, 42/1873, 42/1874, 42/1875, 42/1876, 42/1877, 42/1878, 42/1879, 42/1880, 42/1881, 42/1882, 42/1883, 42/1884, 42/1885, 42/1886, 42/1887, 42/1888, 42/1889, 42/1890, 42/1891, 42/1892, 42/1893, 42/1894, 42/1895, 42/1896, 42/1897, 42/1898, 42/1899, 42/1900, 42/1901, 42/1902, 42/1903, 42/1904, 42/1905, 42/1906, 42/1907, 42/1908, 42/1909, 42/1910, 42/1911, 42/1912, 42/1913, 42/1914, 42/1915, 42/1916, 42/1917, 42/1918.

BOA, MD 3, Hüküm No : 425, 482, 558, 640, 1051, 1109, 1270, 1652, 1653, 1654, 1660.

BOA, MD 6, Hüküm No : 115, 266, 371, 485, 489, 1115, 1184, 1384, 1474.

EKLER

Ek 1

SÖZLÜK

Alef: Yulaf, hayvan yemi.

Arab sabunu: Hamur halde ve koyu renkli sabun.

Asel: Bal.

Asel-i harci: Kalitesiz bal.

Asel-i musaffa: Süzdürülmüş bal.

Asel-i vasat: Kalitesi biraz düşük bal.

Aslan elma: Kırmızı renkte tatlı ve sulu elma çeşidi.

Badavra: Evlerin üstüne kiremit yerine örtülen tahta.

Bâdem: İçi ve pek taze iken kabuğu bile yenen ve yağı çıkarılan meyvedirler. Başlıca üç çeşidi vardır. Bunlardan kolay kırılanına diş yahut sakız, sertine top bademi ve acıca olup kurabiyesi ve sabunu yapılan cinsine de acı bâdem denir.

Bal kabağı: Uzun ve sarı renkte kabak çeşidi.

Bal üzüm: Kokulu ve yuvarlak taneli bir çeşit beyaz üzüm.

Bargiye: Yük taşıyan, araba çeken, üstüne binilen at.

Basma: Helva yoğrulan kazan.

Bey' etmek: Bir şeyi satmak.

Beylerce: Büyük, beyaz, yuvarlak taneli ve kokulu üzüm.

Biryân: 1- Et ve pirinçle tepside pişirilen bir yemek. 2- Tamamıyla içi boşaltılarak kapalı kuyularda pişirilen koyun ve kuzu eti.

Boza: Darı hamurundan oluşmuş ekşimiş bir içecek.

Çevicék: Küçücük.

Çörek: Değirmi ekmek.

Dakik: Un.

Dakik-i harci: Kalitesiz un.

Dakik-i hâs: Kaliteli un.

Değirmi: Eni, boyu bir. Kare.

Don yağı: Balmumu yapımında kullanılan bir madde.

Edik: Köylü çizmesi.

Ednâ: En küçük.

Elvan ipek: Alacalı, rengârenk ipek.

Enser: Çivi.

Evasıt: Ay ile kullanıldığında ayın ortasını ifade eder.

Feres: Dişi at.

Ferş kâhisi: Genişçe açılmış yufkadan yapılan kâhi.

Fi: Hayvan yemi.

Garar (Harar): At kılından büyük torba çuvalı.

Gevrek: Mısır ya da buğday ununun kaymakla yoğrulmasıyla yapılan bir çeşit ekmek.

Geym: 1- Giyecek şey, tane. 2- Takım. Bir geym nal.

Girid sabunu: Beyaz sabun.

Gözleme: İki cins hamur ki; biri tatlı, diğeri börektir.

Güfter: Üzüm şiresinden yapılan kalın pestil.

Gurre. Ayın ilk günü.

Güvez (Güğez): Yeşil ve mor arası bir renk.

Hallac: Pamuk atan kişi.

Ham kuyruk: Kıyılmamış kuyruk.

Harca: Sık ve ufak salkımlı bir çeşit kırmızı üzüm.

Harci: Adı, ucuz.

Harci çörek: Esmer buğdaydan yapılan çörek.

Hartama: Trabzon dolaylarındaki evlerde çıralı ağaçları ince ince (3 cm-2 cm) yarıp kirişler üzerine bindirmeli kaplayarak yapılan çatı örtüsü. 2- Bu işi yapmak üzere yarılmış ağaçlara verilen ad. Hartamaların boyu yaklaşık 80 cm'dir.

Hatil: Yığma ve hımış yapıda, ağırlığı yatay olarak dağıtmak ve duvarların düşey doğrultusundaki çatlamlarını önlemek üzere duvarın içine yatay olarak boydan boya uzatılan ahşap tuğla veya beton bağlama ögesi.

Hurda: Ufak şey.

Islah tulum peyniri: Süzdürülmüş tulum peyniri.

İbrişim: Bükülmüş ipek, ipek ipliği.

Kâhi: Kuru boğaca cinsinden üç köşeli çarşı böreği.

Kakma: 1- Taç üzerine konulan daire biçimindeki gümüş levha. 2- Atlas üzerine altın ya da gümüş telle işlenen bir çeşit iş.

Kakule: 1- Hintten gelir, baharattan bir cins tane. 2- Midevi, gaz söktürücü, koku verici olarak kullanılan bir tohum.

Kalbur: Bir çeşit kap.

Kapare: Başı yarım küre şeklinde olan bir çeşit ayakkabı ve sandık çivisi.

Kaşkaval peyniri: Yavanca ve kalın tekerlek suretinde peynir.

Katmer: Arasına kaymak ya da yağ sürülerek katlanmış yufka ekmeği.

Kebir: Büyük.

Kendir: Urgan, ip.

Kırmızı üzüm: Genellikle kırmızı şarap yapımında kullanılan bir çeşit üzüm.

Kiriş: Boyu doğrultusundaki eksenine dik kuvvetlerin etkisi altında bulunan çubuk; döşemeden gelen yükleri düşey taşıyıcılara aktaran eğilmeye dayanıklı strüktür elemanı.

Kişniş: 1- Yaban papatyası. 2- Çiçekleri papatyaya benzeyen fena kokulu bir ot. 3- Maydanozgillerden senelik, otsu bir bitki olup daha ziyade şekercilik ve likör sanayiinde kullanılır. Tıpta iştah açıcı, bağırsak gazlarını giderici, sınırları yatıştırıcı tesirleri vardır.

Kozlu helva: Cevizli helva.

Köstek: Kaçmasını önlemek için hayvanın iki veya üç ayağına vurulan bağ.

Kullab: 1- Çengel, kanca. 2- Eğirme çarkı.

Kütahane: Kısaca, bodurca. Ayakkabıda küçük boy.

Lahm: Et.

Lahm-i bakar: Kuzu eti.

Lahm-i camus: Çamuş eti.

Lahm-i ganem: Koyun eti.

Lahm-i ganem çikrikçi: Seyyar kasabın sattığı koyun eti.

Lahm-i mağaz: Keçi eti.

Lob incir: Yuvarlak top biçimindeki tatlı incir.

Maa: Beraber.

Maktu': Kesilmiş.

Mayalı halka etmek: Saçta pişirilen değirmi ekmek.

Mertek: Ahşap çatıda mahyadan oluklara kadar uzanıp örtüden gelen yükleri taşıyan ve aşıklara ileten, çoğu 3/10, 4/10, 5/10, 5/12 cm kesitli ağaçlara verilen ad. Dört köşe kereste direk.

Mest: Taban ve yüzü yumuşak deride, düğmesiz ve bağısız, ayağa çorap gibi giyilen bir cins ayakkabı.

Muhtesib: İhtisab işlerinin yani çarşı-pazar ile ilgili işleri kontrol eden kişidir.

Mumbar (Bumbar): 1-Koyun vesâirenin kalın bağırsağına doldurularak yapılan sucuk. 2- Bu bağırsağın ciğer kıyması ve pirinçle doldurulup tava veya tepside pişmesi.

Muytab: 1-Keçi kılından dokunmuş ve örülmüş şey. 2-At takımının kıldan olanları. 3-Bunları dokuyan ve satan.

Nalçe: Ayakkabı ve çizmelerin altına, dayanmasını temin maksadıyla çivilenen, özel şekildeki demir parçaları.

Nân: Ekmek.

Nân-ı aziz: İyi undan yapılan ekmek. Kaliteli ekmek.

Nân-ı aziz-i hâs: En iyi undan yapılan ekmek.

Nân-ı aziz-i harci: Esmer buğdaydan yapılan kaliteli ekmek.

Nân-ı harci: Harci ekmek. Esmer buğdaydan yapılan ekmek.

Nân-ı çörek: Değirmi ekmek.

Nân-ı pide: Yassı ekmek, yufka halindeki ekmek.

Nân-ı pide-i hâs: Kaliteli pide ekmeği.

Nân-ı somun: 1-Fırın ekmeği. 2-İki okkalık buğday ekmeği.

Nardenk: 1-Üzüm, nar, erik ve kızılıktan yapılan ekşimsi pekmez. 2-Domates suyu, salça.

Orta ayak: 1-Ayakkabıcıların kullandığı kadın ayakkabısı kalıbı. 2-Çizmeye benzeyen bir çeşit ayakkabı.

Papuç: 1-Ökçesiz terlik. 2-Ayakkabı.

Paybend: At vs. hayvanların yürümelerini önlemek için iki veya çift olarak dört ayağına takılan bağ.

Peksimet: Katı ekmek. Seferde dayanmak ve hafif olması için özellikle çok pişirilen ekmek.

Penbe: Pamuk.

Razzaki üzüm: İri, kalın türündeki üzüm.

Revgan (Rugan): Yağ.

Revgan-ı bezir: Keten tohumundan çıkarılan yağ. Çiçek yağı.

Revgan-ı celfi: Tavuk yağı.

Revgan-ı zeyt: Zeytinyağı.

Rüzgâr: Yemeniye benzer bir çeşit ayakkabı.

Sağış: Sayı, adet, miktar, hesap.

Sağır: Küçük.

Saz: Çayır.

Selh: Ayın son günü.

Somak: 1-Peynirle yapılan dürüm. 2-Dağda yetişen küçük, kırmızı bir çeşit meyve. 3-Olgunlaşmamış üzüm salkımı ve bu üzüm salkımından önce oluşan filiz. 4-Zeytin ağacının ilk tomurcukları. 5-Sepicilikte deri işlemekte kullanılan bir çeşit ot. 6-Kabağın içi oyularak yapılan geyik çağırma borusu. 7-Taneleri alınmış mısır koçanı. 8-Taze mısır.

Şa'ir: Arpa.

Şem'-i asel: Bal mumu.

Şem' revgan: Mum yağı.

Tâbe kâhisi: Tepside yapılan genişçe kâhi.

Tağar: Ağzı geniş büyük toprak kap.

Taybend: Tokalı ve ilikli bir cins kuşak.

Tiritli kebab: İçine peynir, soğan vb. malzemeler konularak yapılan kebab.

Torba yoğurdu: Mayalanmış yoğurdun torbaya konulmuş hali.

Tulum kabağı: Dolma yapılan kabak cinsi.

Tulum peyniri: Hayvanın bütün çıkarılmış derisinden ibaret kabın içinde yapılan peynir.

Türabi ibrik: Topraktan yapılan ibrik.

Ulu ayak: Bir çeşit ayakkabı kalıbı.

Ulu orta: Bir ayakkabı çeşidi. Yemeni, çapula. Bir ayakkabı kalıbı.

Vasat: Orta.

Yapağı: Koyunun kırkılmış yünü.

Za'feran (Safran): Süsengiller familyasından, yurdumuzda da yetişen 10-15 cm boyunda, sarı çiçekleri olan bir bitki ki, tepeciklerinden elde edilen toz, renk, tat ve koku verici olarak kullanılır.

Zenne: Kadın cinsi. Bir çeşit ayakkabı.

Zergerdâne: Orta boylu ayakkabı kalıbı.

1700-1750 YILARINDA TRABZON NARH LİSTELERİNDEKİ MADDELERİN FİYATLARI

Tablo : 1

No	Maddenin Cinsi	Buğday		Şa'ir		Dakik-i Hâs		Etmek		Nân-i Azîz		Nân-i Azîz-i Hâs		Kâhi Çörek		Peynirli Çörek		Açıklama
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
1	3 Z 1113	92Kıy.	286					140 Dr.	1									Etmegin killesi 120 akçe. Daha sonra Halis etmek: 130 Dr. 1 akçe.
2	6 Z 1113	1 Kıy.	180					130 Dr.	1									
3	22 Ra 1116							130 Dr.	1									
4	25 Ş 1116							80 Dr.	1									
5	17 S 1120							100 Dr.	1									
6	6 C 1124							110 Dr.	1									
7	27 S 1126	90Kıy.	240					111 Dr.	1									
8	28 R 1126	90Kıy.	364					90 Dr.	1									
9	9 C 1127							120 Dr.	1									
10	Gr. L 1127	90 Kıy.	429					100 Dr.	1									
11	3 L 1127	1 Kıy.	442					90 Dr.	1									
12	22 1129							130 Dr.	1									
13	Gr. Ca 1129							150 Dr.	1									
14	11 L 1129							120 Dr.	1									
15	7 M 1131									100 Dr.	1							Arpa ölçüsü, Trabzon kilisi.
16	7 M 1131									130 Dr.	1							
17	11 Ca 1131									100 Dr.	1							
18	1136									130 Dr.	1							
19	13 R 1138									110 Dr.	1							
20	Gr. Ra 1140									120 Dr.	1							
21	26 Ş 1141																	
22	20 B 1143																	
23	5 Z 1144									90 Dr.	1							Arpa ölçüsü lahra kilisi.
24	5 B 1145									80 Dr.	1							Kâhi.
25	23 L 1145									80 Dr.	1							

Tablo : 3'ün Devamı

29	10 Za 1151																1 Kıy.	15																							
30	1 Ş 1153																1 Kıy.	15																							
31	9 C 1154																1 Kıy.	12																							
32	Slh. Ş 1155															1 Kıy.	12	1 Kıy.	10																						
33	25 L 1156	1 Kıy.	24													1 Kıy.	15			1 Kıy.	8																				
34	Gr. R 1157	1 Kıy.	24													1 Kıy.	15			1 Kıy.	10																				
35	4 B 1157															1 Kıy.	12																								
36	25 L 1157	1 Kıy.	24													1 Kıy.	15			1 Kıy.	7																				
37	27 Ş 1158																			1 Kıy.	10																				
38	20 B 1160															1 Kıy.	15																								
39	5 Ra 1161															1 Kıy.	15																								
40	8 L 1162	1 Kıy.	36													1 Kıy.	15	1 Kıy.	12			1 Kıy.	8																		
41	21 Ş 1163	1 Kıy.	36													1 Kıy.	12			1 Kıy.	8																				

Tablo : 4

No	Tarih	Morino Balık		Taze Balık		Uzaktan Gelen		Hayvan		Çiğir		Baş		İşkembe		Mumbar		Kuyruk		Kuyruk Yağı		Açıklama		
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri			
1	22 Ra 1116																		1 Kıy.	10			Kuyruk etsiz olmak üzere.	
2	28 R 1126	1 Kıy.	13																					
3	3 L 1127	1 Kıy.	10	1 Kıy.	10						3	1	3	1					10 Kıy.	120				
4	7 A 1131	1 Kıy.	10																9 Kıy.	120				
5	7 A 1131	1 Kıy.	10	1 Kıy.	10														9 Kıy.	120				
6	1136	1 Kıy.	10	1 Kıy.	10														10 Kıy.	120				
7	13 R 1138	1 Kıy.	10	1 Kıy.	10	1 Kıy.	30																	
8	Gr. Ra 1140	1 Kıy.	10	1 Kıy.	10	1 Kıy.	40																9 Kıy.	120
9	26 Ş 1141	1 Kıy.	10	1 Kıy.	8	1 Kıy.	40																9 Kıy.	120
10	5 Z 1144			1 Kıy.	10																		9 Kıy.	120
11	5 B 1145	1 Kıy.	11	1 Kıy.	10														1 Kıy.	13				
12	8 S 1146																						7.5 Kıy.	120

Tablo : 4'ün Devamı

No	Tarih	Balık Yağı		Tere Yağı		Revgan-1 Sade		Revgan-1 Sade-i Anmamış		Sade Yağ Kurumu		Revgan-1 Sade-i Hemsin		Revgan-1 Zeyt		Revgan-1 Zeyt İstanbullu		Mafka Yağı		Revgan-1 Yedek Anmamış		
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
13	7 Ra 1148																		1 Kiy.	18		
14	7 Ra 1148																		1 Kiy.	18		
15	7 Ra 1148																		1 Kiy.	18		
16	5 Ra 1149																		6 Kiy.	120		
17	17B 1151																		5.5 Kiy.	120		
18	1 Ş 1153																		5.5 Kiy.	120		
19	9 C 1154																		5 Kiy.	120		
20	Slh. Ş 1155																		6 Kiy.	120		
21	25 L 1156																		6 Kiy.	120		
22	4B 1157																		6 Kiy.	120		
23	20B 1160																		5 Kiy.	120		
24	5 Ra 1161																		5 Kiy.	120		
25	8 L 1162			1 Kiy.	12														5 Kiy.	120		
26	21 Ş 1163																		5 Kiy.	120		

Tablo : 5

No	Tarih	Balık Yağı		Tere Yağı		Revgan-1 Sade		Revgan-1 Sade-i Anmamış		Sade Yağ Kurumu		Revgan-1 Sade-i Hemsin		Revgan-1 Zeyt		Revgan-1 Zeyt İstanbullu		Mafka Yağı		Revgan-1 Yedek Anmamış		
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
1	17 S 1120	1 Kiy.	8	1 Kiy.	34	1 Kiy.	46															
2	27 S 1126	Kiy.	15				40															
3	28 R 1126	1 Kiy.	10				180															
4	10 B 1127						34															
5	3 L 1127	1 Kiy.	8				180															
6	7 M 1131	1 Kiy.	10				36	1 Kiy.	30													
7	7 M 1131	1 Kiy.	12				34	1 Kiy.	30													
8	1136	1 Kiy.	10				36	1 Kiy.	30													
9	13 R 1138	1 Kiy.	10				42	1 Kiy.	40													
10	Gr. Ra 1140	1 Kiy.	10				42	1 Kiy.	40													
11	26 Ş 1141	1 Kiy.	8				40	1 Kiy.	40											1 Kiy.	36	

TC İKİŞEKÜCÜRETİM KURULU
DOKÜMANİTASYON MERKEZİ

Tablo : 13

No	Maddenin Cinsi	Şalgam		Turp		Kabak		Bal Kabağı		Tulum Kabağı		Kara Kabak		Kavun		Karpuz		Elma		Elma-i Sinop			
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri		
1	28 R 1126																						
2	3 L 1127									1 Bt.	3		2 Kay.	1	1 Bt.	12	1 Bt.	8		1 Kay.	10		
3	7 M 1131	1 Kay.	1	1 Kay.	1																300 Dr.	1	
4	7 M 1131	1 Kay.	1	1 Kay.	1																	300 Dr.	1
5	1136	1 Kay.	1	1 Kay.	1																	1 Kay.	2
6	13 R 1138	6 Kay.	3							6 Kay.	8											1 Kay.	2
7	Gr. Ra 1140	1 Kay.	3							6 Kay.	6												
8	26 Ş 1141	6 Kay.	3							6 Kay.	6												
9	5 B 1145	1 Kay.	1																				
10	7 Ra 1148					1 Bt.	8																
11	7 Ra 1148					1 Bt.	8																
12	7 Ra 1148					1 Bt.	8																
13	2 R 1149					1 Kay.	6																
14	22 Ca 1157					1 Kay.	3																
15	25 L 1157																						
16	8 L 1162					1 Bt.	8																
17	21 Ş 1163					1 Bt.	6																

E.Ş. TÜRKİYE KÖÇÜRETİM KURULU
DOĞU ANKARA TASTON MERKEZİ

Tablo : 17

No	Maddenin Cinsi	Katıllı Fındık		Kavrulmuş Keşane		Sakız		Çıra		Kakule		Sabun		Sabun-1 Halep		Sabun-1 İzmir		Trablus Sabunu	
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri
1	17 S 1120													1 Kıy.	60	1 Kıy.	46		
2	27 S 1126													Kıy.	50	Kıy.	40		
3	28 R 1126													1 Kıy.	50				
4	3 L 1127			Dr.	2			1 Kıy.	1	Dr.	2			1 Kıy.	40	1 Kıy.	33		
5	7M 1131			50 Dr.	1									1 Kıy.	38	1 Kıy.	30		
6	7M 1131			50 Dr.	1									1 Kıy.	38	1 Kıy.	30		
7	1136			50 Dr.	1									1 Kıy.	44	1 Kıy.	34		
8	13 R 1138			50 Dr.	1									1 Kıy.	45	1 Kıy.	39		
9	Gr. Ra 1140													1 Kıy.	45	1 Kıy.	-		
10	26 S 1141													1 Kıy.	42	1 Kıy.	30		
11	20 B 1143															1 Kıy.	40		
12	5 Z 1144		400 Dr.	6				1 Kıy.	1,5			1 Kıy.	27-30						
13	5 B 1145							1 Kıy.	1							1 Kıy.	32		
14	17 B 1146															1 Kıy.	24	1 Kıy.	22
15	19 B 1146															1 Kıy.	24	1 Kıy.	28
16	7 Ra 1148															1 Kıy.	30		
17	7 Ra 1148															1 Kıy.	30		
18	7 Ra 1148															1 Kıy.	30		
19	2 R 1149															1 Kıy.	30		
20	14 B 1149															1 Kıy.	36	1 Kıy.	40
21	Evl. N 1149														40				
22	17 B 1151																	1 Kıy.	36
23	10 Za 1151															1 Kıy.	30		
24	25 S 1156																	1 Kıy.	45
25	Gr. R 1157															1 Kıy.	40	1 Kıy.	45
26	25 L 1157															1 Kıy.	40	1 Kıy.	45
27	20 B 1160																	1 Kıy.	42
28	8 L 1162															1 Kıy.	30	1 Kıy.	36
29	21 S 1163															1 Kıy.	33	1 Kıy.	36

Tablo : 18

No	Tarih	İstanbul Sabunu		Sabun-ı Kaymak		İbrişim		Elvan İpek		Elvan İbrişim		Güvezi İpek		Beyaz İpek		Penbe		Hallaç Pembesi		Yapağı	
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri
1	22 Ra 1116			1 Dr.	6																
2	28 R 1126	1 Kuy.	40	1 Dr.	5			1 Dr.	4			1 Dr.	6	1 Dr.	3		1 Kuy.	55			
3	3 L 1127							Dr.	2,5		4										
4	7M 1131							2 Dr.	5			1 Dr.	6								
5	7M 1131							2 Dr.	5			1 Dr.	6								
6	1136							2 Dr.	6			1 Dr.	6								
7	13 R 1138							2 Dr.	6			1 Dr.	6							1 Kuy.	10
8	Gr. Ra 1140							2 Dr.	6			1 Dr.	6							1 Kuy.	10
9	26 Ş 1141							2 Dr.	6			1 Dr.	6							1 Kuy.	10
10	5 Z 1144																				
11	5 B 1145																			1 Kuy.	80
12	Ev. N 1149																				72

Tablo : 19

No	Tarih	Bez-i Rize		Hurdâ Mazdeki		Sürmene İpliği Elvan Gül		Tobra Yem		At Tobrası Yem		Fi		Yem		Saman		Saman Gararı		Paybend Naa Köstek Çayırı		
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
1	28 R 1126	1 Dr.	5																			
2	Gr. L 1127			Dr.	3																	
3	3 L 1127								8			1 Kuy.	182									
4	7M 1131														10							
5	7M 1131														13							
6	5 Z 1144																			1	1 Çift	180
7	5 B 1145																			1	1	20

Tablo : 24

No	Tarih	Harama Kiris		Mertek Nuhuh		Hatil Nuhuh		Tabta Nuhuh		Hartauma Nuhuh		Nal		Nal-1 At		Nal-1 Hfmar		Nal-1 Katur		Nal-1 Feres		Açıklama	
		Olçü Birimi	Akçe Değeri	Olçü Birimi	Akçe Değeri	Olçü Birimi	Akçe Değeri	Olçü Birimi	Akçe Değeri	Olçü Birimi	Akçe Değeri	Olçü Birimi	Akçe Değeri	Olçü Birimi	Akçe Değeri	Olçü Birimi	Akçe Değeri	Olçü Birimi	Akçe Değeri	Olçü Birimi	Akçe Değeri		
1	3 L 1127																						
2	7 N 1131			5 Kiy.	200	1 Kiy.	33	2 Kiy.	140	2 Kiy.	120			1 Gy.	40	1 Gy.	12	1 Gy.	24	1 Gy.	24		Tabta muhu: 3 Kiy. 160 akçe
3	7 N 1131	4 Kiy.	120					3 Kiy.	160					1 Gy.	40	1 Gy.	12	1 Gy.	24	1 Gy.	24		Hartauma kiris: 4 Kiy. 150 akçe
4	1136	4 Kiy.	140	5 Kiy.	200	1 Kiy.	33	3 Kiy.	150	1000 Ad.	130				36		12		34				Hartauma kiris: 5 Kiy. 180 akçe. Def a tabta muhu: 2,5 Kiy. 140 akçe
5	13 R 1138	4 Kiy.	140	5 Kiy.	200	1 Kiy.	33	2,5 Kiy.	140	1000 Ad.	120			1 Gy.	40	1 Gy.	18	1 Gy.	30	1 Gy.	30		Hartauma kiris: 5 Kiy. 180 akçe. Tabta muhu: 3 Y.ük. 150 akçe.
6	Gr. Ra 1140	4 Kiy.	140	5 Kiy.	200	1 Kiy.	33	3 Kiy.	150	1000 Ad.	120						18	1 Gy.	40	1 Gy.	40		Hartauma kiris: 5 Kiy. 180 akçe. Def a tabta muhu 2,5 Kiy. 140 akçe.
7	26 Ş 1141	4 Kiy.	140	5 Kiy.	200	1 Kiy.	30	3 Kiy.	150	1000 Ad.	130			1 Gy.	38	1 Gy.	16	1 Gy.	28	1 Gy.	28		Hartauma kiris: 5 Kiy. 180 akçe. Def a tabta muhu: 2 Kiy. 130 akçe.
8	5 Z 1144													1 Gy.	40	1 Gy.	18	1 Gy.	30	1 Gy.	30		
9	5 B 1145																18						
10	7 Ra 1148													1 Gy.	48	1 Gy.	24	1 Gy.	32	1 Gy.	32		
11	7 Ra 1148													1 Gy.	48	1 Gy.	24	1 Gy.	32	1 Gy.	32		
12	7 Ra 1148													1 Gy.	48	1 Gy.	24	1 Gy.	32	1 Gy.	32		
13	14 B 1149													1 Gy.	48		24		36				
14	1 Ş 1153													1 Gy.	45				32	1 Gy.	32		
15	Slh. Ş 1155																		36	1 Gy.	36		
16	25 Ş 1156																		36	1 Gy.	36		
17	Gr. R 1157																		36	1 Gy.	36		
18	21 C 1157																		36	1 Gy.	36		
19	25 L 1157																		36	1 Gy.	36		
20	27 Ş 1158																		36	1 Gy.	36		
21	20 B 1160																		48	1 Gy.	48		
22	5 Ra 1161																		40	1 Gy.	40		
23	8 L 1162																		48	1 Gy.	48		
24	21 Ş 1163																		48	1 Gy.	48		

Tablo : 25

Maddenin Cinsi	Nal-1 Feres (Altı Mfihli)		Nal-1 Feres (Sekiz Mfihli)		Sekiz Mfihli Katır Nalı		Altı Mfihli Nal		Sekiz Mfihli Nal		Nal-1 Demireci		At Nalı Demireci İş		Giresun Nal-1 At		Keskik Nal		Değirmen Ücreti		
	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Açıklama
1	17 S 1120											1 Gy.	60								
2	3 L 1127											1 Gy.		36							
3	7 M 1131															1 Gy.	30			1 Yükl	24
4	1136																30			1 Yükl	24
5	13 R 1138															1	30			1 Yükl	20
6	Gr. Ra 1140															1 Gy.	30			1 Yükl	20
7	26 Ş 1141																28			1 Yükl	20
8	Slh. Ş 1155	1 Gy.	48				1 Gy.	60													
9	25 Ş 1156	1 Gy.	48				1 Gy.	60													
10	Gr. R 1157															1 Gy.	48			1 Gy.	60
11	27 Ş 1158															1 Gy.	60			1 Gy.	72
12	8 L 1162															1	61.5			1 Gy.	72
13	21 Ş 1163															1 Gy.	48			1 Gy.	60

Tablo : 26

Maddenin Cinsi	Orta Hisara Hamal Ücreti		Kuleye Hamal Ücreti		İmarate Hamal Ücreti		Yeni Cumaya Hamal Ücreti	
	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri
1	13 R 1138	2		3		3		4

1700-1750 YILLARINDA KASTAMONU NARH LİSTELERİNDEKİ MADDELERİN FİYATLARI

Tablo : 1

No	Maddenin Cinsi	Dakik-i Has		Nân-i Pide		Nân-i Pide-i Has		Nân-i Somun		Nân-i Çörek		Açıklama
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
1	18 Z 1110			110 Dr.	1	90 Dr. 1 Akçe		120 Dr.	1	63 Dr.	1	70 Dr. 1 Akçe.
2	1112			90 Dr.	1	3 N. 80 Dr. 1 Akçe.		120 Dr.	1	70 Dr.	1	21 Z. 60-55-64 Dr. 1 Akçe.
3	13 Ca 1113			90 Dr.	1	12 Za. 80-100-90 Dr. 1 Akçe.		100-110 Dr.	1	60-80 Dr.	1	28 R. 66 Dr. 1 Akçe.
4	12 S 1115			100 Dr.	1	B. 90 Dr. 1 Akçe.		110 Dr.	1	70 Dr.	1	B. 60 Dr. 1 Akçe.
5	29 R 1116			150 Dr.	0,5	150 Dr. 1 Akçe. 170 Dr. 0,5 Akçe.		95 Dr.	0,5	66-61 Dr.	0,5	
6	8 R 1117							150 Dr.	1	100 Dr.	1	
7	10 Ş 1117			160-140 Dr.	1			170 Dr.	1	120-100 Dr.	1	
7	Ca 1118			160 Dr.	1	Gr. C. 180 Dr. 1 Akçe. Ş. 170 Dr. 1 Akçe. Za. 160 Dr. 1 Akçe.		170-180-170 Dr.	1	120 Dr.	1	Gr. Ş. 140 Dr. 1 Akçe. Za. 130 Dr. 1 Akçe.
8	C 1122			250 Dr.	1			260 Dr.	1	300 Dr.	1	23 L 1121, 180 Dr.
9	1123			230-200 Dr.	1					180-160-145 Dr.	1	
10	Gr. Za 1123			180 Dr.	1	9 Za. 140 Dr. 1 Akçe.		180-140 Dr.	1	130-100 Dr.	1	
11	3 B 1125			160 Dr.	1	22 S 1127, 120 Dr. 1 Akçe.		180-130 Dr.	1	120-90 Dr.	1	
12	6 Ca 1127			110-100 Dr.	1			120-100 Dr.	1	80 Dr.	1	
13	9 C 1128			100 Dr.	1	Gr. N. 120 Dr. 1 Akçe. 22 R 1129, 140 Dr. 1 Akçe.		100-132-160 Dr.	1	100-120 Dr.	1	
14	16 R 1132			180-170 Dr.	1			190-180 Dr.	1	150-140-130 Dr.	1	
15	10 N 1134			190-180 Dr.	1			0,5 Kay. 190 Dr.	1	130 Dr.	1	
16	Evx. B 1134			0,5 Kay.	1	Şih. S 1137, 135 Dr. 1 Akçe. Batmanı 24 Akçe. 10 L 1137, 145 Dr. 1 Akçe.		120-115-125 Dr.	1	150-140-115-125 Dr.	1	Behet batmanı 25 Akçe.

Tablo : 3

No	Tanıh	Nişasta		Açıklama		Lahm		Açıklama		Lahm-i Ganem		Açıklama		Çıkrıkçı Bey' Etmği Lahm-i Ganem		Açıklama		Islah Bessi Koyun Eti		Açıklama	
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri				
1	18 Z 1110	1 Kuy.	16					1 Kuy.	20		19 S, 18 Akçe. 22 Ca, 20 Akçe. 12 B 1111, 22 Akçe. 21 B 1111, 24 Akçe. 2 N 1111, 21 Akçe.										
2	1112	1 Kuy.	18					1 Kuy.	20 (10 Z).		28 M, 18 Akçe. 13 B, 20 Akçe. 15 Ş, 22 Akçe. Gr. M 1113, 26 Akçe. 3 M 1113, 20 Akçe. 10 S 1113, 18 Akçe.										
3	13 Ca 1113	1 Kuy.	18			1 Kuy.	23	Gr. Z. 24 Akçe.	18		8 Ca, 20 Akçe. 15 Ca, 22 Akçe. 28 Ş, 26-23 Akçe. M 1114, 22 Akçe. 21 M 1114, 20 Akçe. 17 S 1114, 18 Akçe.										
4	12 S 1115	1 Kuy.	20						20		24 Ra, 18 Akçe. 16 L, 22 Akçe. Silh. Ş 1116, 24 Akçe.										
5	10 L 1115								30												
6	5 S 1116								24												
7	7 Ra 1116								20												
8	29 R 1116	1 Kuy.	9-6			1 Kuy.	10 (11B)		9		22 L, 15 Akçe. 17 R, 117, 10-9 Akçe.			1 Kuy.	8						
10	10 Ş 1117	1 Kuy.	12						10-15		15 S 1118, 12 Akçe. 3 Ra 1118, 10 Akçe.			1 Kuy.	9						
11	Ca 1118	1 Kuy.	10						10-9		26 B, 10 Akçe. 12 N, 12 Akçe. L, 15 Akçe. 27 S 1119, 12 Akçe. 25 Ra 1119, 10 Akçe. 22 L 1119, 14 Akçe.			1 Kuy.	8						
12	C 1122	1 Kuy.	5						9		23 L 1121, 8 Akçe.			1 Kuy.	8		23 L 1121, 9 Akçe.				
13	1123	1 Kuy.	6						9		10 Za, 12 Akçe. 20 R 1124, 10 Akçe. 10 N 1124, 9 Akçe. 5 Z 1124, 12 Akçe. 5 M 1125, 14 Akçe.			1 Kuy.	8-9-8						
14	Gr. Za 1123	1 Kuy.	8						10					1 Kuy.	9						
15	3 B 1125	1 Kuy.	12						8, 9 (Gr. B)		28 Ra 1126, 12 Akçe. 22 S 1127, 15 Akçe.			1 Kuy.	8-12						
16	6 Ca 1127	1 Kuy.	12						12 (23 L 1127)		M 1128, 10 Akçe. 15 C 1128, 14 Akçe.			1 Kuy.	15						

Tablo : 3'ün Devamı

17	9 C 1128	1 Kıy.	12		1 Kıy.	10 (6 B)	3 C 1129, 14 Akçe. 22 C 1129, 12 Akçe.	1 Kıy.	12			1 Kıy.	8				
18	16 R 1132	1 Kıy.	8		1 Kıy.	10 (Gr. L)		1 Kıy.	14			1 Kıy.	13				
19	10 M 1134	1 Kıy.	10					1 Kıy.	9			1 Kıy.	11				
20	Evs. B 1134	1 Kıy.	10					1 Kıy.	14			1 Kıy.	9				
21	17 Ca 1136							1 Kıy.	12			1 Kıy.	9-13				
22	Gr. Ra 1138	1 Kıy.	10					1 Kıy.	10-12			1 Kıy.	9-13				
23	20 M 1139	1 Kıy.	10					1 Kıy.	12			1 Kıy.					Islah besi koyun eti 18 C 1141
24	19 Ca 1141	1 Kıy.	12					1 Kıy.	12			1 Kıy.					
25	El Ca 1142	1 Kıy.	16					1 Kıy.	12			1 Kıy.					
26	9 Ca 1143	1 Kıy.	16					1 Kıy.	12			1 Kıy.	12				
27	1146-7	1 Kıy.	14					1 Kıy.	13			1 Kıy.					
28	Gr. B 1147	1 Kıy.	12					1 Kıy.	13-12			1 Kıy.	9				
29	Es. M 1148	1 Kıy.	12					1 Kıy.	16			1 Kıy.					
30	12 Ş 1148	1 Kıy.	12					1 Kıy.	18			1 Kıy.					
31	20 Z 1149	1 Kıy.	18					1 Kıy.	14			1 Kıy.	11				Islah besi koyun eti 18 C 1141
32	10 Ra 1151	1 Kıy.	18					1 Kıy.	14			1 Kıy.					
33	R 1152	1 Kıy.	15					1 Kıy.	14			1 Kıy.					
34	Gr. Ş 1153	1 Kıy.	20					1 Kıy.	14			1 Kıy.					
35	7 C 1154							1 Kıy.	15			1 Kıy.					
36	6 R 1155	1 Kıy.	18					1 Kıy.	18			1 Kıy.					
37	20 C 1160	1 Kıy.	14					1 Kıy.	18			1 Kıy.					
38	Gr. S 1161	1 Kıy.	14-16					1 Kıy.	18-16			1 Kıy.					

Tablo : 4'ün Devami

24	9 Ca 1143	1 Kuy.	6	Za. 7 Akçe.	1 Kuy.	8-10	1 Kuy.	6	14 B	1 Kuy.	16	
25	1146-7	1 Kuy.	7	Gr. M. 1147 8 Akçe.	1 Kuy.	9	1 Kuy.	5		1 Kuy.	16	L'nin başlangıcında 1146'da 18 Akçe.
26	Gr. B 1147	1 Kuy.	7		1 Kuy.	10		5				
27	Es.M 1148	1 Kuy.	8	8 Ra. 7 Akçe.								
28	12 Ş 1148	1 Kuy.	9	14 Ra. 8 Akçe. Gr. R 1149. 7 Akçe.	1 Kuy.	14	1 Kuy.	8		1 Kuy.	24	
29	20 Z 1149	1 Kuy.	7	28 Ra 1150. 5 Akçe. Ş 1150. 8 Akçe.	1 Kuy.	14	1 Kuy.	6		1 Kuy.	16	
30	10 Ra 1151	1 Kuy.	7	Slh. Ş. 8 Akçe. 20 M 1152. 9 Akçe. Slh. S 1152. 9 Akçe. 9 Ra 1152. 7 Akçe.	1 Kuy.	14	(Slh. Ş)	6		1 Kuy.	14	
31	R 1152	1 Kuy.	7	Gr. N. 8 Akçe. 8 L 1152. 10 Akçe.	1 Kuy.	10	Gr. N. 12 Akçe.	6	Gr. N. 6 Akçe. L 1152. 7 Akçe.			
32	Gr. Ş 1153	1 Kuy.	7		1 Kuy.	10		6		1 Kuy.	20	
33	7 C 1154	1 Kuy.	8		1 Kuy.	-		-		1 Kuy.	20	
34	6 R 1155	1 Kuy.	9-7	N. 8 Akçe. Gr. Za. 9-8 Akçe. C 1156. 7 Akçe.	1 Kuy.	12	Gr. Za. 14 Akçe.	6	Gr. Za. 7 Akçe. 5 C 1156. 6 Akçe.			
35	20 C 1160	1 Kuy.	9		1 Kuy.	12						
36	Gr. S 1161	1 Kuy.	9-10		1 Kuy.	12-16						

Tablo : 5

No	Maddenin Cinsi	Baş		Açıklama		Baş Ve Paça		Açıklama		Çiğer		Ham Kuyruk		Açıklama		Revgan-ı Kuyruk		Açıklama
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
1	18 Z 1110											1 Kuy.	28			1 Kuy.	48	
2	1112											1 Kuy.	34-36 (Gr. R)	10 S 1113, 32 Akçe.				
3	13 Ca 1113											1 Kuy.	32-36		1 Kuy.	48		
4	12 S 1115				6		10					1 Kuy.	32		1 Kuy.	-		
5	29 R 1116											1 Kuy.	17-67	5 R 1117, 18 Akçe.	1 Kuy.	24	B. 30 Akçe.	
6	10 Ş 1117											1 Kuy.	19		1 Kuy.	30		
7	Ca 1118											1 Kuy.	16		1 Kuy.	-		

Tablo : 5'in Devami

8	C 1122									16		1 Kıy.	30
9	1123									18		1 Kıy.	30
10	3 B 1125							2		17-15-22 (22 B)		1 Kıy.	29-32
11	6 Ca 1127							3	1 Kıy.	16-18			
12	9 C 1128							4		20-18-16			
13	16 R 1132					15 L 1133.9 Akçe.		6	1 Kıy.	22		15 L 1133. 18 Akçe. Hallis olmak üzere.	30
14	10 M 1134		3	Gr. Ra 1134'de 1 Ad. Kelle 5-3 Akçe.				4	1 Kıy.	18		Gr. Ra 1134. 20-22-28 Akçe.	32
15	Exs. B 1134		5-+6-3					5	1 Kıy.	18-20-22-24-20-18-20			32
16	Gr. Ra 1138							4-5-+3	1 Kıy.	20-24-20-18			32
17	20 M 1139							4-6	1 Kıy.	18-20-24			38
18	19 Ca 1141							5	1 Kıy.	20-24			36
19	El. Ca 1142							5	1 Kıy.	20		Gr. B. 22 Akçe. 20 Ra 1143. 20 Akçe.	32
20	9 Ca 1143							4-6	1 Kıy.	22			40
21	1146-7							4	1 Kıy.	24			36
22	Gr. B 1147							4	1 Kıy.	24			36
23	Es.M 1148								1 Kıy.	24			36
24	12 Ş 1148							6-5	1 Kıy.	24			40
25	30 Z 1149							6					42
26	10 Ra 1151							1	1 Kıy.	24			36-40
27	R 1152							4	1 Kıy.	24		Gr. N. 8 Akçe.	40
28	Gr. Ş 1153							4	1 Kıy.	24			40
29	7 C 1154								1 Kıy.	24			
30	6 R 1155							4-5	1 Kıy.	24			40
31	20 C 1160							6	1 Kıy.	27		15 C 1160. 30 Akçe.	38
32	Gr. S 1161							6	1 Kıy.	27		15 C 1160. 30 Akçe.	48

Tablo : 6

No	Tarih	Revgan-1 Sâde		Açıklama	Revgan-1 Zeyt		Açıklama	Mürn		Açıklama	Ase-i Rumeili		Açıklama	Ase-i Musaffa-ı Ammadolu		Açıklama
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri		Ölçü Birimi	Akçe Değeri		Ölçü Birimi	Akçe Değeri		Ölçü Birimi	Akçe Değeri		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
1	18 Z 1110	1 Kıy.	52	C, 64 Akçe.	1 Kıy.	68		1 Kıy.	48	20 Z, 50 Akçe.				1 Kıy.	72	C, 72 Akçe.
2	1112	1 Kıy.	54		1 Kıy.	68		1 Kıy.	50							
3	13 Ca 1113	1 Kıy.	60		1 Kıy.	60		1 Kıy.	48							
4	12 S 1115	1 Kıy.	60	25 Ş, 64 Akçe.	1 Kıy.	80		1 Kıy.	48					1 Kıy.	60	
5	29 R 1116	1 Kıy.	22		1 Kıy.	32-24		1 Kıy.	26					1 Kıy.	31	
6	10 Ş 1117	1 Kıy.	36		1 Kıy.	32		1 Kıy.	25					1 Kıy.	30	
7	Ca 1118	1 Kıy.	33 (28 C 1118)	14 Ş, 36-40 Akçe.	1 Kıy.	24		1 Kıy.	24							
8	C 1122	1 Kıy.	30		1 Kıy.	26		1 Kıy.	22							
9	1123	1 Kıy.	36		1 Kıy.	32		1 Kıy.	22	14 M, 24 Akçe.				1 Kıy.	25	
10	Gr. Za 1123	1 Kıy.	30		1 Kıy.	32		1 Kıy.	24					1 Kıy.	26	
11	3 B 1125	1 Kıy.	26-32		1 Kıy.	30-40		1 Kıy.	26					1 Kıy.	24-30	
12	6 Ca 1127	1 Kıy.	30-36		1 Kıy.	36-32		1 Kıy.	24-22	28 M 1128, 28 Akçe.				1 Kıy.	38	
13	9 C 1128	1 Kıy.	40	24 B, 34 Akçe, 22 C 1129, 30 Akçe.	1 Kıy.	40-36		1 Kıy.	24					1 Kıy.	38-36	
14	16 R 1132	1 Kıy.	36-32		1 Kıy.	40		1 Kıy.	24					1 Kıy.	36	
15	10 M 1134	1 Kıy.	34		1 Kıy.	36								1 Kıy.	32	
16	Evs. B 1134	1 Kıy.	34		1 Kıy.	36		1 Kıy.	36					1 Kıy.	32	
17	Gr. Ra 1138	1 Kıy.	40-36		1 Kıy.	36								1 Kıy.	40-32	
18	20 M 1139	1 Kıy.	36		1 Kıy.	30		1 Kıy.	30					1 Kıy.	32	
19	19 Ca 1141	1 Kıy.	32	21 C, 33 Akçe.	1 Kıy.	30		1 Kıy.	28					1 Kıy.	32	
20	El. Ca 1142	1 Kıy.	36		1 Kıy.	30		1 Kıy.	28					1 Kıy.	32	
21	9 Ca 1143	1 Kıy.	40-32		1 Kıy.	-		1 Kıy.	24	İslah olmak üzere.				1 Kıy.	40	
22	11-6-7	1 Kıy.	40	24 L, 8 Akçe.	1 Kıy.	36								1 Kıy.	36	
23	Gr. B 1147	1 Kıy.	48		1 Kıy.	36								1 Kıy.	36	
24	Esa M 1148	1 Kıy.	44		1 Kıy.	32								1 Kıy.	36	

Tablo : 6'nın Devamı

25	12 Ş 1148	1 Kiy.	44-48								1 Kiy.	30			1 Kiy.	40	
26	20 Z 1149	1 Kiy.	48								1 Kiy.	30-36			1 Kiy.	38	
27	10 Ra 1151	1 Kiy.	40-48								1 Kiy.	36-32			1 Kiy.	38-36	
28	R 1152	1 Kiy.	44								1 Kiy.	32			1 Kiy.	36	
29	Gr. Ş 1153	1 Kiy.	54												1 Kiy.	42	
30	7 C 1154																
31	6 R 1155	1 Kiy.	48-54								1 Kiy.	60			1 Kiy.	48	Slh B,-46 Akçe.
32	20 C 1160	1 Kiy.	42			10 C 1160, 48 Akçe.					1 Kiy.	36			1 Kiy.	42	10 C 1160, 48 Akçe.
33	Gr. S 1161	1 Kiy.	54								1 Kiy.	36	10 C 1160, 32 Akçe.		1 Kiy.	48	

Tablo : 7

No	Maddenin Cinsi	Kozlu (Cevizli) Helva		Açıklama	Bıryan		Açıklama	Sirket		Açıklama	Nohut		Açıklama	Saz Pirinci		Açıklama
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri		Ölçü Birimi	Akçe Değeri		Ölçü Birimi	Akçe Değeri		Ölçü Birimi	Akçe Değeri		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
1	18 Z 1110	1 Kiy.	32			1 Kiy.	40				1 Kiy.	10		1 Kiy.	24	(Pirinc)
2	1112										1 Kiy.	10		1 Kiy.	24	(Pirinc)
3	13 Ca 1113	1 Kiy.	36 (Gr. Z)			1 Kiy.	36				1 Kiy.	10		1 Kiy.	24+20	
4	12 S 1115	1 Kiy.	48			1 Kiy.	40				1 Kiy.	10		1 Kiy.	20	
5	29 R 1116	1 Kiy.	20	Gr. N, 34 Akçe.							1 Kiy.	4-6		1 Kiy.	10	
6	10 Ş 1117	1 Kiy.	19	20 L, 22 Akçe.		1 Kiy.	20				1 Kiy.	4		1 Kiy.	10	
7	Ca 1118	1 Kiy.	24-20-21			1 Kiy.	20				1 Kiy.	5-6		1 Kiy.	10 (\$)	14 N 1119, 11 Akçe.
8	C 1122			23 L 1121, 1 Kiy. 18 Akçe.							1 Kiy.	4		1 Kiy.	7	
9	1123	1 Kiy.	18								1 Kiy.	4		1 Kiy.	8	
10	Gr. Za 1123	1 Kiy.	18								1 Kiy.	4		1 Kiy.	8-9	
11	3 B 1125	1 Kiy.	16-14			1 Kiy.	18				1 Kiy.	4-6		1 Kiy.	10-8	
12	6 Ca 1127	1 Kiy.	18			1 Kiy.	20				1 Kiy.	5				
13	9 C 1128					1 Kiy.	24	5 B, 20 Akçe.						1 Kiy.	10-12	
14	16 R 1132	1 Kiy.	14-16								1 Kiy.	5		1 Kiy.	10	

Tablo : 9'un Devamı

23	Gr. B 1147	1 Kıy.	44						1 Kıy.	60				1 Kıy.	16		
24	Es.M 1148	1 Kıy.	44											1 Kıy.	14		
25	12 Ş 1148	1 Kıy.	44						1 Kıy.	56-52	18 S 1150, 48 Akçe.				1 Kıy.	16-24	
26	20 Z 1149	1 Kıy.	48						1 Kıy.	48	Her kantarı 1920 akçe.				1 Kıy.	20	
27	10 Ra 1151	1 Kıy.	36												1 Kıy.	20-16	9 Ra. 15 Akçe.
28	R 1152	1 Kıy.	40						1 Kıy.	48	11 L 1152, 56 Akçe.				1 Kıy.		
29	Gr. Ş 1153	1 Kıy.	54						1 Kıy.	-					1 Kıy.	18	
30	7 C 1154	1 Kıy.	60-64						1 Kıy.	66 (5 C 1156)					1 Kıy.	18	Ca 1155, 16 Akçe. Silh. B. 20 Akçe.
31	20 C 1160	1 Kıy.	40						1 Kıy.	96	10 C 1160, 90 Akçe.				1 Kıy.	26-27	
32	Gr. S 1161	1 Kıy.	44-48-40						1 Kıy.	84					1 Kıy.	18	1+L, 16 Akçe.

Tablo : 10

No	Tarih	Maddenin Cinsi		Sağış Ensertisi		Açıklama	Badavra Ensertisi		Açıklama
		Ölçü Birimi	Ad	Ölçü Birimi	Değeri		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
1	18 Z 1110	100 Ad	20	1 Kiy.	74				B. 80 Akçe.
2	1112	100 Ad	20	1 Kiy.	72				
3	13 Ca 1113	100 Ad	20	10 C, 16-20-16 Akçe.	72-68-60-68-60				
4	12 S 1115	100 Ad	20	1 Kiy.	66				
5	29 R 1116	100 Ad	8-10	1 Kiy.	27-30				
6	10 Ş 1117	100 Ad	9-10	1 Kiy.	36				5 Za. 30 Akçe.
7	Ca 1118	100 Ad	10	1 Kiy.	27				
8	C 1122	100 Ad	10	1 Kiy.	24				
9	1123	100 Ad	10	1 Kiy.	27				
10	16 R 1132	100 Ad	1	1 Kiy.	36				Demirin batmanı 120 akçe olduğunda.
11	10 M 1134	100 Ad	10	1 Kiy.	36				Demirin batmanı 120 akçe olduğunda.
12	Exs. B 1134			1 Kiy.	34				
13	20 M 1139			1 Kiy.	34-30				
14	19 Ca 1141			1 Kiy.	33				
15	El. Ca 1142			1 Kiy.	32				
16	9 Ca 1143			1 Kiy.	32				
17	1146-7			1 Kiy.	36				
18	Es.M 1148			1 Kiy.	36				
19	12 Ş 1148			1 Kiy.	36				
20	10 Ra 1151			1 Kiy.	36				
21	R 1152			1 Kiy.	36				
22	Gr. Ş 1153			1 Kiy.	38				
23	6 R 1155			1 Kiy.	36				

Tablo : 13

No	Maddenin Cinsi	Mumbar		Kuyruk		İç Yağı		Sığır İç Yağı		Revgan-ı Rummeli		Revgan-ı Bezir		Mum Revgan		Çiğke Mum Yağı		Mum-ı Asel		Boyabad Aseli		Açıklama	
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri		
1	12 S 1115																10				1 Kuy.	30	
2	29 R 1116			1 Kuy.	20 (11 B)																		
3	10 Ş 1117					1 Kuy.	12					1 Kuy.	30										
4	Ca 1118					1 Kuy.	12																
5	C 1122					1 Kuy.	10																
6	1123					1 Kuy.	10																
7	Gr. Za 1123																						
8	3 B 1125			1 Kuy.	15	1 Kuy.	12					1 Kuy.	24										Ham iç yağ
9	6 Ca 1127					1 Kuy.	12					1 Kuy.	32										Ham iç yağ
10	9 C 1128					1 Kuy.	14					1 Kuy.	30										
11	16 R 1132					1 Kuy.	12					1 Kuy.	30										
12	10 M 1134					1 Kuy.	12					1 Kuy.	24										
13	Evs. B 1134											1 Kuy.	24										
14	17 Ca 1136			1 Kuy.	24																		Halis kuyruk.
15	Gr. Ra 1138	2	3			1 Kuy.	12					1 Kuy.	24										
16	20 M 1139	2	12			1 Kuy.	12					1 Kuy.	24										
17	19 Ca 1141	2	2			1 Kuy.	12		1 Kuy.	10		1 Kuy.	24										
18	El. Ca 1142	2	2			1 Kuy.	12		1 Kuy.	10		1 Kuy.	24										
19	9 Ca 1143	2	2			1 Kuy.	12					1 Kuy.	24										
20	1146-7	2	2			1 Kuy.	-					1 Kuy.	32										
21	Gr. B 1147	2	2			1 Kuy.	12					1 Kuy.	32										Mum revgan islah olmak üzere.
22	Es.M 1148	2	2			1 Kuy.	12					1 Kuy.	32										
23	12 Ş 1148	2	4			1 Kuy.	12					1 Kuy.	32										
24	20 Z 1149	2	2									1 Kuy.	32										

T.C. İZMİR İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
DOĞU İZMİR İZMİR MERKEZİ

Tablo : 14'ün Devamı

18	9 Ca 1143												1 Ky.	2						
19	1146-7												1 Ky.	3						
20	Gr. B 1147												1 Ky.	2						
21	12 Ş 1148												1 Ky.	2-2						16
22	20 Z 1149												2 Ky.	5-4						
23	10 Ra 1151												2 Ky.	5-6						
24	R 1152												2 Ky.	5						16
25	Gr. Ş 1153												2 Ky.	5						20
26	6 R 1155												2 Ky.	5						20
27	20 C 1160												1 Ky.	2						12
28	Gr. S 1161												2 Ky.	5						12

Tablo : 15

No	Tarih	Maddelerin Cinsi	Boyabud Pirinci		Taşköprü Pirinci		Funduk		Leblebi		Cevizci		Kestane		Bâdem		Taze Soğan		Soğan Maktul'		Kaba Soğan	
			Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri
1	18 Z 1110								1 Ky.	16												
2	1112		1 Ky.	22			1 Ky.	16	1 Ky.	16												
3	13 Ca 1113		1 Ky.	16			1 Ky.	14-12	1 Ky.	14												
4	12 S 1115		1 Ky.	16			1 Ky.	16	1 Ky.	16						1 Ky.	72					
5	29 R 1116		1 Ky.	8			1 Ky.	8	1 Ky.	8												
6	10 Ş 1117		1 Ky.	8			1 Ky.	8	1 Ky.	8												
7	Ca 1118		1 Ky.	8			1 Ky.	9-8	1 Ky.	8												
8	C 1122		1 Ky.	6			1 Ky.	7	1 Ky.	7												
9	1123		1 Ky.	7			1 Ky.	7	1 Ky.	7												
10	Gr. Za 1123		1 Ky.	7-7			1 Ky.	8	1 Ky.	6-8												
11	3 B 1125		1 Ky.	8-7			1 Ky.	8	1 Ky.	8												
12	6 Ca 1127						1 Ky.	10	1 Ky.	10												
13	9 C 1128						1 Ky.	10-8	1 Ky.	8												
14	16 R 1132		1 Ky.	9			1 Ky.	8	1 Ky.	8												
15	10 M 1134		1 Ky.	9			1 Ky.	12	1 Ky.	8				1 Ky.	4							

Tablo : 15'in Devamı

16	Evs. B 1134	1 Kuy. 8					1 Kuy. 12	1 Kuy. 6								1 Kuy. 36					
17	Gr. Ra 1138	1 Kuy. 8					1 Kuy. 11-10	1 Kuy. 6								1 Kuy. 36					
18	20 M 1139	1 Kuy. 8					1 Kuy. 10	1 Kuy. 6								1 Kuy. 36					
19	19 Ca 1141	1 Kuy. 10					1 Kuy. 9	1 Kuy. 8								1 Kuy. 36					
20	El. Ca 1142	1 Kuy. 9					1 Kuy. 9	1 Kuy. 8								1 Kuy. 36					
21	9 Ca 1143						1 Kuy. 10	1 Kuy. 8								1 Kuy. 40					
22	11-46-7	1 Kuy. 13					1 Kuy. 10	1 Kuy. 12								1 Kuy. 40					
23	Gr. B 1147	1 Kuy. 13					1 Kuy. 11	1 Kuy. 10								1 Kuy. 48					
24	Es.M 1148	1 Kuy. 12					1 Kuy. 10	1 Kuy. 9								1 Kuy. 40					
25	12 Ş 1148	1 Kuy. 11					1 Kuy. 11	1 Kuy. 9								1 Kuy. 40					
26	20 Z 1149	1 Kuy. 11					1 Kuy. 12	1 Kuy. 10								1 Kuy. -					
27	10 Ra 1151	1 Kuy. 11-12					1 Kuy. 12	1 Kuy. 9								1 Kuy. 1					
28	R 1152	1 Kuy. 12					1 Kuy. 12	1 Kuy. 9													
29	Gr. Ş 1153	1 Kuy. 12					1 Kuy. -	1 Kuy. 10								1 Kuy. 4					
30	6 R 1155	1 Kuy. 16-15					1 Kuy. 16	1 Kuy. 12								1 Kuy. 5					
31	20 C 1160	1 Kuy. 16-12					1 Kuy. 14-12	1 Kuy. 12								1 Kuy. 36					
32	Gr. S 1161	1 Kuy. 12					1 Kuy. 10	1 Kuy. 12								1 Kuy. 36					1 Kuy. 1

Tablo : 16

No	Tarih	Maddenin Cinsi	Sarmusak		Somak		Labana		Yaprak		Salata		Hiyar		Badincan		Kısnış		Incir		Yaş Üzüm		Açıklama
			Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	
1	1112																	1 Kuy. 32	1 Kuy. 32	1 Kuy. 2-4			
2	13 Ca 1113																	1 Kuy. 32	1 Kuy. 32				
3	12-S 1115																	1 Kuy. 48	1 Kuy. 48	1 Kuy. 2-4			
4	29 R 1116																					1 Kuy. 3?	
5	10 Ş 1117																						
6	Ca 1118	1 Kuy. 6					1 Bt. 4		1 Kuy. 2	2 Kuy. 1								1 Kuy. 30	1 Kuy. 30	1 Kuy. 12			
7	C 1122	1 Kuy. 2							1 Kuy. 3	1 Kuy. 1	10 Ad. 1							1 Kuy. 22	1 Kuy. 22	1 Kuy. 12			Sarmusak, Yaprak, Salata. Yaş üzüm 27 S 1119. Yaş üzüm 15 Ca 1119'da 6 Akçe.
											6 Ad. 1											1 Kuy. 1	

Tablo 16'nın Devamı

8	1123		1 Kay.	8																	1 Kay.	16	1 Kay.	12	1 Kay.	1	Taze uzum.	
9	Gr. Za 1123																					1 Kay.	8	1 Kay.	10			
10	3 B 1125		2 Kay.	3 ^o																		1 Kay.	12	1 Kay.	12			
11	6 Ca 1127								1 Kay.	1												1 Kay.	30					
12	9 C 1128																					1 Kay.	38					
13	16 R 1132																					1 Kay.	30	1 Kay.	8			
14	10 M 1134		1 Kay.	4					1 Kay.	20												1 Kay.	24	1 Kay.	8			
15	Ex. B 1134								1 Kay.	20												1 Kay.	24	1 Kay.	10	1 Kay.	6	Taze uzum.
16	Gr. Ra 1138								1 Kay.	20												1 Kay.	24					
17	20 M 1139								1 Kay.	20												1 Kay.	24					
18	19 Ca 1141								1 Kay.	20												1 Kay.	24	1 Kay.	12			
19	El. Ca 1142								1 Kay.	20												1 Kay.	24	1 Kay.	12			
20	9 Ca 1143								1 Kay.	20	1 Bt.	6										1 Kay.	24	1 Kay.	12-13			
21	11-6-7								1 Kay.	22												1 Kay.	24					
22	Gr. B 1147								1 Kay.	22												1 Kay.	22	1 Kay.	12	1 Kay.	4	
23	Es.M 1148								1 Kay.	20												1 Kay.	20	1 Kay.	12			
24	12 Ş 11-48								1 Kay.	20												1 Kay.	20	1 Kay.	12			
25	20 Z 1149																					1 Kay.	36	1 Kay.	14			
26	10 Ra 1151								1 Kay.	24												1 Kay.	24	1 Kay.	12	1 Kay.	4	
27	R 1152								1 Kay.	24												1 Kay.	24	1 Kay.	12			
28	Gr. Ş 1153								1 Kay.	24	1 Kay.	4										1 Kay.	24	1 Kay.	12	1 Kay.	4	
29	6 R 1155								1 Kay.	24												1 Kay.	24	1 Kay.	16	1 Kay.	3	
30	20 C 1160								1 Kay.	14												1 Kay.	18	1 Kay.	16			
31	Gr. S 1161								1 Kay.	14												1 Kay.	18	1 Kay.	16-12			

Tablo : 19'un Devamı

14	Gr. Ş 1153									100 Ad.	20	100 Ad.	10		
										80 Dr.					
15	6 R 1155	1	1							100 Ad.	20	100 Ad.	10		
										80 Dr.					
16	20 C 1160									100 Ad.	20	100 Ad.	10		
										80 Dr.					
17	Gr. S 1161									100 Ad.	20	100 Ad.	10		
										80 Dr.					

Tablo : 20

No	Tarih	Ham Delinmedik Nal		Dört Delikli Nal		Nal-1 Feres		Nal-1 Feres Maaş Müh		Harcı Nal-1 Feres		At Nali		At Nali Hafif		Nal-1 Bakıl		Camus Nali		Okuz Nali		Açıklama		
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri			
1	18 Z 1110	1 Bt.	182					1 Gy.	60	1 Gy.	60													
2	1112	1 Bt.	195																					
3	13 Ca 1113	1 Bt.	182					1 Gy.	56-64-60-66	1 Gy.	56-64-60-66									1 Gy.	50	1 Gy.	30	
4	12 S 1115	1 Bt.	195					1 Gy.	60	1 Gy.	60									1 Gy.	60	1 Gy.	30	Camus nali 300 Dr. olmak üzere.
5	29 R 1116	1 Bt.	182					1 Gy.	32															
6	10 Ş 1117	1 Bt.	120			1 Gy.	30													1 Gy.	25			
7	Ca 1118	1 Bt.	120			1 Gy.	30													1 Gy.	25			
8	C 1122	1 Bt.	120			1 Gy.	30													1 Gy.	25			
9	1123	1 Bt.	120			1 Gy.	30													1 Gy.	25			
10	6 Ca 1127					1 Gy.	40													1 Gy.	30			
11	16 R 1132			1 Gy.	36-40	1 Gy.	32-36													1 Gy.	32			
12	10 M 1134			1 Gy.	40	1 Gy.	36													1 Gy.	30			
13	Evs. B 1134					1 Gy.	36													1 Gy.	32			Camus nali 0.5 Kuy. olmak üzere.
14	20 M 1139																			1 Gy.	36-32			Camus nali 0.5 Kuy.
15	19 Ca 1141																			1 Gy.	33			

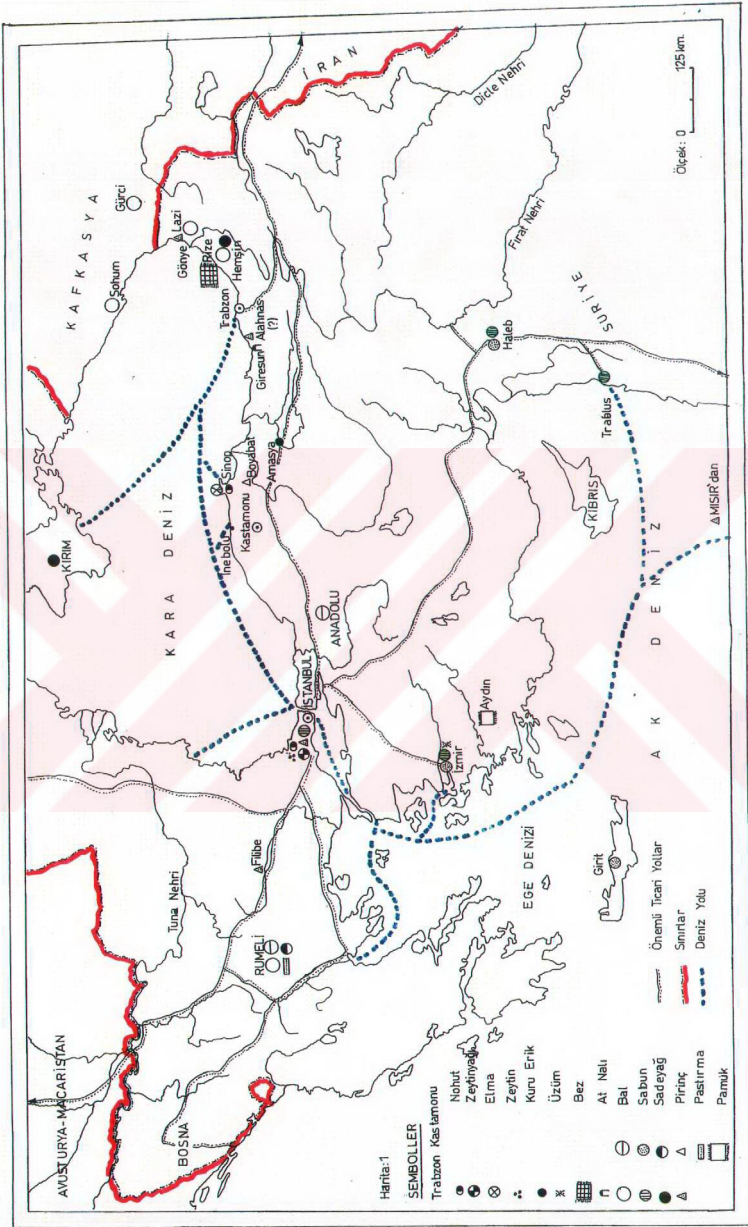

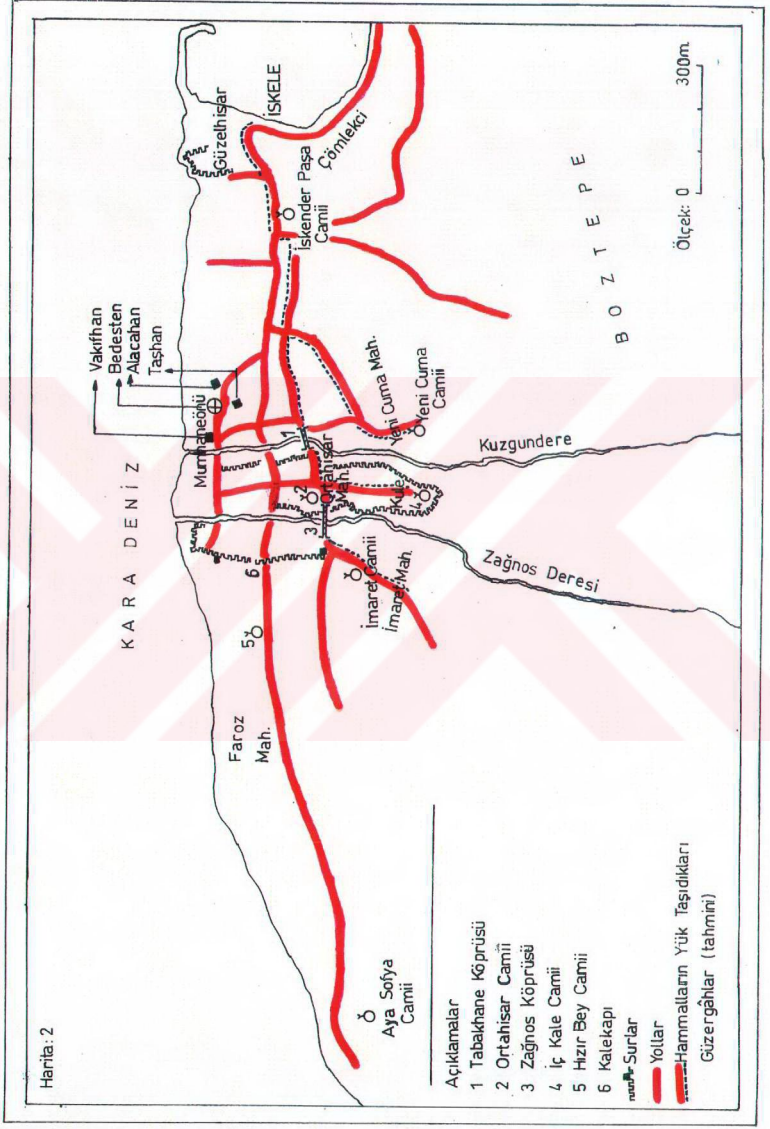
Tablo : 24

No	Maddenin Cinsi	Edik		Zergerdâne		Kütahane		Çevrecek Kütahane		Bundan Aşağı Kütahane	
		Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri	Ölçü Birimi	Akçe Değeri
1	29 R 1116	1 Çift	50	1 Çift	20	1	-	1 Çift	12	1 Çift	10

1700-1750 Yıllarında Trabzon ve Kastamonu Nahrı Defterlerindeki İthal Malları Gösteren Harita

1700-1750 Yıllarında Trabzon Narh Defterlerindeki Hamal Ücretlerine Dair Hamalların Yük Göttürdükları Yerleri Gösteren Harita

Trabzon Vilâyetine Ait Narh Defteri

اسم کس را در این دفتر ثبت کرده اند و در این دفتر ثبت شده است
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

نام کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

نام کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

نام کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

نام کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

نام کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

نام کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

نام کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

نام کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

اسم کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

اسم کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

اسم کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

اسم کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

اسم کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

اسم کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

اسم کس را در این دفتر ثبت کرده اند
در روز اول از این دفتر ثبت شده است

Kaçaman Vilâyetine Ait Narh Defteri

Handwritten notes in the top left corner, including the number 17.

Handwritten notes and numbers in the middle left section, including the number 283.

Table with multiple columns and rows of handwritten entries, likely representing a list of items or prices.

Large handwritten text block in the lower left, containing a detailed notice or legal statement.

Table with multiple columns and rows of handwritten entries, continuing the list from the upper table.

Table with multiple columns and rows of handwritten entries, continuing the list from the upper table.

Handwritten notes and numbers at the bottom of the page, including the number 12.

Kastamonu Vilâyetine Ait Narh Defteri

174

بسم الله الرحمن الرحيم
 این سال در این ایالت در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد

فلا
 قزوین
 تبریز
 اصفهان
 مشهد
 شیراز
 کربلا
 نجف
 قم
 همدان
 کرمان
 اهواز
 بندرعباس

در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد

فلا
 قزوین
 تبریز
 اصفهان
 مشهد
 شیراز
 کربلا
 نجف
 قم
 همدان
 کرمان
 اهواز
 بندرعباس

در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد

فلا
 قزوین
 تبریز
 اصفهان
 مشهد
 شیراز
 کربلا
 نجف
 قم
 همدان
 کرمان
 اهواز
 بندرعباس

در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد

فلا
 قزوین
 تبریز
 اصفهان
 مشهد
 شیراز
 کربلا
 نجف
 قم
 همدان
 کرمان
 اهواز
 بندرعباس

در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد
 در هر یک از این بلاد در هر یک از این بلاد

فلا
 قزوین
 تبریز
 اصفهان
 مشهد
 شیراز
 کربلا
 نجف
 قم
 همدان
 کرمان
 اهواز
 بندرعباس

ÖZGEÇMİŞ

Temel ÖZTÜRK, 1973 yılında Trabzon'da doğdu. İlk ve orta dereceli eğitimini Maçka İlçesi'nde birincilikle tamamladı. 1990-1991 eğitim-öğretim yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümünü kazandı. Dört yıllık eğitimi sonunda, branşa ilişkin stajını Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde başarıyla tamamladı. ÖZTÜRK, 1995 tarihinde Arşivcilik bölümünden ikincilikle mezun oldu. 1995-1996 eğitim-öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Fatih Eğitim Fakültesi Tarih Bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. Aynı yıl, KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsünde Araştırma Görevlisi kadrosuna atandı.

ÖZTÜRK, evli olup, İngilizce ve orta düzeyde Arapça bilmektedir.